

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MODERNİST İKTİSAT ANLAYIŞI VE ELEŞTİRİSİ:
DEİRDRE N. MCCLOSKEY VE RETORİK
YAKLAŞIMI**

**KAMURAN AKSÜT
06710101**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. TURAN YAY**

**İSTANBUL
2010**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MODERNİST İKTİSAT ANLAYIŞI VE ELEŞTİRİSİ:
DEİRDRE N. MCCLOSKEY VE RETORİK
YAKLAŞIMI

KAMURAN AKSÜT
06710101

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 21 Ocak 2010

Tezin Savunulduğu Tarih : 28 Ocak 2010

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. TURAN YAY

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. GÜLSÜN GÜRKAN YAY

Doç. Dr. HÜSEYİN TAŞTAN

İSTANBUL
OCAK, 2010

ÖZ

**MODERNİST İKTİSAT ANLAYIŞI ve ELEŞTİRİSİ: DEİRDRE N.
McCLOSKEY ve RETORİK YAKLAŞIMI**
Kâmuran AKSÜT
Ocak, 2010

Bu çalışmada, iktisat yönteminde genel kabul gören yöntem olan pozitivistliğe karşı bir eleştiri olarak, McCloskey' nin geliştirdiği retorik yaklaşımı incelenmiştir. Bu anlamda, pozitivistliğin tarihsel kökenlerine inilmiş ve pozitivistliğin modernizmle bağlantısı kurulmuştur. Modernizmin şekillendirdiği, bilme/ algılama statüleriyle modern bilim arasındaki bağlantılar açıklanmıştır. Modern bilim anlayışıyla şekillenen bir yöntem olarak, pozitivistlik incelenmiştir. 1950' li yıllarda sorgulanan, mantıksal pozitivistlik ve Karl Popper' ın yanlışlamacılık yöntemlerini kapsayan pozitivist yöntemin, iktisat disiplini üzerine etkileri açıklanmıştır. Buradan hareketle, McCloskey' nin iktisat yönteminde benimsenen görüş olan pozitivistliğe ya da kendi deyimiyle, modernist iktisada karşı geliştirdiği eleştiriler incelenmiştir. McCloskey, pozitivistliğin iktisat disiplininin gerçek dünyayla olan bağı kopardığını göstermiş, özellikle iktisadın formelleşmesinin, iktisadı soyut bir bilim haline getirdiğini belirtmiştir. Diğer taraftan, iktisatçıların araştırmalarında kullandıkları edebi argümanlara dikkat çekerek, matematiksel argümanların yanında edebi argümanların da çokça kullanıldığını göstermiştir. Buradan hareketle, metodolojinin ilkelerinden çok iktisatçıların ne yaptıklarıyla ilgilenilmesi gerektiğini savunmuştur. McCloskey' ye göre önemli olan, iktisatçıların birbirlerini ikna etmek için, retorik araçlarını kullandıklarını görmeleridir. İktisatçıların birbirlerini ikna etmeye çalıştıklarının farkına varırlarsa, daha dürüst/ erdemli bir tartışma/ konuşma geleneği yaratabileceklerdir. Bilimin ilerlemesi ise, bu şekilde bir tartışma/ konuşma ortamı yaratılabildiği müddetçe mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karl Popper, Metodoloji, McCloskey, mantıksal pozitivistlik, modernizm, modernist iktisat, pozitivistlik, retorik.

ABSTRACT

THE MODERNIST PERSPECTIVE of ECONOMICS and ITS CRITIQUE: DEIRDRE N. McCLOSKEY and RHETORICAL APPROACH Kâmuran AKSÜT January, 2010

This study examines McCloskey's rhetorical approach which is a criticism against positivism a method which is generally accepted in the economic methodology. In this sense, the study describes the story of positivism and examines the relationship between modernism and positivism. The connections are described between modern science and the status of knowledge and perception which are shaped by modernism. The positivism is examined as a method which is formed with the perspective of modern science. The positivist method including methods of logical positivism and Karl Popper's falsification was interrogated in 1950s is examined in terms of its effects on discipline of economics. In this hence, McCloskey's criticisms against positivism as received view of economic methodology or with her own words "modernist economics" are examined. McCloskey's work shows that, positivism breaks relationships between economics and the real world and she especially points out that the formalism of economics makes economics as a discrete science. On the other hand, she points out that economists use literary argument in their researches. So she shows that economists use literary arguments as well as mathematical arguments. In this hence, she defends that, we should deal with what economists are doing rather than principles of methodology. According to McCloskey, it is important to see that economists use arguments of rhetoric to persuade each other. If economists realize that they are trying to persuade each other they may conceive more honesty/ virtuous way of discussion/ conversation. The scientific progress can be possible as long as this discussion/ conversation platform is created.

Keywords: Karl Popper, Methodology, McCloskey, logical positivism, modernism, modernist economics, positivism, rhetoric

ÖNSÖZ

McCloskey' nin modernist iktisat olarak adlandırdığı yöntemi açıklayabilmek için, çalışmada bir düşünce olarak modernizmden kısaca bahsedildi. McCloskey' nin retorik yaklaşımını açıklayabilmek üzere, klasik Yunan filozoflarının görüşlerine yer verildi. Diğer taraftan McCloskey' nin bu yaklaşımı geliştirirken görüşlerinden faydalandığı çağdaş bilim felsefecilerinin çalışmalarına yer verildi.

Çalışmanın bu derece kapsamlı olmasının, yön tayini konusunda yarattığı zorlukları aşabilmemde büyük desteğini gördüğüm tez danışmanım, Prof. Dr. Turan Yay' a teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin, iktisadı tek bir pencereden inceleyen yaygın anlayışın çok ötesinde bir anlayışa sahip olması dolayısıyla, iktisadın nasıl bir disiplin olduğu konusundaki düşüncelerimin berraklaşmasına büyük katkıları olduğunu da belirtmeliyim.

Bu çalışma aynı zamanda, lisans ve yüksek lisans eğitimlerim boyunca yaptığım çalışmalardan da beslenmiştir. Dolayısıyla, eğitimim boyunca kendilerinden ders aldığım; başta T.C. İstanbul Üniversitesi ve daha sonra T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi' ndeki bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, en büyük teşekkürü eğitim yıllarım boyunca hep yanımda ve bana destek olan sevgili annem, Kâmile Aksüt' e sunmak istiyorum.

İstanbul, Ocak 2010

Kâmuran Aksüt

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ.....	iii
ABSTRACT	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.i
1. GİRİŞ	1
2. POZİTİVİZM ve TARİHSEL ARKA PLANI	5
2.1. Pozitivizmin Tarihsel Arka Planı	5
2.1.1. Adam Smith’ ten Marjinalist Devrim’ e İktisadın Düşünsel Gelişimi	10
2.2. Pozitivizm.....	13
2.3. Mantıksal Pozitivizm.....	14
2.3.1. Anlamlılık Kriteri	15
2.3.2. Doğrulanabilirlik İlkesi.....	16
2.3.3. Karşılıklılık (Mütekabiliyet) Kuralı.....	17
2.3.3.1 İktisatta Mantıksal Pozitivizm	17
2.4. Karl Popper ve Bilim Felsefesi.....	19
2.4.1. Yanlışlanabilirlik	20
2.4.1.1. İktisatta Yanlışlamacılık	22
2.4.2. Durumsal Mantık	25
2.4.2.1. İktisatta Durumsal Mantık	27
2.4.3. Eleştirel Rasyonalizm	29
2.4.3.1. Eleştirel Rasyonalizm ve İktisat	30
3. RETORİK ve ARAŞTIRMA RETORİĞİ.....	33
3.1. Retoriğin Tarihi	33
3.2. Retoriğe Dönüş.....	36
3.3. Araştırma Retoriği	43
4. RETORİK YAKLAŞIMININ İKTİSADA UYGULANIŞI.....	46
4.1. Modernist İktisat Anlayışı	46
4.2. İktisatta Retorik	54
4.3. İktisatta Retorik Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler	63

5. SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ.....	77

1. GİRİŞ

Modernizm olgusu, bir tür dünyayı algılama biçimi olarak gelişmiştir. Bu gelişim sürecinde modernizm, başta bilim olmak üzere; din, dil, toplum, aile vs. gibi bir çok alanda etkisini hissettirmiştir. Modernizm, bu süreçte kendisinden beklenen ilerleme işlevini yerine getirirken, bahsedilen alanların birbiriyle çatışmasını engellemek adına evrensel kurallar geliştirmiştir. Bu kurallarla, modernist düşüncenin; iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış vb. gibi ikili kavramsallaştırmalar üzerinden, bilimsel olanla bilimsel olmayan arasındaki ayrımı da belirlemiştir. Buna bağlı olarak, bilginin ne olduğu sorusu üzerine odaklanan epistemoloji ve bilginin nasıl elde edileceği problemiyle ilgilenme işini gerçekleştiren metodoloji çalışmalarının altyapısında, ayrımcılık ve kural koyuculuğun şekillendiği görülmektedir. Bu şekilde, bilimsel faaliyetle bilim dışındaki diğer faaliyetler arasında net bir sınır çizilmektedir. Bu sınır çizme faaliyetini gerçekleştirmek üzere de, metodolojinin belirlediği kurallar uygulanmak durumundadır.

Bu anlamda metodoloji çalışmaları, hem doğa bilimlerinin (fen bilimleri/ fizikalist bilimler) hem de sosyal bilimlerin gündeminde yer almıştır. Epistemoloji ve metodoloji çalışmaları kapsayacak şekilde bilim felsefesindeki gelişmeler doğa bilimlerini olduğu kadar sosyal bilimleri de etkilemiştir. Bilim felsefesi çalışmaları, gerçekliğin keşfi olarak öne sürdüğü objektif değerlendirme aracı olarak bilim anlayışını, bütün disiplinlere yaymaya çalışmıştır. Bu anlamda, bu düşüncenin başarılı bir örneği olan fizik, diğer disiplinler açısından bir prototip olarak sunulmuştur. Dolayısıyla, bütün disiplinler açısından fizik biliminin yöntemi dikkatle izlenmiştir.

Sosyal bilimlerin durumuna bakıldığında ise, özünde barındırdığı tekdüze olmayan karmaşık yapısı dolayısıyla, bilim olarak değerlendirilmeme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, sosyal bilimler için bilimsel meşruiyet kazanma, fizikalist bilimlerin yönteminin taklidiyle mümkün olmuştur. Buna ek olarak sosyal bilimlerin,

iyi veya kesin bir bilim olabilmek adına, doğa bilimlerinin yönteminin taklidi dışında, doğa bilimlerinin kullandığı metaforları da devşirdiği görülmektedir.

1950' li yıllara gelindiğinde ise, bütün disiplinleri kapsayacak şekilde, modernist bilim algısı ve onun pozitivist yöntemi sorgulamaya alınmıştır. Bu anlamda, bilimle bilim olmayanı ayırt etme problemi farklı bir düzleme taşınmıştır. Özellikle Feyerabend' in, bilimle toplumsal iktidar odakları arasındaki ilişkiyi vurgulayan “ne olsa uyar” yaklaşımı önemli yankılar uyandırmıştır. Bununla birlikte, bilim adamlarının öncelikle metodolojik ilkeleri benimseyerek bilimsel bilgiyi üretiyor oldukları mı yoksa metodoloji çalışmaları bilim adamlarının pratikte yaptıklarından sonra mı şekilleniyor olduğu sorusu gündeme gelmiştir.

Bu dönemde yapılan tartışmaların iktisat disiplinine sirayetine bakıldığında, 1970' lerde iktisadın yaşadığı yöntem krizini aşmak için, bilim felsefesinde yaşanan bu tartışmalardan yararlandığı görülmektedir. Bu anlamda, iktisatta genel kabul gören yöntem olan, *pozitivist yöntem* karşı önemli itirazlar yükselmiştir. Bu itirazların başında gelen yaklaşımlardan biri, farklı yaklaşımıyla dikkati çeken McCloskey' nin yaklaşımıdır.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, McCloskey' nin iktisatta geçerli olduğunu savunduğu, bu modernist algının şekillendirdiği, diktatörce kural koyucu metodolojiye karşı itirazlarını ve daha iyi bir bilim için geliştirdiği retorik yaklaşımını tartışmak ve bu yaklaşımın iktisada yapacağı katkıları vurgulamaktır.

Bu anlamda çalışmanın ikinci bölümünde, dünya tarihinde büyük bir dönüşüm olarak nitelendirilen modernizmin düşünsel kökenlerine inilecektir. Aydınlanma düşüncesinin anlaşılmasında anahtar bir kavram olan “aydınlanmacı akıl” düşüncesi Kant ve Descartes' tan alıntılarla açıklanacak ve bu sürecin modern bilime olan etkisi incelenecektir. Auguste Comte ile başlayan klasik pozitivism düşüncesinden mantıksal pozitivism'e geçişle birlikte, metodoloji (yöntembilim) tartışmalarının bilimsel uğraşın bir parçası olarak oluşumu belirtilecektir. Mantıksal pozitivism'in, bilimsel olan faaliyetlerle, bilimsel olmayan faaliyetleri belirlemede sınır çizme aracı olarak geliştirdikleri doğrulamacılık yöntemine değinilecektir. Buradan hareketle, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin etkileşimine dikkat çekilecektir. Bu etkileşim sürecinde doğa bilimlerinin yöntemini, diğer sosyal bilimlere nazaran, daha iyi taklit edebilen iktisadın gelişimi incelenecektir. Daha sonra, çağdaş bilim felsefecilerince

pozitivizm olarak adlandırılan, mantıksal pozitivizm ve Karl Popper' in yanlışlamacılığını da içine alan görüş açıklanacaktır. Bu anlamda ilk olarak, mantıksal pozitivizmin önerdiği doğrulamacılık yaklaşımı incelenecek ve bu yaklaşımın iktisatçılar üzerindeki etkileri incelenecektir. İkinci olarak ise, Karl Popper' in sırasıyla; yanlışlanabilirlik, durumsal mantık ve eleştirel rasyonalizm yöntemleri incelenecektir. Popper' in bu yaklaşımlarından yanlışlanabilirlik kriterinin iktisattaki test pratiğine olan katkısı vurgulanacaktır. Diğer taraftan, Popper' in bilim adamları tarafından çok üzerinde durulmayan, durumsal mantık ve eleştirel rasyonalizm yaklaşımlarının da iktisat üzerindeki etkileri incelenecektir.

Üçüncü bölümde, çalışmanın asıl amacına uygun olarak, iktisat yönteminde benimsenen görüş olan pozitivizme karşı, McCloskey' nin ve diğer Iowa Okulu temsilcilerinin geliştirdikleri retorik yaklaşımının tarihsel kökenleri ve geliştirdikleri, araştırmanın mantığını retoriğe dönüştüren, araştırma retoriği kavramı açıklanacaktır. Bu anlamda ilk olarak, antik Yunan filozoflarından Aristoteles' in bilgiye bir ek (zeyl) olarak ifade ettiği retorik kavramıyla retoriğin açık tarihi ve sofistik geleneğe bağlı olarak, Kenneth Burke' un ortaya çıkardığı, retoriğin açık tarihi açıklanacaktır. İkinci olarak, bu düşüncelerle birlikte 1950' lerde retoriğe yeniden dönüş çalışmalarından söz edilerek, reoriğe açık ve zımnî (üstü kapalı) dönüş açıklanacaktır. Buradan hareketle, retoriğe zımnî dönüş izlenerek, McCloskey' nin geliştirdiği retorik yaklaşımı açıklanacaktır. Bu anlamda, McCloskey' nin retorik yaklaşımını geliştirirken fikirlerinden çokça faydalandığı; Rorty, Derrida, Foucault, Kuhn gibi düşünürlerin görüşlerine yer verilecektir.

Dördüncü bölümde, McCloskey' nin geliştirdiği retorik yaklaşımının iktisada uygulanması açıklanacaktır. İlk olarak, McCloskey' nin, kendisine yöntem olarak pozitivizmi benimsemiş olan modernist iktisada karşı eleştirilerine yer verilecektir. Bu anlamda, iktisatçıların modernist ilkelere uyarak bilim yapma adına kullandıkları yöntemlerin yanlış kullanımına dikkat çekilecek ve iktisatta formalizmin iktisat için sakıncalarına vurgusu açıklanacaktır. İkinci olarak, McCloskey' nin modernist iktisat olarak adlandırdığı düşüncenin, hangi düşüncelerden beslendiği açıklanacak ve bu anlamda Samuelson ve Friedman' in çalışmalarına yer verilecektir. İkinci olarak, McCloskey' nin retorik yaklaşımının ne ifade ettiği ve bu yaklaşımdan beklentileri açıklanacaktır. Buna ek olarak, Klammer' le beraber yaptıkları çalışmalarla retorik

yaklaşımının geliştirilmiş hali olarak, söylev çözümlemesi açıklanacaktır. Son olarak, iktisatta retorik yaklaşımına karşı eleştiriler kısaca açıklanacaktır.

Sonuç olarak, iktisatta ve hatta tüm insan bilimlerinde geçerli olan metodolojik dönüşümler çerçevesinde, sosyal bilimler ve doğa bilimlerinin durumu ve iktisatta bu dönüşümlerin etkisi üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda da McCloskey' nin bütün insan bilimlerinde ilerlemenin sağlanması için gerekli olduğunu ifade ettiği retoriksel yaklaşımın, iktisat üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. POZİTİVİZM ve TARİHSEL ARKA PLANI

Felsefî bir terim olarak pozitivistizmin sözlük anlamı genellikle araştırmalarını olgulara dayandıran; fizikötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız, deneyle denetlenmeyen soruları sözde soru olarak niteleyen felsefe doğrultusu olarak tanımlanır (Akarsu, 1979, 131-132). Bu tanımlaya bakıldığında, klasik pozitivistizm anlayışından Viyana Çevresi' nin mantıksal pozitivistizmine uzanan bir çerçeve çizilmektedir. Ancak, salt epistemolojik olarak çizilen bu çerçeve, pozitivistizmin sosyal bilimlere üzerine etkileriyle tam olarak örtüşmemektedir.

1970' li yıllardan, hatta daha öncelerinden itibaren pozitivistizmin bilim felsefesi ve metodoloji üzerine etkileri tartışılmıştır. Yapılan tartışmalar, iktisadî da büyük ölçüde etkilemiştir. Ancak pozitivist yaklaşımın iktisatta yöntem tartışmalarına yansıyan biçimi farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla iktisatta pozitivistizmin mahiyetinin anlaşılması gerekmektedir.

Bu anlamda, çalışmanın bu bölümünde; iktisat disiplininde 1970' li yıllardaki tartışmaların odak noktası olan pozitivist yöntemin, tarihsel olarak nasıl gelişim gösterdiği açıklanacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak; pozitivistizmin tarihsel arka planı ve sosyal bilimlerle fizik bilimlerinin etkileşimi incelenecektir. Daha sonra, iktisatta pozitivistizmin tarihsel gelişimi ve mahiyeti, bilim felsefesi tartışmaları ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Pozitivistizmin Tarihsel Arka Planı

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, İngiltere' de yaşanan Sanayi Devrimi ve Fransa' daki Fransız İhtilali, toplumların düşünce yapılarını ve kurumlarını derinden etkileyerek, “modernizm” denilen büyük dönüşümün öncülleri olmuşlardır. Burada, bu dönüşümün öncüllerinden Fransız İhtilali' nin, temelinde Fransız Aydınlanmacılığı' nın büyük etkisi vardı. Dönüşümün maddi temelleri endüstri

devrimleriyle atılırken; zihinsel dönüşümün temellerini, Aydınlanma düşüncesinin öncülleri olan, Descartes ve Kant gibi isimler gerçekleştirmiştir.

Sosyal bilimler, işte tam da bu noktada, modernleşme ile yaşanan büyük toplumsal dönüşüm ve bu dönüşüm sebebiyle yaşanan problemlere çözüm üretme arayışıyla ortaya çıkmıştır. (Sosyal bilimler modernleşmenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır da denilebilir). Dolayısıyla, bu süreci açıklamak, sosyal bilimleri anlamak açısından önemlidir. O halde, ilk olarak Aydınlanma düşüncesinin açıklanması gerekmektedir.

“Akıl”, aydınlanma düşüncesinin anlaşılması için bir anahtar kavram rolü üstlenmiştir. Dinî dünya görüşüne meydan okuma, Aydınlanma’ nın temel özelliğiydi. Dünyevî olmayan güçlerin iktidarını, dünyevi güçler devraldığında, toplum ve bireyler üzerindeki iktidarın yalnızca insanın kendi ürünü olduğu, adil olsun veya olmasın, gerektiğinde bireyler ve akıl tarafından değiştirilebileceği kabulü, bir dünya görüşü olarak, kültürel bir davranış kodu olarak yaygınlık kazanmaktaydı. Aklın bu şekilde kullanımı, yeni bir (modern) akıl düşüncesine, yol açmıştır. Bu akıl muhtevası itibariyle beşeridir¹(Çiğdem, 1997a, 21).

Aydınlanmacı aklın gelişimine bakıldığında, ilk olarak Descartes (1596 – 1650)’ ın cogitosuyla² anılmaktadır. Ancak bunu geliştiren isim Kant (1724 – 1804)’ tır. Aydınlanma Kant’ ın ifadesiyle (Kant, 1963, 3’ ten aktaran Çiğdem, 1997a, 22):

“ Aydınlanma insanın kendi kendisine dayattığı vesayetten kurtuluşudur. Bu vesayet ise, başka birinin yönlendirmesi olmaksızın insanın kendi anlayışını faydalı kılmaya yetersiz kalmasıdır; ortaya çıkış nedeni aklın yokluğunda değil, başka birinin yönlendirmesi olmaksızın akli kullanma ve belirleme cesaretinin olmayışında yattığı zaman, insanın kendi kendine dayattığı bir vesayet olmaktadır. Sapere aude! Bilmeye cür’ et et! “Aklını kullanmaya cesaretin olsun!”- Aydınlanmanın mottosu budur.”

Aydınlanma düşüncesinin gelişimindeki bir diğer önemli etki, bilim alanındaki gelişmelerdir ve bu çağda çok yoğun yeni bilimsel gelişmeler kaydedilmiştir. Deney

¹Çiğdem’in (1997b, 55) aydınlanmanın diyalektiğinden hareketle yaptığı yorumla; Aydınlanmayla “insanlar homorationalis olarak karanlığı aydınlatma yetisine sahiptir. Bu motif en bire bir biçimde Homer’in Odysseus’u tarafından temsil edilir. Odysseus’un hikayesi insanın kadere ve belirlenmiş tarihsel varlığa karşı verdiği sürekli mücadelenin hikayesidir. Odysseus Truva’dan İthaka’ ya göçe icbar edildiğinde, kader olarak Tanrı’nın gücüyle karşılaşmak, dahası göç boyunca istemin iğvasına direnmek için içsel doğasını bastırmak zorunda kalır. Doğayı ve kaderi algılar, doğaya ve kadere akılla hükmeder”.

² Cogito, ergo sum!: Düşünüyorum, öyleyse varım!

ve gözlem, aklın uygulama araçları olarak bu dönemde bilimsel yöntemin ilkeleri olarak ortaya çıkmıştır.

On sekizinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde doğa bilimlerinin sergilediği başarılar giderek artan biçimde, yaşamın tüm alanlarında nüfuslarını göstermeye başlamışlardır. Bu dönemde, Newton ve Kopernik’ in fizik alanında yapmış oldukları çalışmalar, insanların tüm evren/ dünya kavrayışlarını değişime uğratmıştır.³ Aydınlanmanın bilim anlayışı da, fizikteki bu görkemli yükselişten etkilenmiştir. Aydınlanma düşüncesi toplumun merkezindeki Tanrı’ nın yerine bilimi koyarak, dinsel inançlara en iyi olasılıkla ancak özel yaşam dahilinde yer bırakmaktadır (Touraine, 2000, 23-24). Çiğdem’ in ifadesiyle (Çiğdem, 1997a, 25);

“ Aydınlanmanın bilimi, bütün önyargılardan, dini düşüncelerden ve metafizik öğelerden arındırılmıştır ve tabiat bilimleriyle özdeşleştirilmek istenmiştir. Tabiat bilimlerinin insanın tabiata karşı vermiş olduğu mücadelede bir araç olarak iş görmesi gerektiği inancı bu isteği desteklemekteydi. Bilimin akıl tarafından bu sıfatla örgütlenişi sadece tabiat alanında değil, toplum alanında da geçerli olma iddiasındaydı. Bilimin dinin yerini alması dünyevî toplumsal bilimlerin (özellikle St. Simon’ da sosyolojinin bir özgürlük bilimi olarak kurgulanması) gelişmesine yol açarken, diğer tarafta bu bilimlerin dinin kendisine iliştirilen ne varsa onların “doğru bilgisi” olma iddiasıyla oluşan ortodoksiyi de tersinden yeniden üretmekteydi.”

Fizik özelinde doğa bilimlerindeki yükseliş sonucu gelişen bu düşünce, sosyal bilimlerde yankısını; St. Simon (1760 – 1825)’ un “sosyal fizik“ anlayışı ve öğrencisi Auguste Comte (1798 – 1857)’ un pozitivizminde bulmuştur.

St. Simon Endüstri Devrimi ve Fransız İhtilali dolayısıyla, oluşmakta olan yeni toplumun⁴ farkındaydı ve bu toplumdaki problemler için çözüm yolları arıyordu. Bu düşüncesi dolayısıyla yeni oluşan dönemin şartlarına göre toplumun reforma gitmesini öngörüyordu ve bilimsel düşünceye dayalı bir toplum bilimi kurmanın gerekli olduğunu düşünüyordu. Ayrıca, bu reformun fizik biliminin referans alınmasıyla gerçekleşebileceğini savunuyordu. Buradan hareketle geliştirdiği sosyal fizik anlayışına göre; fizik bilimi fiziki olayları önceden görmeyi ve onları kontrol altına almayı nasıl mümkün kılıyorsa, sosyal fizik de sosyal olayları görüp, onları

³ Burada, Alexander Pope’ un sözünü hatırlatmak istiyorum: “Doğa ve doğanın yasası, karanlıkta saklıydı. Tanrı: Newton olsun! Dedi ve her şey aydınlandı.”

⁴ “Avrupa toplum teorisine sanayi toplumu terimini sokan kişi St. Simon’ dur.” (Swingewood, 1998, 54)

kontrol altına almayı ve şekillendirmeyi mümkün kılacaktır. Bu anlamda, St. Simon pozitif bir sosyal bilim anlayışı geliştirmiştir diyebiliriz.

Pozitivizm, terimini ilk kullanan St. Simon olsa da, bu felsefeyi geliştirip sistemleştiren kişi Auguste Comte' tur. Bir bilim felsefesi olarak anlamını deney ve gözleme dayalı pozitif bilimlerden (doğa bilimlerinden) alan pozitivizm, doğru bilginin elde edilmesinde deney ve gözlemi nihai kriter olarak kullanan, bilimin nesnesinin sayılabilir ve ölçülebilen varoluş biçimleri olduğunu savunur. Sosyolojide (sosyal bilimlerde) ise pozitivizm; sosyolojinin fizik anlamında bir bilim olabileceğini, sosyolojinin nesnesinin insani varoluşun, sayılabilir, ölçülebilir ve gözlemlenebilir özellikleri olduğunu savunan entelektüel eğilimdir⁵ (Arslan, 1995, 545).

Micheal Löwy' nin aktarımıyla (Löwy, 1975, 10) Auguste Comte' un pozitivizmi birbirine sıkıca bağlı iki öncül temele dayalıdır:

1. *Epistemolojik planda toplum doğaya dahil edilebilir (benzetilebilir). Biz buna pozitivist doğacılık (naturalisme pozitivist) diyeceğiz ve sosyal hayatta doğasal bir uyum vardır.*
2. *Toplum değişmez doğal insan iradesinden ve eyleminden bağımsız yasalar tarafından yönetilir*⁶.

Bu öncül görüşlerden çıkan sonuç ise, sosyal bilimlerin metodunun doğa bilimlerinin özdeşi olduğu ve olması gerektiğidir. Araştırma yöntemleri aynı/özdeş olmalı ve yine aynı şekilde doğa bilimleri kadar yansız (nötr), tarafsız ve olgulardan bağımsız olmalıdır (Löwy, 1975, 10).

Alman filozof Wilhelm Dilthey, sosyal bilimlerin izledikleri bu yöntemi dikkate alarak; On sekizinci yüzyıldan itibaren metafiziğin güdümünden kurtularak “modern bilim” haline gelen sosyal bilimlerin, metafiziğin güdümünden hiç de aşağı kalmayacak bir biçimde doğa bilimlerinin güdümüne girdiklerini savunur (Dilthey, 1999, 12).

Auguste Comte tarafından geliştirilen pozitivist felsefe anlayışı Klasik Pozitivizm olarak adlandırılmaktadır. Klasik pozitivizm olarak adlandırılan bu görüşler,

⁵ Bilimlerin birliği konusunda bkz. Comte (2001, 43); Kösemihal (1999, 153-5).

⁶ Comte' a göre “bütün değişen fenomenler değişmez yasalara tabidir ve bu yasalar bilimsel olarak saptanınca, insanlık, zorunluluk gereği, onların dayatmalarına boyun eğmek zorundadır” (Swingewood, 1998, 67).

aralarında bir grup fizikçi, matematikçi, iktisatçı, sosyolog, tarihçi, psikolog ve hukukçunun bulunduğu, “Viyana Çevresi” olarak bilinen grubun çalışmalarında da etkili olarak, 1920’ li yıllardan itibaren gelişmiş ve bilim felsefesinde köklü bir yer edinmiştir. A. E. Blumberg ve Herbert Feigl, kendilerini Viyana Çevresi olarak adlandıran bir grup düşünürün görüşlerini ifade etmek üzere, ilk kez 1931 yılında Mantıksal Pozitivizm ifadesini kullanmışlardır (Redman, 1991, 7).

Mantıksal pozitivizm, Auguste Comte’ un klasik pozitivizminden büyük ölçüde etkilenmekle birlikte, Comte’ un pozitivizmiyle aynı şeyi ifade etmemektedir. İki düşünce arasında, önemsiz gibi algılanmasına rağmen, bu farklılık modern metodolojilerin politik ve düşünsel altyapısının oluşumunu anlatması açısından çok önemlidir. Mantıksal pozitivistlerin ayrıldıkları nokta; savunucularının bilimle ilgilenen filozoflar değil de, felsefeyle⁷ (bilim felsefesi) ilgilenen bilim adamları olmalarıydı (Balak, 2006, 110). Bu düşünce ile birlikte, artık yöntembilim (metodoloji) tartışmaları gündeme gelmiştir.

Bilim felsefesi ve metodolojisi tartışmaları, doğal bilimler için fizik özelinde gerçekleştirilmiş; bilim felsefesi tartışmalarının izlediği bilim tarihinde fiziğin gelişimi, sosyal bilimler karşısında sürekli bir örnek olarak sunulmuştur. Dolayısıyla, fizik için geçerli olan bir açıklama veya genelleme, fiziği taklit etmeye çalışan diğer bilimler için de geçerli olacaktır. Bu çerçevede (Mirowski, 1991; Rosenberg, 1976; de Marchi, 1993’ den aktaran Demir, 1996, 22);

“.....eğer bilim felsefesi veya metodolojisi fiziği meşru kılacak bir açıklama getirebiliyorsa, bu diğer bilimler için de fiziği taklit edebildikleri oranda geçerli olacaktır. Tersine eğer fizik biliminin temellerini yerinden oynatacak bir tartışma başlatılıyorsa, bu aynı zamanda diğer bilimlerin de temellerini sarsacak bir gelişmenin habercisi demektir“

⁷ Çevre’ nin dönemin felsefi yaklaşımlar içindeki yeri Alman David Hilbert ve Hollandalı L. E. Brouwer tarafından şu şekilde betimlenmektedir (Edmonds ve Eidinow, 2004’ ten aktaran Yay, 2007c, 61):

“İdeolojik açıdan onları birbirine bağlayan felsefede bilimsel yöntem uygulanmasının önemine olan inançlarıydı – mantığın kesinliğinden felsefenin de diğer disiplinler kadar fayda göreceğini düşünüyorlardı. Bu noktada, dünyanın diğer felsefe başkentinde, bilimin felsefeden öğrenecek çok şeyi olduğunu düşünen Cambridge’ li meslektaşlarından ayrılıyorlardı. Gilbert Ryle’ ın ifadesiyle, ‘felsefe Viyana’ da kan emici bir asalak, İngiltere’ deyse tedavi edici sülük gibi görülüyordu.’ Ancak gerçek düşman Cambridge değil Alman idealizmiydi – Fichte, Hegel ve Kısmen Kant’ ı içine alan bu gelenekte akıl ve ruh, fizik ve mantıktan üstün tutuluyordu. Avusturyalılar bu ekolü karanlıklılık, tevatür ve kafa karışıklığından ibaret olduğunu düşünüyorlardı.” Bkz. Yay (2007c, 61)

Sosyal bilimler dahilinde fizik bilimine en çok benzeyen ve bu özelliği yüzünden sosyal bilimlerin kraliçesi⁸ olarak anılan (Redman, 1991) iktisat bilimi; bu özelliğinden dolayı metodoloji tartışmalarının odağında yer almaktadır. Bu anlamda eğer iktisat bilimi temellerinin sağlamlığını kabul ettirir ve kendisine yöneltilen bilimsel olmama itirazlarını bastırabilirse, bu diğer sosyal bilim dallarında da aynı akıbetin görüleceği anlamına gelmektedir (Demir, 1996, 22). Heilbroner (1996, 160-161)’ in ifadesiyle; buna ek olarak iktisat disiplini, diğer sosyal bilim kardeşleri tarafından taklit edilme övgüsünü kazanmış, formel ifade biçimi, matematiksel araçları, serbest dili ve keskin mantığı, onu “daha nazik” sosyal bilimler için bir model haline getirmiştir. Dolayısıyla, iktisat disiplininin gelişimi, sosyal bilimlerin kendi bilimsel meşruiyetlerini kazanmaları için önemli bir örnektir. Şimdi iktisadın, ‘metodoloji’ tartışmalarına kadarki düşünsel gelişimine kısaca bir göz atalım.

2.1.1. Adam Smith’ ten Marjinalist Devrim’ e İktisadın Düşünsel Gelişimi

İktisadın özerk bir disiplin olarak ortaya çıkışı, Adam Smith’ in 1776’ daki *The Wealth of Nations* kitabıyla başlamıştır. Bu kitapta Smith refahın sebepleri ve onun birikimi üzerine tarihsel boyutlu bir araştırma ortaya koyarken, iktisadın Ricardo ile daha çok teorik bir araştırma alanına dönüştüğü söylenebilir. Adam Smith’ in temel ilgi alanı üretimken, Ricardo’ da ilgi üretimden bölüşüme kaymıştır. Ricardo ekonomi politığın temel çabasının üretimin sermayedar, toprak sahibi ve emekçi arasındaki dağılımını belirleyen kanunları bulmak olduğunu ileri sürmüştür. Böylece iktisatta soyutlamanın ilk örnekleri görülür. İlki tarihsel kurumsal yanı ağır basan analiziyle, ikincisi ise tümdengelim metodu ağırlıklı soyut teorik analiziyle iktisada katkıda bulunurken, disiplin ilk kez metodolojik arayış ve meşrulaştırma peşine düşmüştür. Burada öne çıkan isim ise J. S. Mill’ dir. Mill ile birlikte faydacı felsefe iktisada girmiştir. Ancak buradaki faydacı felsefe, insanın zevklerini maksimize ederken acılarını minimize etme peşinde koştuğu yargısıyla, asıl ilkesi olan en çok insan için en çok fayda ilkesine ulaşır. İktisat marjinalist devrim ile bu felsefenin genel unsurlarını terk etmiş olsa da faydacılığın maksimizasyon ilkesi temel davranış ilkesi olarak kalacaktır (Yılmaz, 2009, 63- 72). Görüldüğü gibi Mill’ in de temel kaygısı politik iktisadı bir bilim olarak meşrulaştırmaktır.

⁸ Robert Heilbroner (1996, 171)’ in ifadesiyle; “Eğer iktisat bilimini sosyal bilimlerin kraliçesi yapacak bir durum söz konusu ise bu, açık bir şekilde ekonomik sistemin, yani iktisat biliminin inceleme nesnesinin, doğa bilimcilerin fiziksel sistemiyle olan benzerliğinde yatmaktadır.”

1870' lere gelindiğinde iktisat marjinalist devrimle beraber “political economy” den “economics” e dönüşmüş ve neoklasik teori doğmuştur. Jevons, Walras ve Menger’ in statik mikro iktisadın temeline azalan marjinal fayda’ yı koyması iktisadi analizin gelişiminde büyük bir atılımı gerçekleştirmiştir. Klasik iktisattan neoklasik iktisada geçiş bir kopuş mu, yoksa devamlılık mıdır sorusuna ortodoksinin cevabı devamlılık yönündeyken, bu devrimin bir kopuş olduğu yönündeki görüşler hayli fazladır. Marjinalist devrimin bir kopuş, kırılma olduğunu düşünen Ochangco’ ya göre (1999, 121) bu devrimin belli başlı unsurları: emeğin, değerin kaynağı olmaktan çıkarılması; değerin açıklamasında marjinal fayda kavramının ortaya atılması; matematiğin iktisat teorisi içinde bir dil olarak kullanılmaya başlanması ve bunun marjinal fayda kavramını açıklarken kullanılmasıdır. Mirowski (1984) ise öncülerin büyük ölçüde fiziği örnek almalarının temel kopuşa yol açtığını savunmuştur⁹. Mirowski’ nin bu savını kanıtlar şekilde; Jevons’ da mekanik için enerji ne anlama geliyorsa, iktisat için de değer kavramı o anlama gelmekteydi. Jevons’ la birlikte fayda maksimizasyonu ilkesi iktisadın temel problemi haline gelmişti ve bu da iktisadın en temelde matematiksel bir bilim olmasını gerektiriyordu. Walras’ a bakıldığında ise matematikleşme yönünde aynı tarz bir çabadan bahsedilebilir. Walras’ a göre (1977, 71’ den aktaran Yılmaz, 2009, 77) iktisadın pür teorisi her açıdan matematiksel fiziğe (Newton) benzemek zorundadır. O’ na göre matematik yöntem, deneysel değil rasyonel bir yöntemdir. Menger’ in çalışmalarına bakıldığında ise, neoklasik iktisadın “araçsal rasyonalite” tanımındaki bireyciliği en olgun haline getiren isimdir. Menger’ e göre; ekonomik faaliyeti bireysel kararlar belirler ve insanlar karar alırken, belirli amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için kullanılması gereken araçları göz önünde tutar. Menger’ i Jevons ve Walras’ tan ayıran çok önemli bir farklılık vardır; bireycilik, faydacı temelden kopmuştur. (Yılmaz, 2009, 74-85).

İktisadın 1870’ lerde geçirdiği marjinalist devrim, iktisadı diğer sosyal bilimlerden hızla ayrışmasına yol açmış ve bu özelliğinin iktisada kazandırdığı fizik bilimlerin yönteminin kullanılması, iktisadın diğer sosyal bilimlerden daha evvel bilimsel meşruiyetini kazanmasını sağlamıştır¹⁰. 1930’ lu yıllar ise, pozitivist bilimin

⁹“Neoklasikler bilimsel olmak için, fizikçilerin ve bilim felsefecilerinin öğütlediklerini dikkate almamayı ve fizikçilerin yaptıklarının aynısını kopya ederek Gordion’ un ipini kesmeyi seçtiler: Başarıyı taklit et.” (Mirowski, 1989, 357’ den aktaran Yay, 2007c, 67).

¹⁰ Jack Hirshleifer’ in “alanı genişleyen” iktisatla ilgili yazdıklarını okuduğumuzda, iktisadın diğer sosyal bilimlerden farklılaşmasının iktisadı ayrı bir alana hapsettiği anlamına gelmediğini; aksine, iktisadın diğer sosyal bilimlerin hepsinin içine nüfus ederken hepsinden de etkilendiğini

felsefesinden, ilk kez iktisat metodolojisi tartışmalarına yansması açısından önemlidir. Bu dönemden itibaren iktisat metodolojisi, bilim felsefesindeki gelişmelerden yararlanarak iktisadın bilimselliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Neoklasik teorinin marjinalist devrimden sonraki en büyük atılımı olarak değerlendirilebilecek bu süreç, 1950' li yıllar ile birlikte bugün de halen hakimiyetini sürdüren “formel” biçimine kavuşmuştur (Yılmaz, 2009, 95). Bu dönemden sonra formel matematik iktisat teorisinin temel kavramlarına uygulanabilir hale gelmiştir.

Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken, diğer taraftan tam da bu dönemde, bilim felsefesinde önemli tartışmalar gündeme gelmiştir. Genel olarak, Popper' ın yanlışlanabilirliği ve mantıksal pozitivizmin “*kural koyucu*” yaklaşımlarına karşı bir tepki olarak gelişen bu tartışmalar, *Bilgi Büyümesi Yaklaşımı*' na yol açmıştır. Bilgi Büyümesi Yaklaşımı' nın belli başlı ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz;

Öncelikle, bu yaklaşım kural koyucu değil, *betimleyicidir*. Bu yaklaşımda bilimsel araştırmanın yönteminin kurallarının ne olması gerektiğinden çok, bilimsel araştırmanın fiilen nasıl yapıldığı önemlidir. İkinci olarak, test edilebilirlik (örneğin yanlışlanabilirlik) bir teorinin ya da hipotezin bilimsel olup olmadığına karar vermek için bir kıstas olamaz. Çünkü hiçbir hipotez ya da teori, nihai olarak yanlışlanamaz ve bir hipotez aksi kanıtlara rağmen savunulabilir. Ayrıca hipotez ya da teorilerin tek başına test edilmesi anlamlı sonuçlar vermeyebilir, daha geniş kavramsal çerçevelerde değerlendirilmelidirler. Üçüncü olarak, teorilerin birbirlerinden üstün olup olmadıklarının saptanmasında birden fazla kriter söz konusudur. Örneğin, değer yargıları göz ardı edilemez. Son olarak, açıklama ile öndeyi¹¹ birbirinden ayrılmalıdır. Yani; açıklama sağlayan bir teori mutlaka öndeyileme yapabilir ya da öndeyileme yapabilen bir teori mutlaka açıklama getirebilir denilemez (Yay, 2007a, 10-11).

1950' li yıllarda yapılan bu önemli tartışmaların, iktisatta yöntem tartışmalarına yansıyan biçimi, *İktisat Yönteminde Benimsenen Görüş* olarak adlandırılmaktadır.

söylemektedir: “Sadece bir tek sosyal bilim vardır. İktisada emperyalist yayılma gücünü veren, uygulamada gerçekten evrensel olan analitik kategorilerimizdir. Bundan da önemlisi, bu kavramları, bağımsız fakat birbirleriyle sarmal oluşturan bireysel karar düzeyinde optimizasyon, sosyal düzeyde de denge süreçlerine uygulayabilmek için planlı şekilde bir araya getirebilmemizdir. Bu yüzden, iktisat bilimi gerçekten evrensel bir sosyal bilim grameri oluşturmaktadır.” (Heilbroner, 1996, 161)

¹¹ Öndeyi, özünde bir şeyin olacağı önerisidir; açıklama ise, bir şeyin niçin olduğunu anlaşılır kılan bir nedensel mekanizma sağlar. (Yay, 2007a, 11)

Bilgi büyümesi yaklaşımının eleştirilerine, pozitivistlerin verdiği yanıtlar aşağıdaki alt başlıkta ele alınacaktır.

2.2. Pozitivizm

Yukarıda söz edilen 1970' li yıllardan beri iktisat metodolojisinde yapılan tartışmalar, iktisat metodolojisinin "rönesansı" olarak adlandırılmaktadır (Yay, 2007b, 31). İktisat metodolojisine olan bu ilginin artmasındaki temel nedeninin, 1950' ler ve 60' lardaki hakim iktisat yaklaşımının 1970' li yıllarda yaşanan stagflasyon krizine çözüm üretememesi ve bunun iktisat disiplininin teorik dünyasında yarattığı çatırdamalar ve güven boşluğu olduğu söylenebilir (Yay, 2007b, 31). 1970' lerden beri iktisat metodolojisinde yürütülen tartışmaların odağında Karl Popper yer almıştır. Yukarıda bahsedilen Rönesans dönemi öncesi metodolojik tartışmalarda başvuru kaynağı Popper olmuştur.

1950' li yıllarda bilim felsefesinde yaşanan tartışmalar "çağdaş bilim felsefesi" ni meydana getirmiştir. Çağdaş bilim felsefesi ise büyük ölçüde Popper' in görüşlerine eleştirel ya da tepkisel yaklaşmaktadır. *"Popper her ne kadar mantıksal pozitivistleri eleştirmiş, doğrulama (indüktif) mantığının yerine, yanlışlama (dedüktif mantık) kıstasını bilim ile bilim olmayanın ayırt edici kıstası olarak önermişse de, günümüzde anti-pozitivist bilim felsefecilerince pozitivist ya da neo-pozitivist olarak adlandırılmaktadır."*¹² (Beed, 1991, 466' dan aktaran, Yay, 2007b, 33).

Buradan hareketle, çağdaş bilim felsefecilerinin kastettiği 'pozitivizm' salt mantıksal pozitivism değildir, Popper' in 'yanlışlanabilirlik kıstasını' da içine alır. Bu yaklaşımın iktisatta yöntem tartışmalarına yansıyan biçimi ise, yukarıda da belirtildiği üzere; "İktisat Yönteminde Benimsenen Görüş (Received View of

Economic Methodology) olarak adlandırılmaktadır. Başka türlü ifade edilirse; *İktisat Yönteminde Benimsenen Görüş = Pozitivizm*¹³

İktisatta pozitivistliğin mahiyetini daha iyi anlayabilmek için bilim felsefesindeki gelişmelere geri dönecek; bu anlamda, mantıksal pozitivism ve Karl Popper' in

¹² Popper' in bu konudaki yaklaşımı: *"Aslında tüm yaşamım boyunca 'pozitivizm' adı altında pozitivist epistemolojiyle savaştım. Pozitivist deyiminin, dolayısıyla benim gibi bir pozitivism muhalifine bile uygulanabilecek biçimde genişletilmesinin mümkün olduğunu yadsımıyorum. Sadece böyle bir usûlün ne dürüst ne de sorunları açıklamaya yatkın olduğuna inanıyorum."* (Giddens, 1997, 281).

¹³ İktisatta pozitivism görüşü, aralarında farklılıklar olsa da; mantıksal pozitivism, Popperci yanlışlamacılık, operationalizm (işe yararcılık), enstrümentalizm ve varsayımsal-tümdengelim modelinin bir birleşimini ifade eder (Yay, 2007a, 8).

yöntemleri ve bu yöntemlerin iktisatçılar üzerine etkileri incelenecektir. İlk olarak, bir yöntem olarak mantıksal pozitivizmin ne ifade ettiğine bakalım.

2.3. Mantıksal Pozitivizm

Çağdaş bilim felsefesi ve bilim metodolojisinin bugünkü tartışma konularının oluşmasında mantıksal pozitivizm önemli bir yer almaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında, Viyana kahvelerinin birinde akşam toplantıları şeklinde başlayan ve daha sonra güçlü bir çevreye dönüşen bu görüşün temsilcileri; fizikçi Moritz Schlick, felsefeci Rudolf Carnap, felsefeci Friedrich Wiesman, felsefeci Herbert Feigl, hukukçu Felix Kaufmann, tarihçi Victor Kraft, matematikçi Kurt Gödel, fizikçi Philipp Frank, sosyolog ve iktisatçı Otto Neurath, Karl Popper, Ludwig Wittgenstein, iktisatçı Karl Menger, matematikçi H.Hahn, matematikçi K. Reidemeister, psikolog E. Kaila, E. Zilsel, B.V.Juhos, H.Neider, G. Bergman, M. Natkin, T. Radokovic (Redman, 1991, 7).

Kendilerini Bilimsel Dünya Görüşü: Viyana Çevresi (Scientific World Concept: the Vienna Circle) olarak adlandıran bu grup, bilimle (fiziği) bilim olmayanı (meta-fiziği) ayırmaya çalışıyorlardı. Bu anlamda bilime mantıksal temel sağlamak için mantıkla ampirizmi birleştirmeyi (empirical rationalism) hedefleyen bu yaklaşım, *Birleşik Bilim Sistemi* geliştirme projesiydi. Ludwig Wittgenstein ve Karl Popper de Viyana Çevresi üyeleri ile yakın temas halindeydi (Yay, 2007c, 60).

Mantıksal pozitivistler, 1929 yılında yayınladıkları programda amaçlarını şu şekilde ifade ediyorlardı:

“Amacımız tek bir bilimin, yani insanlığın edinebileceği tüm bilgileri; fizik ve psikoloji, doğa bilimleri ve edebiyat, felsefe ve özel bilimler gibi birbirinden tamamen ayrı disiplinlere ayırmaksızın içinde toplayan bir bilimin yaratılmasıdır. Bu amaca ulaşmanın yolu Peano, Frege, Whitehead ve Russell’ in getirmiş oldukları mantıksal çözümleme yönteminin kullanılmasıdır. Bu yöntem, bilimi metafizik sorunlardan ve anlamsız önermelerden arındırmak ve aynı zamanda, doğrudan gözlemlenebilir içeriklerini yani ‘verilmiş olanı’ göstermek yoluyla ampirik bilimin anlamını, kavramlarını ve önermelerini açıklığa kavuşturur” (Johansson, 1982, 13).

Mantıksal pozitivizmin bu çıkışını daha iyi değerlendirebilmek için, bu düşüncenin ortaya çıktığı zamanın koşullarını değerlendirmek gerekmektedir. İki dünya savaşı arasında kalan bir dönemde, hızla çöken toplumu kurtarmak için Viyana düşünürleri geleneksel değerlere hızla sarılmıştır. Bununla beraber bu dönemde boş inançlar, akıl

dışı akımlar ve sübjektivist felsefe hızla yayılmaktadır. Bu yayılmanın önüne geçmek için de, mantıksal pozitivism toptan bir temizlik hareketine girişmiştir (Buğra, 1989, 101-102).

Şimdi de mantıksal pozitivistlerin izledikleri yönetime daha yakından bakalım. Bu anlamda mantıksal pozitivistlerin, uygulamalarındaki; anlamlılık, doğrulanabilirlik ve mütakabiliyet kriterlerine bir göz atalım.

2.3.1. Anlamlılık Kriteri

Mantıksal pozitivistlerin savundukları metodoloji doğrulamacılıktı. Doğrulanabilirlik ise, dünya üstünde anlamlı ve anlamsız önermeler arasındaki sınırı çizmenin ayırıcı olarak kabul edilmişti (Magee, 1982, 43). Dolayısıyla, onlara göre bilimsel olmayan kuramlar anlamsızdı.

Eskiden var olan dünyayı betimlemek olan felsefenin görevi (felsefe için bilimlerin boş bıraktığı olgusal bir alan olmadığına göre) artık, bilimlerin kullandığı kavramları ve ispatlama yöntemlerini açıklığa kavuşturmaktı. Böylece çözülmesi umutsuz bir sorular yumağı haline gelen felsefe, bir uğraş alanı olmaktan çıkarılacak ve bilimin hizmetçisi olacaktı. Felsefeci, metafizik söylemleri tespit edecek ve söylenenlerin anlamsız olduğunu gösterip susacaktı (Demir, 1993, 84).

Mantıksal pozitivistlerin bu tutumunun başlıca sebebi, felsefenin öteden beri içinde boğulduğu metafizik lafazanlıklarıydı. Bu durumu ortadan kaldırmaya kararlı olduklarından dolayı, başlıca ilgilendikleri konu, gerçekten bir şey söyleyen önermelerle bir şey söylemeyen önermeler arasında bir sınır çizme ilkesi bulmaktı.

Mantıksal pozitivistler anlamlı bildirimlerin iki türlü oldukları kanısına varmışlardı (Magee, 1982, 43-44):

“Bir kere, mantık ve matematiğin deneysel dünya üstüne bilgi vermek savında olmayan ve dolayısıyla, deneye başvurmaksızın doğru ya da yanlış oldukları tanıtlanabilen önermeleri vardı: bunların doğru olanları eşsözel, yanlışlarıysa iç çelişkili önermelerdir. İkincisi de, deneysel dünya üstüne bilgi verme savında olan ve dolayısıyla, deneye başvurmaksızın doğru ya da yanlışlığı bir şeylere göre gözlemlenebilir bir ayrılık gösteren ve bunun için de gözlem yoluyla tanıtlanabilen önermeler vardı. Matematik ya da mantıkla (ki Bertrand Russell bunların aynı şey olduğunu göstermeye çalışmıştır) biçimsel bir bildirimi olmayan, deneysel olarak da doğrulanabilir olmayan bütün önermelerin anlamsız olması gerekiyordu.”

Burada eşsözel (totolojik) ve sentetik ifadeler ayırımına değinmek gerekiyor. Totoloji, yüklemi öznesinden ayrı bir bilgi içeriği taşımayan ifadedir. “Bütün evlenmemişler bekardır” cümlesindeki yüklem bekardır, evlenmemiş olanlara ilişkin yeni bir bilgi vermediği için totolojidir (Demir ve Acar, 1992, 359-360). Diğer taraftan, “Ahmet zencidir” ifadesine bakarsak, burada yüklem, özne hakkında yeni bir bilgi vermektedir. Bu ifadenin gözlemlerle doğrulanabilmesi mümkündür (Demir, 1993, 85). Burada da bahsedildiği üzere, bir ifadenin doğrulanabiliyor olması, onun anlamlı olduğunu göstermektedir. Şimdi, bahsedilen doğrulanabilirliği açıklayalım.

2.3.2. Doğrulanabilirlik İlkesi

Mantıksal pozitivistlerin amacı, bilimsel olanla bilimsel olmayanı (metafizik-anlamsız) ayırmada bir ölçüt bulmaktır. Akımın savunucuları metafizik felsefeden kurtulup, felsefeyi mantığa indirgemeyi ümit ediyorlardı. Bilimsel bilgiye ulaşmak da ancak ve ancak, tecrübeler sonucu oluşturulan hipotezlerin veya kuramların, deney ve gözlemlere “doğrulanmasıyla” gerçekleşebilirdi. Bu yüzden mantıksal pozitivistlere doğrulamacılık (verificationism) de denilmiştir.

Doğrulanabilirlik konusunda iki önemli ayrıma dikkat etmek gereklidir; pratik ve ilke olarak doğrulanabilirlik. Bir çok önerme doğrulanabilir olabilir ama, bu önermeleri pratikte doğrulayamayabiliriz. Örnek olarak “Dünyanın en yüksek tepesi Everest’ tir” önermesi pratik olarak doğrulanması pek mümkün olmamakla beraber, ilke olarak doğrulanabilir. “Evrenin özünü oluşturan madde, bir evrim halindedir” ifadesine baktığımızda ise, duyu gözlemleriyle doğrulanması mümkün olmadığından anlamsız kabul edilir. Duyumlarla ilgili olmayan gözlemler ‘metafizik’, tüm metafizikler de ‘anlamsız’ kabul edilir (Demir, 1993, 87).

Mantıksal pozitivistlere göre, bir önermenin metafizik olmasıyla, anlamsız olması aynı şeydir. Dolayısıyla, tüm etik önermeler anlamsızdır. Bu bağlamda, “Tanrı vardır” gibi bir önerme karşısında, mantıkçı pozitivistler bunun, anlamsız bir ses, bir gürültü olduğunu söylerlerdi (Magee, 1982, 45). Açık bir ifadeyle; onlara göre, doğrulanamayan ifadeler anlamsız gürültülerdir.

2.3.3. Karşılıklılık (Mütekabiliyet) Kuralı

Karşılıklılık (correspondence) kuralına göre; bir teorinin bilimsel olabilmesi, onun öngördüğü ilişkinin matematiksel mantıkla formüle edilmesi ve teoriyi oluşturan ifadelerin de gözlemsel ifadelerle açıkça tanımlanabilmesi veya karşılıklılığın sağlanması gerekmektedir (Suppe, 1974, 102’ den aktaran Demir, 1993, 89).

Sonuç olarak; gözlemle kanıtlanamayan, matematik ve mantıkla biçimlenemeyen ve deneye dayalı açıklanamayan tüm önermeleri anlamsız kabul eden mantıksal pozitivistlere göre, anlamsız olan her söz boş ve anlamsızdır. Mantıksal pozitivizmin önemli temsilcilerinden A.L.Ayer 1975 yılında Bryan Magee ile yaptığı bir söyleşide, mantıksal pozitivistlerin en büyük kusurlarının söylediklerinin tamamının yanlış olması, olduğunu belirtir ve ekler (Magee, 1985, 144-145’ den aktaran Demir, 1993 , 90):

“Birincisi, doğrulama ilkesi kendisini hiç doğru dürüst formülleştiremedi. Ben birkaç kez denedim, ancak her defasında içine, ya çok az, ya da çok fazla şey sokuyorum. Bugüne kadar mantıksal kesin bir formüllelemeye ulaşamadı. İkincisi, indirgemecilik de işlemiyor. Üçüncüsü, mantık ve matematikteki önermelerin herhangi ilginç bir anlamda çözümleyici olup olmadığı şimdi bana epeyce kuşkulu geliyor. Yine geçmişe ilişkin önermelerin, hale ilişkin önermelere tümünden indirgenmesi ve onlar için geleceğin apaçıklığı yanlış.”

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, mantıksal pozitivizmin ilkelerinin ne olduğu ve bilimle bilim olmayan arasında sınır çizme aracı olarak kullandıkları doğrulanabilirlik ilkesi ele alındı. Bu noktadan sonra ise, iktisatta mantıksal pozitivizmin yansımaları açıklanacaktır.

2.3.3.1. İktisatta Mantıksal Pozitivizm

Daha önce de belirtildiği gibi, iktisatta pozitivism mantıksal pozitivismle tamamen aynı çerçeveyi paylaşmamakla beraber belli noktalarda mantıksal pozitivismden etkilenmiştir. Aynı şekilde pozitif-normatif iktisat ayrımındaki ‘pozitif iktisat’ da mantıksal pozitivismden etkilenmekle beraber bu fikirler tamamen örtüşmemektedir. Mantıksal pozitivismin bilim ile bilim olmayan arasında sınır çizme aracı olarak doğrulamacılıktır. Ancak, iktisat metodolojisindeki doğrulamacılığın mantıksal pozitivistlerin doğrulamacılığıyla tam olarak örtüştüğü söylenemez. Blaug (1988), yanlışlamacılıktan önceki yöntem tartışmalarını, “iktisat metodolojisinin tarih öncesi” başlığı altında toplamış ve on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar iktisadi düşüncede iz bırakmış iktisatçıları doğrulamacılar olarak adlandırmıştır. Çünkü

iktisat metodolojisinde, bilim felsefesiyle bağlantılı olarak, metodoloji tartışmaları Popper ile başlamıştır.

Yanlışlamacılık öncesi olarak adlandırılan dönemde iktisat metodolojisi çerçevesinde değerlendirilebilecek ilk çalışma, Adam Smith'e aittir. Smith, *The Principles which Lead and Direct Philosophical Enquiries; Illustrated by the History of Astronomy* isimli eserinde Newton' un doğa bilimlerine yaptığını, sosyal bilimlerde yapmak istemiştir. Bu anlamda Smith iktisat disiplininin bilim felsefesiyle bağlantısını ilk kuran kişidir denilebilir (Redman, 1991, 91). Ancak, Smith metodolojik olarak kendisini savunma gereği duymamıştır. Bu nedenle Blaug' un deyiimiyle iktisat metodolojisinin tarih öncesinde yer almaktadır.

Bir metodoloji olarak, doğrulamacılığın ciddi olarak ve alternatif önererek sorgulanması Popper' la başlamıştır. Bu bağlamda hem mantıksal pozitivistlerin, hem de Popper' ın görüşlerini iktisat metodolojisine taşıyan isim T.Hutchison' dur (Caldwell, 1996, 197).

Terence Hutchison, orijinali 1938' de basılan *İktisat Teorisinin Anlamı ve Temel Postülaları (The Significance and The Basic Postulates of Economic Theory)* kitabıyla “sahte bilim” ve bilimi birbirinden ayıran bir ölçüt olarak “sınanabilirliği” ortaya atmıştır (Caldwell, 1996, 197). Hutchison, ilk olarak iktisat disipliniyi bilim kılmak için mantıksal pozitivistlerin ayırım (demarcation) çizgisine dayanmıştır. Bu yüzden kendinden önceki egemen yaklaşım “*a priorism*” i eleştirmiştir.

Hutchison' un kendinden önceki metodolojiye, “sahte bilim” e, itirazı şu dört temel eleştiride toplanabilir (Caldwell, 1994, 107' den aktaran Yılmaz, 2009, 91);

“Pür teori önermelerinin boşunaliği; rasyonalite postülası için ‘tam beklenti’ varsayımının gerekliliği; iktisatta ampirik tekniklerin kullanımının gerekliliği; ve temel postülaları değerlendirmek için bir zemin olarak psikolojik metodun (veya içebakışın) kullanımının gayrimeşruluğu.”

Buradan da açıkça görülüyor ki; Hutchison, amprisizm ve iktisadi önermelerin amprik sınanabilirliğine bakar. Hutchison' un kendisinden önceki metodolojilerden farkı işte tam da burada yatar; Hutchison, dönemin bilim felsefesi tartışmalarına yakın durmuş ve bilim olma standardını bu literatürden devşirmiştir (Yılmaz, 2009, 91-92). Hutchison bilimsel teorilerin deneysel sınamaya tabi tutulması gerektiğini söylemekle kalmayıp, varsayımların da sınanması gerektiğini söylemesi üzerine Machlup tarafından ‘*ultra ampirist*’ olarak isimlendirilmiştir.

Machlup' a göre, tüm bilimsel önermelerin doğrulanabilir olduğu tartışmalıdır. Bu tartışmada taraflar; a priorismi savunanlar ve ultra ampirisizmi savunanlar olarak sınıflandırılabilir. Apriorism taraftarları arasında; Ludwig Von Mises, Frank Knight, Max Weber, Lionel Robbins, Cairnes ve J.S.Mill gibi iktisatçılar sayılabilir. Bunların görüşüne göre, iktisat bilimi a priori hakikatlerin ve pür aklın bir ürünüdür. Tıpkı deneyim temelinde bir doğrulama ya da yanlışlamaya açık olmayan matematik gibi, iktisat da evrensel kanunlara ulaşan tam bir bilimdir. Ampirisistlerin özelliği ise, radikal apriorisme karşı olmaları ve deney bağımlılıklarıdır. Ultra ampirisistler ise bağımsız olarak doğrulanabilirliğe dayanmayan hiçbir önermenin tahlil aracı olarak kullanımını kabul etmezler (Machlup, 1978, 143-144' den aktaran Yılmaz, 2009, 93).

Buraya kadar, iktisatta pozitivizm/ modernizm kavramı ile mantıksal pozitivizm ilişkisini ele aldık. Şimdi ise, bilim felsefesinde pozitivizm tartışmalarının, deyim yerindeyse odağında yer alan, Popper' in görüşleri ve bu görüşlerin iktisat disiplinine yansımaları incelenecektir.

2.4. Karl Popper ve Bilim Felsefesi

1930' lu yıllardan sonra iktisat metodolojisi literatürüne yansımış olan bilim felsefesi tartışmalarının odağında Popper ve onun görüşleri gelmiştir. Popper' in çıkışı, onun mantıksal pozitivizmin sınır çizme aracı olarak doğrulamacılık yaklaşımına karşı, sınır çizme ölçütü olarak yanlışlanabilirliği getirmesiyle gerçekleşmiştir.

Popper' in ilgili literatüre katkıları tartışılmaz olsa da düşünce sisteminin gelişiminin açıklanması oldukça zordur. Çünkü, en meşhur kitabı olan “Bilimsel Keşif Mantığı” ilk olarak 1934' te Almanca olarak yayınlanmış ve 1959' a kadar İngilizce' ye çevrilmemiştir. 1959' da yapılan çeviri de bu süre içinde eklenilen bol miktarda dipnot içermektedir. Uzunca bir sonsöz kısmı da 1980' lerden önce yayınlanamadığından son versiyonunda yeni malzemelerle yazılmış bölümler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Popper' in neyi ne zaman düşündüğünü ayıklamak oldukça güçtür (Caldwell, 1996, 190).

Popper her ne kadar mantıksal pozitivistleri eleştirerek pozitivizmin baş düşmanı olduğunu ilan etse de, anti-pozitivist bilim felsefecilerince pozitivist olarak adlandırılmıştır. Bu sebeple, 1930' lu yıllardan 1980' li yılların sonuna kadar Popper = Yanlışlamacılık Kistası Dönemi (Yay, 2007b, 35) olarak adlandırılmış ve iktisatta

benimsenen görüş denilen pozitivizmin önemli parçalarından birisini oluşturmuştur. 1980' lerin sonu ve 1990' ların başında ise, Popper' in yeniden değerlendirmesi yapılmış, hem kendisinin daha sonraki yayınlarından, hem de yanlışlamacılığa yöneltlen eleştirilerden, iktisat metodolojistleri, Popper' in toplumsal bilimler için durumsal analiz (situational analysis, situational logic) yaklaşımını önerdiğini ve bunun Popper' in yanlışlamacılığın tüm bilimlere geçerli olduğu önermesi ile çeliştiğini keşfetmişlerdir (Yay, 2009, 8). Böylece 1990' ların başında Popper = Eleştirel Rasyonalizm Dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde ise, durumsal analiz ve eleştirel rasyonalizm ön plandadır.

2.4.1. Yanlışlanabilirlik

1920' lerin başlarında çalışmalarına başlayan Viyana Çevresi' nin mantıksal pozitivistleri, bilimsel anlamlılık ölçütü olarak doğrulamacılığı seçmişlerdi. Bir önerme gözlemlerle bütünüyle doğrulanabilirse, bu o önermenin anlamlı olduğunu gösteriyordu. Popper ise, sınır çizme ile ilgili mantıksal pozitivistlerle aynı kaygıyı paylaşmış ama anlamlılık-anlamsızlık ikilemini kabul etmemiştir. Onun sınır çizme ölçütü, anlamlı olanı anlamsız olandan değil; bilimsel olanı bilimsel olmayandan, yahut metafizikten ayırmaktır (Caldwell, 1996, 192). Yani Popper' a göre bilimsel olmamak anlamsız olmak anlamına gelmiyordu. Ayrıca ona göre, anlamlılık kategorisini yalnızca bilimsel bilgiye özgü kılmak da yanlıştır.

Popper' ın yaklaşımı; normatif, kural koyucu, fizik ya da toplumsal tüm bilimlere uygulanabilir (monist) bir yaklaşım olarak tanımlanır (Yay, 2007b, 36). Bu yaklaşımda bilimle bilim olmayanın ayırt edici kıstası yanlışlanabilirliktir. Yani bir önerme, teori ya da öndeyi, ancak yanlışlanabilirse, bilim alanına dahildir.

Popper doğrulanabilirliği, hem önermelerin mantıksal yapısı hem de bilimsel açıklama mantığını göz önüne alarak eleştirir. Yanlış olduğu bilinen ancak ilkece doğru bazı önermelerin yanlışlanamayacağına fakat doğrulanabileceğine dikkat çeker (Caldwell, 1996, 192):

“Örneğin; ‘Tek boynuzlu atlar vardır’ cümlesi buna güzel bir örnektir. Bu önerme tek boynuzlu bir at bulunarak doğrulanabilir. Fakat yanlış olsa bile yanlışlanamaz: Tek boynuzlu bir at bulmayı başaramamak onların var olmadıkları sonucunu getirmez. Eğer doğrulanabilirlik bilimle bilim olmayan arasında sınır çizme ölçütü olarak kullanılacaksa, o zaman, Popper' a göre, ‘tek boynuzlu atlar vardır’ cümlesinin bilimin bir parçası olarak görülmesi gerekir.”

Diğer bir problem ise, doğrulamacıların temel yöntemi olan tümevarım problemidir. Bunu bilindik kuğu örneğiyle açıklayabiliriz: “bütün kuğular beyazdır” önermesini ele alalım. Çok sayıda beyaz kuğu görmüş olabiliriz, fakat bu tecrübe önermeyi doğru kılmaz. Çünkü bu, bir yerlerde henüz gözlemlenmemiş bir siyah kuğunun olup olmadığı hiçbir zaman bilinemez. Ancak, birisi bir siyah kuğu bularak, bu önermeyi yanlışlayabilir. Yani mantıksal olarak doğrulanamaz olan bu cümle yanlışlanabilir (Caldwell, 1996, 192).

Tümevarım sorunu Popper’ ın fikirlerini geliştirmesinde önemli bir yer tutar. Doğrulukları ya da yanlışlıkları belirlenemeyen bir sürü önerme bilimi işgal etmektedir. Bunların doğruluklarını tespit etme işi de bir çok soruna ve sonsuz tekrarlara (infinite regress) yol açar. Bu nedenle bu önermelerin sınanmasında doğrulanması yerine yanlışlanması ön plana alınmıştır. Popper tümdengelimsel sınamayı şu şekilde ifade eder (Popper, 2005, 55);

“ Doğruluğu henüz savunulmamış ilk imge, idea, varsayım ve kuramsal dizgeden mantıksal olarak tümdengelimle yargılar türetilir. Söz konusu sınama dört aşamada yapılmaktadır: dizge içinde çelişmezliğin var olup olmadığını ortaya koymak için yargıların kendi aralarında mantıksal olarak karşılaştırılması; kuramın görgül bilimsel nitelikte olup olmadığını görmek için yapılan, kuramın mantıksal biçimine ilişkin bir inceleme; sınanacak kuramın bilimsel ilerlemeler için önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla diğer kuramlarla karşılaştırılması; son olarak, türetilmiş yargıların ‘görgül uygulamalarla’ sınanması.”

Karl Popper’ ın tüm bilimlere uygulanabilir olduğunu söylediği yanlışlamacılık yaklaşımı kısaca şu şekilde özetlenebilir (Caldwell, 1996, 191-196);

1. Bilimle bilim olmayan arasında bir sınır çizme ölçütüne ihtiyaç vardır. Bu ölçüt ise yanlışlanabilirliktir. Bir teori ya da bir tahmin, ancak yanlışlanabilirse bilimsel olarak kabul edilir.
2. Yanlışlanabilirlik kategorileri mantıksal bir nitelik taşır. Bir önerme, ancak ve ancak onunla mantıksal olarak çelişen temel bir önerme varlığında yanlışlanabilir.
3. Potansiyel yanlışlanabilirlikle deneysel yanlışlanabilirlik arasında fark vardır. Potansiyel yanlışlanabilirlik mantıksal bir iştir, fiili yanlışlanabilirlik ise daha zordur. Çünkü, bir test sınanırken onunla beraber bir çok yan hipotezler de sınanır. Yan hipotezlerden biri yanlışsa, bu ana hipotezin sınanma sonucunu olumsuz kılabilir. Diğer taraftan bilim adamları, olguları betimleyen bir

önergeler dizisini veri alırlar. Ancak, bu önergeler dizisinin değişmediği varsayıldığından, bunlar tahsise muhtaçtır. Son olarak bu önergeler dizisi kullanıldıkları teorilere bağlı olduğundan, teoriler değiştikçe bunların da içeriği değişecektir.

4. Bilimsel teorilerin sınanması şu iki şekilde olur; ilk olarak, bir teori potansiyel olarak yanlışlanabilir fakat pratikte sınanamayabilir. İkinci olarak da, teori potansiyel olarak yanlışlanabilir ve sınanabilir. İkinci koşul söz konusuysa; sınamanın sonucunun olumlu ya da olumsuz olmasına göre değerlendirme yapılır. Eğer sınama sonucu olumluysa, teori desteklenmiştir (corroborated). Burada doğrulanmıştır demekten kaçınılır çünkü, Popper' da *yanılabılırcılık* vardır, tüm bilgiler tahminidir. Diğer taraftan sınama sonucu olumsuzsa, teori çürütülmüş ya da yanlışlanmıştır.
5. Bilim adamlarının taraftarı oldukları teoriyi korumaları daima mümkündür. Popper bu durumu uylasımçı manevralar (conventionalist stratagems) veya bağışıklaştırıcı manevralar (immunizing stratagems) olarak adlandırır. Popper bunun gibi bağışıklık kazandırıcı manevralardan sakınmak için bazı yasaklayıcı kurallar getirmiştir: çürütülmeler ciddiye alınmalıdır; yan hipotezler mümkün olduğu kadar az ve sadece teorinin yanlışlanabilirlik derecesini arttırıyorsa kullanılmalıdır; kesin sınamaların zor olduğu duruda bile bilim adamı hangi tür durumda teorisinden vazgeçebileceğini bildiği sonuçları önceden belirlemelidir; bilim adamı kendi teorisini bile desteklemeye değil, çürütmeye yönelik eleştirel tavır takınmalıdır.
6. Popper' ın metodolojisi *kural koyucudur*, dolayısıyla betimsel olarak yetersiz olduğu gerekçesiyle çürütülemez.
7. Popper' ın görüşü, dünyanın nasıl inceleneceği ile ilgilenir ve bu yönüyle normatif özelliğe sahiptir.

Popper deyince temel olarak akla gelen yanlışlamacılık yöntemi, insan bilimlerinin her alanında olduğu gibi, özellikle iktisadı büyük ölçüde etkilediği söylenebilir. Dolayısıyla, yanlışlamacılığın iktisattaki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir.

2.4.1.1. İktisatta Yanlışlamacılık

İktisatçılar üzerinde en fazla etkisi olan bilim felsefecisi kuşkusuz Popper' dır. İktisatçılar, Popper' ın farklı dönemlerde yazmış olduğu değişik eserlerinden farklı

şekillerde etkilenmişlerdir. Bu çerçevede bazı düşünürler, Popper' ın sadece teorilerin ciddi şekilde sınanması gerektiğini düşündüğünü söyleyebilirler. Diğerleri, başlangıç koşullarında yapılan *ad hoc* düzenlemelerle devamlılığını sürdüren teorilere karşı eleştirel bakmak gerektiğini öğrenebilirler. Diğer bir kısmı ise, bir taraftan zihinlerini yeni fikirlere açık tutmaya çalışırken, diğer taraftan fikirlerini eleştiriye açık tutan yeni, hatta bir dereceye kadar şizofrenik, bir yapı edinebilirler (Caldwell, 1996, 196).

Uygulamada Popper' ın iktisatçıların davranış veya yorumları üzerine etkisini ölçmek kolay değildir. Çünkü bilim adamları yaptıkları yorumlarda Popper' a pek fazla göndermede bulunmazlar. Bu konuda belki; iktisatçıların yaptıkları çalışmalarda kendi deney sonuçlarında kuraldışı olandan nasıl söz ettiklerine bakarak ya da anekdotlara başvurarak uygulamadaki etkiler anlaşılabilir.

Popper' ın metodoloji alanındaki tartışmalara etkisi ise oldukça geniştir. Bu anlamda iktisat metodolojisinde yanlışlamacılığın kullanımına olumlu bakan ilk ismin T.W.Hutchison olduğu söylenebilir (Caldwell, 1996, 197). Daha önce açıklandığı gibi, Hutchison' un metodolojik yaklaşımının mantıksal pozitivistlere mi, yoksa yanlışlamacılara mı yakın olduğu konusu tartışmalı olsa da¹⁴; Hutchison da, Popper gibi bilimle bilim olmayanı ayırmak için bir ölçüt olması gerektiğine inanır. Hutchison bilimle sahte bilimi ayırmak için ölçüt olarak *sınanabilirliği* almıştı. Popper' da da yanlışlanabilirlik sınanabilirliğe imkan sağladığı için, yanlışlamacılığa doğrudan gönderme yapmamış olsa da, dolaylı yoldan Hutchison' un da Popper' dan etkilendiği söylenebilir. Blaug ve Klant da çalışmalarında Popper' ci ölçütü kullanmışlardır. Hutchison, Blaug ve Klant, Ludwig von Mises' in ortaya attığı iktisadın aksiyomlarının, sınanamamakla beraber, yanılmazcı kabul etmesine eleştirel gözle bakmışlardır. Onlara göre, Popper' yen bakış açısıyla, Mises' in yanılmazcılığı dogmatik bir yaklaşımdır ve aksiyomlarının gerçekte yanlışlanamaz olması durumunda Misesci sistem bilim olarak nitelenemez (Caldwell, 1996, 197).

Durumu tartışmalı olmakla beraber Hayek' in de bazı yönleriyle Popper' cı olduğu söylenebilir (Caldwell, 1996, 197). Hayek Popper' a karşı olmadığını açıkça belirtmiştir. Ancak, Popper' ın görüşlerini benimsemekten öte, eleştirel Popper' cı

¹⁴ Meşhur kitabında (The Significance and The Basic Postulates of Economic Theory) Hutchison, Popper' a referanslarının olmasına rağmen, onunla mantıkçı pozitivism arasındaki farkı pek görememiştir (Yılmaz, 2009, 91).

denebilecek bir çizgidedir. İki bilim adamının birbirlerine verdikleri önemi ise, Popper' in *Conjectures and Refutations* kitabını Hayek' e, Hayek' in de *Studies in Philosophy, Politics and Economics* kitabını atfetmiş olmasına bakarak anlayabiliriz. Burada Popper' in metodolojik görüşlerini sosyal bilimlere uygulamasında Hayek' in etkisinin büyük olduğu söylenebilir (Yay, 2007a, 19-20).

Diğer taraftan Popper' in öne sürdüğü yanlışlamacılık yaklaşımı doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin aynı yöntemi kullanması gerektiğini (yöntembilimsel tekçilik-monizm) öne sürdüğü için, bir çok yönden eleştirilmiştir. Popper' in iktisat metodolojisi literatüründe en fazla tartışılan bu yaklaşımına getirilen eleştiriler şu şekilde özetlenebilir (Yay, 2009, 9-10);

1. İktisat bilimi, çok sayıda değişkenin olduğu ve bu değişkenlerin kendi aralarındaki etkileşimin ve değişimin kontrol edilemediği bir ilişkiler ağıyla uğraşmak durumundadır. Dolayısıyla, iktisadın ampirik teste uygun olduğu pek söylenemez. Diğer taraftan, bu karmaşık yapının iktisatçıları, değişkenler arasında bir seçime ya da sıralamaya zorlaması sonucu özel eğilimler devreye girmektedir.
2. Hipotez, kuram ve önermelerin dikkatli ve eleştirel bir yaklaşımla test edilmesi iktisatta önemli güçlüklerin başında gelir. Söz konusu zorluğu oluşturan etmenler; kuramların ilke olarak test edilebilir olup uygulamada test edilememesi ya da zor olması, iktisatçıların özel eğilimleri (ideolojik tercihleri) nedeniyle olayların bir yönünü yalnızca bir taraftan görmeleri, kuramların yanlışlanmasının istenmemesi olarak sayılabilir.
3. Aynı iktisadi olay hakkında, iki zıt görüşün geliştirdikleri kuramsal çerçeveler ampirik olarak geçerli olabilmektedir. Bu iki zıt görüşün tartıştığı durumlarda, ampirik yanlışlamacılığın (pratikte kullanılan ekonometrik model ve tekniklerin), tartışmayı sonuçlandırmak açısından pek işe yaramadığı görülmüştür¹⁵.

¹⁵ “İktisatçıların (örneğin başta 1930’larda Keynes’le tartışmaya giren Oscar Lange ya da Ekonometri Derneği’nin ilk başkanı Joseph Schumpeter olmak üzere) tartışmaların karara bağlanması açısından ekonometriye bağladıkları umutların zamanla azaldığını söyleyebiliriz. Ünlü ekonometrici Leamer (1983) bunun yanlış objektiflik putundan kaynaklandığını; bilgi denilen şeyin insani fikir-kanı-tahminlerden (opinion) ibaret olduğunu, özellikle doğa bilimlerinde bu tahminler doğrulanırsa, çoğunluğun benimsediği tahminlerin objektif gerçek olarak kabul gördüğünü öne sürer. Bir başka ekonometrici Magnus(1999) da iktisatçıların fikirlerini değiştirecek bir ekonometrik makale gösterilebilir mi? diye sormaktadır. Ekonometricilerin 1970’lerden beri kendi aralarındaki tartışmaları da ayrı bir konu! “ (Yay, 2009, 10)

4. İktisatta tek başına monizmden (tek kıstasçılık) bahsedilemez. Çünkü ampirik test sürecini geçen birden fazla kuramlar bütünü olduğunda devreye; verimlilik, doğru kanıtlanmış olma, tutarlılık, etkinlik alanının genişliği gibi kıstaslar girmeye başlar.
5. İktisadi bir tümdengelim bilimi olarak tanımlayan D.M.Hausman' a göre; Popper' ın epistemolojisi mantıksal olarak kusurlu ve metodolojik olarak kabul edilemez. Hausman insan davranışlarına ilişkin deneye dayalı varsayımlar yardımıyla çıkarsamalar yapılabileceğini, ancak bunun evrensel nitelikte olmadığını, genel eğilimi yansıttığını söyler. İktisadın bu kuramlara dayanarak olguları açıklaması dolayısıyla, kesin bir bilim olmadığını söyler.
6. İktisadın çok sayıda değişkenin olduğu ve bu değişkenlerin kendi aralarındaki etkileşimin ve değişimin kontrol edilemediği bir ilişkiler ağıyla uğraşmak durumunda olması dolayısıyla, tamamen yanlıştırlik kıstasının benimsenmesi, iktisadın büyük bir bölümünün yok sayılması sonucunu doğuracaktır.
7. İktisatçılar bilimsel teori seçerken, tartışmalarda birbirlerini ikna etmek ve kuramlarını kabul ettirmek için kullandıkları dile ve ifade biçimlerine de bakmaktadırlar. Tartışmalar sadece teknik düzeyde sürmemektedir.

İktisatta pozitivistin temelini oluşturan yaklaşım esasen, Popper' ın yanlıştırlik yaklaşımıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, 1970' lerdeki tartışmalarda getirilen eleştiriler, temel itibariyle yukarıda bahsedilen eleştirilerle bütünleşmektedir. Ancak, Popper' ın bilimsel yöntemi yalnızca yanlıştırlik değildir. Bu durumun bilim adamları ve iktisatçılar tarafından keşfedilmesi, daha önce de belirtildiği üzere, 1980' lere denk düşer. 1980' lardan itibaren Popper' ın çalışmalarının yeniden okunmasıyla, Popper' ın sosyal bilimler için durumsal mantık adında farklı bir yöntem önerdiği keşfedilmiştir.

2.4.2. Durumsal Mantık

Popper daha önce de belirtildiği gibi, doğa bilimleriyle sosyal bilimler arasında yöntem farklılığı gözetmeden hepsinde aynı yöntemin uygulanabileceğini savunmuştur. Ancak zamanla sosyal bilimlerde bu yöntemin kullanılmasının doğurduğu sonuçları göz önünde tutarak, sosyal bilimler için *Durumsal Mantık/Çözümleme* adında farklı bir yöntem ileri sürmüştür.

Popper' in durumsal mantık üzerine yazdıkları, yanlışlamacı öğretilerinden daha az bilindiği ve bu görüşlerinin bir çok yere dağılmış olması nedeniyle, görüşlerinin yazılı olduğu kaynaklara kısaca işaret etmek gerekmektedir. Hepsi ilk olarak 1940' larda yayınlanmış üç kaynak eser; *Tarihselciliğin Sefaleti* (1957), *Açık Toplum ve Düşmanları* (1963) ve *Sosyal Bilimlerde Öndeyi ve Kehanet* (1965) adlı eserleridir.

Durumsal çözümleme yöntemiyle ilgili tamamlanmış daha yakın tarihteki iki çalışması ise; *Rasyonellik İlkesi* (1985) ve *Sosyal Bilimlerin Mantığı* (1976)' dır (Yay, 2009, 11).

Popper' a göre, durumsal çözümleme sosyal bilimlerde *tek* açıklama yöntemi olarak görülmektedir. Popper “*ancak bu yolla toplumda neler olup bittiğini ve sosyal olayları anlar ve açıklayabiliriz*” derken bunu açıkça belirtir. Ona göre, tarihselcilerin inandığı gibi, sosyal bilimlerin görevi insanlık tarihinin gelecekteki istikametinin kehaneti değildir. Teorik sosyal bilimlerin görevi insan eylemlerinin amaçlanmayan sosyal yankılarının izini bulmaktır. Bunu yapmanın yöntemi ise, *durumsal mantık* ya da *durumsal çözümlemedir*. Durumsal çözümleme yönteminin iki temel özelliği vardır. Birincisi, bu yöntem *bireyselci*dir, fakat *ruhbilimselci* değildir. Ruhbilimselcilik, sosyal hayatın tüm yasalarının insanın psikolojik yasalarına indirgenebilir olduğunu söyler. Durumsal mantık yöntemi ise, psikolojik hallere gönderme yapmak yerine, ‘somut psikolojik deneyimleri’, ‘amaçlar’ ve ‘bilgi’ gibi soyut durumsal unsurların yerine koyar. İkinci özelliği ise, temel varsayım olarak rasyonellik ilkesinin kabulüdür. Bu ilke farklı kişilerin veya faillerin uygun bir şekilde, yani duruma uygun olarak hareket etmesidir. Ancak rasyonellik ilkesi *evrensel bir yasa* olarak görüldüğünde yanlıştır. Çünkü failler daima uygun bir şekilde hareket etmezler. Bu konuyu açıklamak için, uygun park alanı bulamadığı zaman arabasını çaresizce park etmeye çalışan şaşkın sürücüyü, örnek göstermiştir. Ancak; rasyonellik ilkesi, deneysel açıklayıcı bir teorinin, sınanabilir hipotezin rolünü oynamaz. Faillerin uygun şekilde davrandıkları varsayımı reddedilmemelidir ve bir çeşit ‘*sıfır ilke*’ yani çözümlemeye bir *başlangıç noktası* olarak kabul edilmelidir. Yani, güvenilir olan yol; bir teori yanlışlandığında rasyonellik ilkesine dokunmamak, modelin geri kalan kısmını sorgulamaktır (Yay, 2009, 11-14). Popper bu yaklaşımını şu şekilde savunur (Popper, 1985, 358-362’ den aktaran Caldwell, 1996, 212-213);

“Bu politikanın lehine olan temel arguman, modelimizin, eylemlerimizin yeterliliği ilkesine kıyasla çok daha ilginç, bilgi verici ve daha iyi sınanabilir nitelikte olmasıdır. Bunun kesin bir şekilde doğru olmadığını öğrenmekle çok fazla bir şey kazanamayız: bunu zaten biliyoruz. Dahası yanlış olmasına rağmen bir kural olarak yeterli derecede gerçeğe yakındır Bir diğer nokta şudur: Rasyonellik ilkesi yerine başka bir şey koyma girişimi, model kurma işini tamamen keyfiliğe götürecektir. Ve unutmamalıyız ki, bir teoriyi ancak bir bütün olarak sınayabiliriz ve sınama bir çok ortak özelliği olabilen rakip iki teoriden daha iyi olanı bulmayı içerir; ve bu teorilerin çoğu da ortak olarak rasyonellik ilkesine sahiptirler.”

Popper sosyal bilimlerde izlenecek en uygun yöntemin durumsal mantık olduğunu savunur. Ancak, durumsal çözümlemenin nasıl yapılacağı konusunda muğlaklık vardır. Bu durumu, kendisi de Popper’ cı bir filozof olan Noretta Koertge iki makalesiyle açıklamaya çalışır (Caldwell, 1996, 213-214);

Durumun betimlenmesi: Fail A, C durumundadır.

Durumun çözülmesi: C gibi durumlarda uygun olan X’ i yapmaktır.

Rasyonellik ilkesi: Failler daima durumlarına uygun hareket ederler.

Açıklama: Dolayısıyla A, X’ i yaptı.

Burada açıklamanın elde edilemediği durumlar olabilir. Bu durumlarda Popper sosyal bilimcilere, rasyonellik ilkesini reddetmemelerini, failin durumuyla ilgili modellerini tekrardan gözden geçirmeleri gerektiğini söyler.

Ortodoks iktisatçıların, sadece rasyonellik ilkesini kullanan teorilerin kabul edilebilir olduklarını düşünüyor gibi gözükmelerinden dolayı, bu verinin iktisatta ayrı bir önemi vardır. Şimdi durumsal mantığın iktisadı nasıl etkilediğini inceleyelim.

2.4.2.1. İktisatta Durumsal Mantık

Popper 1946’ da İngiltere’ de LSE’ de ders vermeye başladığı zaman yeni yayınlanmış olan ilk iki çalışmasında otobiyografisine kafasında sosyal bilimlerin yöntemine dair ucu açık soruların olduğunu ve sosyal bilimler okulunda bulunduğu için bir süre doğa bilimlerinden çok sosyal bilimlerin yöntemiyle uğraşması gerektiğini hissettiğini yazmıştır. Ancak sosyal bilimlerin hiçbir zaman kendisi için cazip gelmediğini yine de sosyal bilimler içinde kendisinin ilgisini çeken tek bilimin iktisat olduğunu belirtmiştir (Yay, 2009, 11).

Durumsal çözümleme, bir çok iktisatçının kullandığı yöntembilimsel yaklaşıma uymakla beraber, görece olarak az sayıda iktisatçı Popper' ın durumsal mantık konusundaki çalışmalarına başvurmuşlardır.

Bu durumun bir istisnası olarak Latsis (1972)' in çalışması gösterilebilir. Latsis, Popper, Lakatos ve iktisadı bir araya getiren çalışmasında, rasyonellik ilkesinin, neoklasik araştırma programının katı çekirdeğinin önemli bir parçasını oluşturduğunu ileri sürmüştür. Diğer yandan, Paul Samuelson açıklanmış tercihler teorisini geliştirirken karşılaştığı problemi yeniden yapılandırmada durumsal mantık yöntemini kullanmıştır. Popper' ın durumsal mantık konusunda yazıları üzerine eğilen bir diğer iktisatçı ise Hands' dir. Hands iktisatçıların Popper' ın rasyonellikle ilgili çalışmalarını göz ardı ederken, onun yanlışlamacılık konusunda yazdıklarına başvurmalarını garip bulduğu için, metodoloji literatüründe iki ayrı Popper' ın olduğunu ileri sürer; doğal bilimler için kullanılan yöntem, Popper _D ve sosyal bilimler için kullanılan yöntem, Popper _S. Buradan hareketle önemli bir soru ortaya atar; Popper tarafından savunulan bu iki görüş, yanlışlamacılık ve durumsal mantık, uyuşmaktamıdır? Bu soruya net bir cevabın verilebilmesi için Popper' ın rasyonellik konusundaki görüşüne bakılması gerekiyor. Ancak, Popper' ın konuyla ilgili en son yazdıklarını, özellikle de *Rasyonellik İlkesi* adlı yazısı gözden geçirildiğinde ortada tam bir *karmaşa* olduğu görülmektedir. (Caldwell, 1996, 219).

Görüldüğü üzere, iktisatçıların yanlışlamacılık mı yoksa durumsal mantık yöntemini mi kullanacağı sorusu hala ortadadır. “*Bu soruyu cevaplamak için Popper' ın yazdıkları tamamen kullanışsızdır; makalesi bütün önemli soruları bulanık hale getirmektedir*” (Caldwell, 1996, 223). Bu ikilemi aşmanın bazı yolları olmakla beraber, en kolay yolu yaklaşımlardan birini kabul edip diğerini reddetmektir. Diğer yol ise, Popper' ın durumsal mantık üzerine yazdıklarının iktisatçıları yanlış yöne sevkettiğini belirtip, ona kabul edilebilir yeni şekil vermektir. Burada Blaug ikinci yolu seçer (Blaug, 1985, 287' den aktaran Caldwell, 1996, 224);

“Benim gibi çağdaş iktisatçıların Popper' cı yanlışlamacılığı büyük oranda onayladığını iddia edenler, burada dürüstçe ve cesaretle göğüsleyemeyecekleri bir küçük zorlukla karşı karşıyadırlar. Benim Popper _S ve Popper _D arasındaki ihtilafla ilgili kendi çözümüm, Popper' ın sosyal bilimler konusundaki görüşlerine kuşku ile bakmaktır. Gerçek şu ki, Popper sosyal bilimler hakkında çok az, iktisat hakkında ise daha az şey bilmektedir.”

Caldwell ise, bu iki durumdan farklı olarak, yanlışlamacılıkla durumsal mantığın arasındaki çelişkinin eleştirel rasyonalizm ile aşılabileceğini önermektedir.

2.4.3. Eleştirel Rasyonalizm

Daha önce de bahsedildiği gibi, 1980' lerin sonlarına doğru Popper konusundaki görüşler yanlışlamacılıktan eleştirel rasyonalizme doğru kaymıştır. Burada Popper' ın düşünsel olarak izlediği seyir önemlidir. İlk aşamada fizik bilimlerinin metafizikten ayırmaya yarayan yanlışlamacılık kistasını önermiş; ikinci aşamada, fizik bilimleriyle sosyal bilimlere- sosyal bilimlerde rasyonellik kistasına vurgu yaparak ve testi inkar etmeyerek- ayırmaya yarayan durumsal çözümleme ya da mantık yaklaşımını geliştirmiş ve bu son aşamada, neredeyse tekrar başa dönerek; fizik ve metafizik araştırma programları ilişkisini, metafizik araştırma programlarının mantıksal çerçevesini sorgulayarak, eleştirel akılcılıkla birleştirmektedir (Yay, 2008, 16).

Üç ciltlik *Bilimsel Keşif Mantığı' na* Sonsöz (1983)' ünde Popper, bilimsel yöntem denen şeyi tasvir ederken vurgusu eleştiri üzerinedir. Düşüncesinin gerçek ekseninin *yanılabilircilik* (fallibilism) ve *eleştirel yaklaşım* olduğunu söyler. Yanılabilircilik ile eleştirel yaklaşım arasındaki bağlantıyı da Sonsöz' ün ikinci bölümünde açıklar (Caldwell, 1996, 226-227):

1. İspatlama problemi yerine, eleştirelilik problemini ikame ettiğini kabul eder.
2. İnançların rasyonel olarak ispatlanması mümkün değildir. bütün bilgiler tahminidir. Bu yüzden Popper, bir irrasyonalist ve şüpheli ile doğruluğun bir ölçütünün olmadığı kanaatini paylaşır.
3. Fakat, Popper bir şüpheli değildir. bir doğruluk teorisine ve bilim adamları için düzenleyici bir ilke olarak doğruyu araştırmanın önemine inanır.

Popper eleştiri üzerine vurgusunda metafizik verilerin değerlendirilmesi gerektiğini düşünür. Sonsöz' ün en son cildini oluşturan *Kuantum Teorisi ve Fizikte Bölünme'* de, fiziksel evrenin yapısıyla ilgili ileri sürülen tahminlerin çoğunun metafizik karakterli olduğu kabul eder. Bu tahminleri, metafizik araştırma programına yön vermek için düzenlemişlerdir. Popper bu olguların çürütülemez karakterli olduklarını

bildiği halde, onları bilimsel kabul etmesiyle ilgili şu açıklamayı yapar (Popper, 1982, 199’ dan aktaran Caldwell, 1996, 227);

“Daha önce yaptığım gibi, artık bu önemli noktada bilimle metafizik arasında bir ayrım olduğunu düşünmüyorum. Bir metafizik teoriyi, aynen bir bilimsel teori gibi görüyorum. Kuşkusuz metafizik teori bir çok açıdan müphem ve ikincidir; ve çürütülemezliği veya sınınamazlığı, onun en büyük kusurudur. Fakat metafizik teori rasyonel olarak eleştirildiği sürece, onun örtük olarak geçici bir süre doğru kabul edilme iddiasını ciddiye almak gerektiğini düşünüyorum.”

Eleştiri sürecinde çürütülebilirliğin, eleştirel incelemenin en önemli kaynağı olduğuna, fakat sadece bir ölçütü olduğuna dikkat çeker. Diğer taraftan, problemleri çözmeye çalışmayan, rasyonel eleştiriye teşvik etmeyen, bu anlamda eleştirilebilir olmayan teorilerle, özellikle ilgilenir. Bu gibi teorileri ‘değersiz’ ve ‘işe yaramaz’ olarak niteler. Ayrıca teorilerini eleştiriden koruyan tüm girişimlere karşı çıkar. Burada şunu belirtmek gerekir ki; Popper, rasyonellik ilkesinin yaklaşık olarak doğru olduğunu kabul eder ve onun lehine bir tarafta olduğunu fark eder. Çünkü, rasyonellik ilkesi eleştirilebilirdir (Caldwell, 1996, 228).

Popper eleştiri sürecini doğal ayıklama sürecine benzetir. Dolayısıyla, evrimsel epistemoloji eleştirel akılcılık yaklaşımına epistemolojik temeller sağlar. Hem organizma hem de fikirlerin varlıklarını sürdürmeleri, onların kendilerini çevreye uydurabilmelerine bağlıdır. Evrimci yöntem bilimciler, optimal miktarda eleştirel söylemin gelişebileceği bir ‘rasyonellik ekolojisi’ yaratırlar (Caldwell, 1996, 229).

Genel itibariyle, Popper’ ın eleştirel rasyonalizm yaklaşımı yukarıda anlatıldığı gibidir. Şimdi eleştirel rasyonalizmin iktisattaki etkilerine bakalım.

2.4.3.1. Eleştirel Rasyonalizm ve İktisat

İktisatçıların en az ilgilendikleri Popper yaklaşımı eleştirel akılcılık olsa gerektir. Çünkü, iktisatçılar arasında görece olarak, Popper’ ın eleştirel akılcılığı konusunda, çok daha az yorum vardır.

Bu konuda yapılan iki önemli çalışma olduğundan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, iktisatçı Kurt Klappholz ve diğeri bir Popper’ cı bilim felsefecisi olan J.Agassi’ dir. Yazarlar, Hutchison, Friedman ve Lionel Robbins’ in de görüşlerini tartıştıkları *İktisatta Metodolojik İlkeler* (1959) adlı yazılarında eleştirel akılcılıkla ilgili görüşlerini paylaşmaktadırlar (Caldwell, 1996, 230);

“Bizim görüşümüz...genel olarak kabul edilebilir sadece tek bir metodolojik bir kural vardır; o da sürekli eleştirel olmanın teşvik edilmesi ve bir kişinin hipotezinin daima eleştirel incelemeye açık olarak okunmasıdır.

.....

Bütün bunlardan sonra, sadece ölçme ile ilgili teorilerin önemli olduğu dogması veya tümevarım dogması gibi belirli metodolojik dogmaların, bilimin ilerlemesini büyük oranda geciktirebileceği doğru olmakla birlikte, herhangi bir bilimde kabul edildiğinde o bilimin ilerlemesini hızlandıracak metodolojik kuralların olabileceği yanlışlığına karşı koymanın çok önemli olduğunu iddia etmekteyiz. Yapılabilecek yegane şey, bilimsel problemlerle ilgili olarak eleştirel iddiaları ileri sürmektir.”

Diğer bir çalışma ise Lawrence Boland’ a aittir. Uzun yıllar yanlışlamacılığın, en iyi teoriyi seçmek için bir ölçüt olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Boland’ a göre *gerçek Popper, eleştirel ve açığa çıkarıcı sorular sorarak öğreten* Socrates’ ın takipçisidir. Boland, her amaca hizmet eden bir metodoloji yerine, her bir sınırlı problem listesi için var olabilecek bir çok metodolojinin olabileceğini savunmaktadır (Caldwell, 1996, 230).

Buraya kadar yapılan Popper’ ın bilim felsefesi yaklaşımı çerçevesindeki açıklamalarda, bir yanlışlamacı olarak Popper ile bir eleştirel akılcı olarak Popper arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. En temel farklılık; yanlışlamacılıkta amaç kural koymak, sınır çizmek iken; eleştirel akılcılıkta amaç devamlı bir eleştirel süreci korumak ve optimal eleştirinin gelişebileceği koşulları sağlamaktır. Bu süreç, ancak bir teori eleştirilemez olduğunda ya da taraflar eleştirel tavır geliştirmediklerinde durmaktadır. Son olarak, Popper’ ın kendi deyimiyle bilimin yöntemi denilen şeyin, nasıl olması gerektiğine bakalım (Popper, 1983, 7’ den aktaran Caldwell, 1996, 225-226);

“Bir tartışma içinde bulunan tarafların paylaşımları gereken yegane şey, öğrenme isteği, görüşlerini şiddetle eleştirerek diğer taraftan bir şeyler öğrenmeye hazır olmaları ve cevap olarak karşı tarafın ne söylediğini dinlemeleridir. Bilimin yöntemi denilen şeyin bu tür bir eleştiriciliği içerdiğine inanıyorum. Bilimsel teoriler mitlerden sadece eleştirilebilir olmalarıyla ve eleştirinin ışığında yapılacak değişikliklere açık olmalarıyla ayırt edilebilirler.”

Diğer taraftan benimsenen görüş olarak pozitivist eleştiri getiren bazı iktisatçıların Popper’ ın bu, metodoloji tartışmalarında çokça yerini almayan, eleştirel rasyonalizmine, tamamen kabul edilebilir olmasa da, olumlu baktıkları görülmektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse; iktisatta metodolojik çoğulculuk taraftarı olan Caldwell (1996, 235)’ ın şu sözlerine bakalım;

“Yirminci yüzyılın büyük bir döneminde, bilim felsefecileri bilimle bilim olmayanı birbirinden (sınır çizme ölçütleri) ve iyi teoriyi kötüsünden (teori değerlendirme ölçütleri) ayıracak olan evrensel olarak uygulanabilir ölçütlerin keşfi ile meşgul olmuşlardır. Büyük çabalara rağmen bu çabalar çok az ürün vermiştir. Bu, söz konusu araştırmalara son verilmesi gerektiği anlamına gelmez. Hatta eğer herhangi bir zamanda bir çözüm keşfedilirse onu kullanacağız. Ancak o zamana kadar, bir geçici durum olarak, eleştirel akılcılığın bazı durumlarını desteklemekte anlaşılm.”

Diğer taraftan Popper’ ın, yukarıda bahsedilen, “Bir tartışma içinde bulunan tarafların paylaşımları gereken yegane şey, öğrenme isteği, görüşlerini şiddetle eleştirerek diğer taraftan bir şeyler öğrenmeye hazır olmaları ve cevap olarak karşı tarafın ne söylediğini dinlemeleridir.” sözünü, McCloskey’ in, iktisatta söylemin ve iknanın önemine vurgu yapan, retoriksel yaklaşımını çağrıştırmaktadır denilebilir.

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerde, iktisatta pozitivism/ modernizm, bilim felsefesindeki tartışmalardan yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda mantıksal pozitivistlerden, Popper’ ın yanlışlaşabilirliği ve durumsal mantık yönteminin iktisatta pozitivism, en çok etkisi olan yöntemler olduğunu söylemek mümkündür.

3. RETORİK ve ARAŞTIRMA RETORİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde, yukarıda ele alınan pozitivism anlayışının bir reddiyesi olarak tanımlayabileceğimiz retorik yaklaşımı; retorüğın anlamı, tarihsel gelişimi ve araştırma retorüğü çerçevesinde açıklanacaktır. Bu bölüm, çalışmanın merkezinde bulunan, McCloskey ‘nin iktisatta retorik yaklaşımının bir alt yapısının oluşturulması açısından oldukça önemlidir. Bu anlamda, McCloskey’ nin, çalışmalarını oluştururken, çokça etkilendiğı; Rorty, Kuhn, Foucoult, Derrida gibi isimlerin, araştırma retorüğü yaklaşımının gelişimine olan, katkıları da vurgulanacaktır.

3.1. Retorüğın Tarihi

Retorüğın¹⁶ tarihi, dördüncü ve beşinci yılların sofistlerine kadar uzanır. Ancak, bu tarihi açıklamak için retorüğın nasıl tanımlandığına/ anlaşıldığına bakmak gerekir. Bu süreçte, iki gelenekten bahsedilebilir. Bunlardan ilki; Aristoteles (M.Ö. 384- M.Ö. 322)’ in geliştirdiğı “zeyl” geleneğı ve ikincisi ise, “sofistik” gelenektir.

Platon (M.Ö. 427- M.Ö. 347), retorları bilgi ve hakikate ilgisiz palavracılar olarak resmetmişse de, öğrencisi Aristoteles, retorüğü takdir etmiştir ve günümüzde retorisyenler hâlâ onun retorüğını kullanırlar (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 155). Aristoteles’ in, “*ikna etmenin uygun araçlarını keşfetme sanatı*” yla ilgili yorumu, retorüğın tarihsel bakımdan en önemli açıklamasıdır. Aristoteles’ in retorüğü bilimler içinde bir yer edinme amacıyla değildir. Rasyonel bir filozof olduğı halde, Aristoteles’ in retorüğının hakikat/ doğruyla hiçbir zorunlu ilişkisi yoktur. Fakat O’ nun retorik anlayışının varoluş nedeni; hakikat/ doğru değil, “bağlılık (zeyl)”dir (McGee ve Lyne, 2002, 233).

¹⁶ Kavram olarak retorüğın kökeni, Eski Yunan ve Roma’ ya kadar uzanır. Retorik, ilk olarak sözel iletişimde bulunan insanları eğitme ilkeleri olarak doğar. Syrakusa’ da, mallarına el konan toprak sahiplerine kendilerini savunma hakkı verilmesi üzerine, toprak sahipleri dinleyicileri ikna etmek için retorlardan konuşma dersleri almaya başlarlar ve böylece retorik, güzel konuşma kuramları olarak gelişmeye başlar.

Aristoteles’ in bu görüşünü anlamak için şu soruya verilen cevap önemlidir: *Retorisyen neye yarar?* Aristoteles’ e göre, retorik diğer şeyler yanında bilgiyi, yurttaşlık söylemi alanında, çok daha kolayca kavranabilir ve kabul edilebilir hale getirir. Yani, retorik bilgi üretmez, ancak felsefe ve diğer özel bağımsız bilimlerce keşfedilen bilgi için yararlı ve büyük olasılıkla vazgeçilmez bir şeydir. Retorik, tıpkı yazının konuşmaya zeyl olması gibi, bilgiye zeyldir. Gaonkar (2002, 195- 196)’ ın ifadesiyle;

“Başka bir deyişle retorik, bağımsız alanlarla ilgili bilgiden değil, daha çok bir esnek formel ve öngörülü temalar, benzetmeler ve figürler, çıkarım şemaları, ihtimaller vs. sisteminden ibaret genel bir sanattır. Fakat bu genel sanat aynı zamanda fonksiyonel bakımdan, genel kanaati, ikna etme amaçları uğruna idare etmekte ve dönüştürmekte etkilidir.”

Buradaki tanıma bakıldığında, retorik’in bir zeyl olarak anlaşılması onu formel ve dolayısıyla boş bir disipline dönüştürür. Özerklikten yoksun, daha açıkça ifade edilirse, kendisine ait hiçbir araştırma konusu yoktur. Retorik, dilin belirli yapısal kaynaklarını (mecazları ve figürleri) özel uzmanlık alanı olarak görür ve bu özelliğinden dolayı pratik akıl yürütme ve söylem üretme tarzı olarak ortaya çıkar. Ancak, etik ve politika bilimi gibi özerk disiplinlerle retorik arasında bir bağımlılık ilişkisi vardır. Aristoteles’ in söylemiyle: *“Böylece, retorik’in diyalektik’in ve keza etik incelemelerinin yeni bir dalı olduğu anlaşılıyor. Etik incelemelere, rahatlıkla politik denilebilir ve bu nedenle retorik’in profesörleri politik uzmanlar kimliğine bürünür.”* Buradan hareketle Platon’ un retorik’i bir sahte sanat dalı olarak reddetmesi anlaşılırdır (Gaonkar, 2002, 192-193).

Aristoteles’ in retorik anlayışı, bir süre Romalılar tarafından daha geniş ölçüde benimsenmiştir. Platon felsefesi ile Aristoteles’ in retorik’i arasındaki çekişme, Platon’ dan üç yüzyıl sonra Cicero (M.Ö 106- M.Ö.43) tarafından, felsefe ile retorik’i birleştirecek bir şema ile birleştirilmiştir. Ancak bu çalışmaların da bir geliştirilmiş zeyl tarihi olduğu söylenebilir. Retorik, felsefenin ve özel bilimlerin marjinine itilerek, bilgiye bir zeyl olarak görev yapmaya mecbur bırakılmıştır.

Sofistik geleneğe bakıldığında ise, retorik’in bilgiye kaynaklık edip edemeyeceğini sormak yerine, çok daha temel (ontolojik) şu soru merkeze yerleştirilir: *Retorik nasıl mümkündür?* Bu soruya verilen cevapta iki insani özellik, retorik’in temelleri olarak sunulur. İlki, Kenneth Burke’ ün ifadesiyle, insanların sembol-kullanıcı yaratıklar olduklarıdır. İkincisi ise, Hannah Arendt’ in ifadesiyle, hayatın insanlara çokluk

(plürality) durumunda verildiğidir. Bu iki temelden iki farklı retorik kavramı çıkarılabilir. Bunlar, ikna olarak retorik ve mecaz olarak retoriktir. Niteliği, “farklılıkta birlik” olarak gösterilen çokluk boyutu, insanlara iknanın zorunluluğunu yüklediği halde, dilin mecazi boyutu insanları iknaya hassas hale getirir. Buradaki temel strateji, evrensel olarak retoriğin kaçınılmazlığını, dilin aracılık ettiği şekliyle, sosyal ilişkilerden çıkarmaktır (Gaonkar, 2002, 199).

Bu açıklamalardan sonra retoriğin tarihine bakıldığında, iki farklı geleneğin egemenliği altında, iki farklı tarihten bahsedebiliriz: Açık ve gizli tarih. Açık tarih, “zeyl” geleneğinin; gizli tarih ise, “sofistik” geleneğin egemenliği altındadır.

Açık tarih, klasik dünyada, Aristoteles, İsokrates, Cicero, Quintilian ve St. Augustine’ le ve daha sonra da Orta Çağ, Rönesans, on sekizinci yüzyıl neoklasik retoriği ve İskoç Okulu içinde ilerler. Bu, Boethius’ un, Alcuin’ in, Trebizond’ lu Georg’ un, Agricola’ nin, Ramus, Bacon, Fenelon, Lawson, Camqbell, Blair’ in resmi tarihi ve nihayet retoriğin, Rahip Whitley’ nin “Elements of Rhetoric” ile zirvesine ulaşan resmi tarihidir. Bu, bir zeyl olarak görülen retoriğin tarihi, belirsiz mekanların, bilinmeyen isimlerin, unutulmuş metinlerin tarihidir (Gaonkar, 2002, 200). Daha önce de bahsedildiği üzere; bu retorik anlayışı, felsefenin nötrlük ve evrensellik talep eden bir yöntem arayışında yerini bulamamış ve bir “ek” olarak anlaşılmasına sebep vermiştir.

Retoriğin gizli tarihine gelince, klasik dünyanın sonuna kadar açık tarihiyle yan yana yürümüş ve sonra Kenneth Burke tarafından “yeniden keşfedilinceye” kadar ortadan kaybolmuştur. Sofistik ve retorik, Aristoteles’ in retoriğin zeyl statüsünü garanti altına aldığı biribirinden ayrılmıştır. Bir zeyl olarak zayıflatılmış biçimiyle retoriğin felsefenin marjinde yaşamasına izin verildiği halde, sofistlik “baskı altında” tutulmuştur. Gizli tarih bir anlamda bu baskı altına alınmış olanın geri dönüşüdür. Burke 1950’ de yayınlanmış olan *A Rhetoric of Motives* kitabında bu gizli tarihi yeniden oluşturmuş ve ana hatlarıyla çizmiştir. Burke, retoriğin merkezindeki ikna etmeyi, kendi “özdeşleştirme” anlayışıyla geliştirmiştir. Burke, bu anlayışını, Carlyle, Diderot, Marx, De Gourmont ve Bentham gibi düşünürlerin çalışmalarıyla geliştirmiştir (Gaonkar, 2002, 201).

Onyedinci yüzyılda, modern felsefenin doğuşuyla, ilk örneğini Descartes (1596-1650)’ da gördüğümüz “açık ve kesin” düşünceler arayışı, araştırma mantığını

retoriğe üstün kılma çabası olarak baş göstermiştir. Kesinlik arayışında, “empirist” Locke (1632-1704) ve “idealist” Kant (1724-1804), “rasyonalist” Descartes’ ı izlemişlerdir. Onlar matematiği kesin inandırma modeli olarak benimsemiş ve ispatlama yoluyla uzlaşmazlıkların giderilebileceğini düşünmüşlerdir (Gaonkar, 2002, 209). Dolayısıyla, retoriğin felsefi olarak mahkum edilşinin kaynağı Descartes’ dır. Modern felsefecilerin bu saldırıları karşısında gözden düşen retorik, bundan sonra yalnızca kamu hayatının alt düzeyleri için, şu ya da bu şekilde bir kalabalığa yönelmek için elverişli bir şey olarak yeniden tanımlanmıştır. Kamu içinde konuşanlar onu, ikna etmeye çalışarak kuşkuya yol açmak suretiyle kendilerini lekelemek pahasına, işlemeyi sürdürmüşlerdir (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 156).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar, modern felsefenin, araştırma mantığı üzerindeki hegemonik yönetimine etkili bir muhalefet gerçekleşmemiştir. On dokuzuncu yüzyıl sonunda gerçekleşen etkili muhalefet ise, Nietzsche (1844-1900)’ dir. Nietzsche, açık şekilde, özne-nesne ikiliğini (dikotomisini) eleştirmiştir. O’ na göre, “Objektif” sadece yanlış bir tür kavramdır ve sübjektivite içinde bir antitezdir. Pozitivizmin “*yalnızca olgular vardır*” görüşüne karşı şöyle demiştir; “*tersine olgular kesinlikle var olmayan şeylerdir, yalnızca yorumlar vardır. Biz herhangi bir kendeinde olgu tespit edemeyiz. Belki de böyle bir şey yapmak istemek ahmaklıktır.*” (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 157-158).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise felsefenin bu hegemonik baskısına itirazlar giderek yükselmeye başlamıştır. Bu itirazlar, felsefenin ve bilimin iç söylem bunalımları dolayısıyla, modern felsefenin Kartezyen temelleri ve Kantçı üstyapısına karşı yükselmiştir (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 157). Bununla birlikte, 1950’ lerde retoriğe yeniden dönölmüştür.

3.2. Retoriğe Dönüş

Retorik, 1950’ lerden itibaren, yeniden hayat bulmuştur denilebilir. Bu çalışmalar ise, meyvelerini, 1980’ lerde Iowa Okulu’ nun “*araştırma retoriği*” olarak karakterize ettiğı şekilde, araştırmanın mantığının resmen retoriğe dönüştürölmesiyle vermiştir.

Gaonkar (2002, 204-206)' a göre, bu dönüş çalışmalarının yapısı farklılık göstermektedir. O' na göre, retoriğe dönüş, retoriğin çağdaş düşüncede, özellikle de otonom (substantive) disiplinler arasındaki artan kabulüne atıfta bulunmaktadır. Retoriğe dönüşün yapısına bakıldığında, iki gruba ayrılabilir. Bunlar; retoriğe açık dönüş ve retoriğe zımnî (üstü kapalı olarak) dönüştür.

Gaonkar' a göre, retoriğe açık dönüşün ifade ettiği şey, retoriğin çağdaş düşünceyle ilişkisini açıkça kabul eden çalışmalar ile retoriğin eleştirel ve yorumlayıcı yöntem olarak kullanıldığı çalışmalardır. Yeni retorisyenler olarak tesbit edilen; Chaim Parelman, Kenneth Burke, Richard McKeon, I.A. Richards ve Richard Weaver dahil, Wayne Booth, Paul de Man, Walter J. Ong, Ernesto Grassi, Paolo Valesio, Northrop Frye, Tzvetan Todorov, Harold Bloom ve Hugh Dalziel Duncan' ın çalışmaları bu gruba dahil edilebilir.

Bununla birlikte Gaonkar, bu yazarların hepsinin retorik konusunda aynı ölçüde coşkulu olmadıklarını söyler;

“Bazıları retorik konusunda birçok kitap kaleme almışken, diğerleri retorik konusundaki gözlemlerini yalnızca bir ya da iki denemeye sınırlı tutmuşlardır. Bazıları retoriği bir genel söylem teorisi olarak gördükleri halde, diğerleri sadece, retoriğin insan bilimleri için önemini kabul eder ve onu edebi ve sosyal metinlerin analizinde, bir eleştiri aracı olarak görürler. Ayrıca, retorik kavramını metinlerine kaygısızca serpiştiren yazarlar da vardır.”

Retoriğe zımnî dönüşün kökleri ise, Platonik Sokrates ile daha eski sofistler arasındaki tartışmaya kadar geriye uzatılabilir. Retoriğe zımnî dönüşün göstergelerini açıkça ortaya koyan yazarların sayısı oldukça fazladır. Ancak bunlardan en bilinen temel metinlere örnek olarak; Thomas Kuhn' un, *The Structure of Scientific Revolutions*' u, Paul Feyerabend' in *Against Method*' u, Stephen Toulmin' in *The Uses of Argument*' i, Gadamer' in *Truth and Method*' u, Foucault' nun *Archeology of Knowledge*' ı ve Habermas' ın *Legitimation Crisis*' i verilebilir. Gaonkar (2002, 211) 'a göre, retoriğe zımnî dönüşün etkisi, retoriğe açık dönüşün gerçekliğinden çok daha fazladır. O' na göre, retoriğe açık dönüş pratik gerekliliğin ürünüdür, zımnî dönüş ise büyük ölçüde teorik ve epistemolojik bir faaliyettir.

“Daha kesin bir ifade kullanmak gerekirse o; Batı metafiziğinin, Nietzsche ile başlayan ve Heidegger ile Heidegger' in dekonstrüktif takipçilerinin eserleriyle devam eden eleştirisidir. O felsefenin sonu (modernizm veya modernizmin sonu) temasıyla meşguldür ve retorikte, temeller arayışı epistemolojisine bir alternatif görür. Bu yüzden retoriğe zımnî dönüş büyük ölçüde, felsefedeki bir

iç bunalımın ürünüdür..... Kısacası, retoriğe açık dönüş, uygulamasıyla mevzii iken, retoriğe zımnî dönüş, arzu ve istekleriyle globaldir.”

Bu açıklamalarına ilaveten Gaonkar (2002, 207-210), retoriğe açık dönüşle zımnî dönüşün birbirleriyle olan yakınlığını şöyle belirtmiştir:

“Eğer Kenneth Burke, retoriğin gizli tarihinin kaydedicisi ise, Nelson ve Megill retoriğe zımnî dönüşün tarihini tescil etmiş kişilerdir. Donald (Deirdre) McCloskey ile birlikte Nelson ve Megill, araştırma cemaati böyle bir şey gerçekleştirmeden önce, retoriğe dönüş taleplerine ağırlık vermiş bulunan Iowa Okulu’ ndaki önde gelen şahsiyetlerdir.Gerçekten de Nelson ve Megill, Kenneth Burke’ ün hayranlık uyandıran takipçileridir. Onlar Burke’ ün retoriğin gizli tarihine yaptıkları şeyi, retoriğe zımnî dönüş için yapmaktadır.”

Bu açıklamalardan sonra, McCloskey, Nelson ve Megill’ in çalışmalarıyla öncülük ettiği araştırma retoriğinin, bu yaklaşımı oluşturan düşünceler ışığında nasıl geliştiğine bakalım.

Bir retoriğe dönüş olarak, 1980’ lerde araştırma retoriğinin ortaya çıkışı, modernist felsefenin objektivist önkabullerine bir tepki olarak şekillenmiştir. Bu itirazların yoğun olarak yükselmesi ise 1950’ li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönem aynı zamanda bilimin ve bilim adamının akıl yürütme yöntemlerinin de sorgulandığı bir dönemdir. Modern felsefenin Kartezyen temelleri sorgulanmıştır.

Bu Kartezyen temeller, epistemolojik incelemeler içinde Batı’ da iki temel görüş olarak ortaya çıkmıştır. İlki ve temel egemen görüş olan, Bacon’ da, Descartes’ da, Hobbes ve Karl Popper’ da görülen, temelde akıllı bir hesaplama olarak gören yaklaşımdır. Bu anlamda akıl, Thomas Hobbes’ un Leviathan’ da açıkladığı gibi, hesaplamaktan, yani toplama çıkarma yapmaktan başka bir şey değildir. Diğer görüş ise; Locke, Kant ve Leo Strauss’ da olduğu gibi, akıllı, doğa yasalarının yorumu ile onların belirli örneklerle ve eylemlere tatbiki olarak anlar (Brown, 2002, 219).

Bu anlayış çerçevesinde gelişen modernist/ pozitivist tutum, “bilim”, “rasyonalite”, “objektivite” ve “doğru” nosyonlarını birbirleriyle ilişkili kurgulayarak, bilim düşüncesini, “kesin”, “objektif” doğruyu ortaya koyan bir araç olarak geliştirmiştir (Rorty, 2002, 39). Bunlara ek olarak, modernist tutum bilimle bilim olmayan arasındaki ayrım çizgisinde, modern epistemolojiler dışındaki diğer bütün anlama biçimlerini ideoloji olarak ele almışlardır. Bilimi ideolojiden ayıran şey, araştırılan şeyin, mantıksal ve objektif olarak doğrulanması/ ispatlanması (ya da yanlışlanması) dır (Brown, 2002, 223).

Bu yaklaşımlar karşısında, felsefeciler bilginin epistemolojik temellerinden büyük bir güvenle söz etmemeye başlamışlardır. Bilimi bilimsel olmayandan ayırmak için kullanılan doğrulama ve yanlışlama türündeki sınır çizme kriterleri şüpheyile karşılanmaya başlamıştır (Simons, 2002, 315). Bu tartışmalar ise, araştırma pratiğinin retorik terimlerle daha iyi anlaşılabilceğı inancına bağılı olarak araştırma retoriciğİ akımının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Daha önce de belirtildiğı üzere, araştırma retoriciğı, öncülüğünü McCloskey, Megill ve Nelson' un yaptığı, Iowa Okulu' nun temsilcilerinin çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. McCloskey, Megill ve Nelson; araştırmacılığın argümanı, argümanın ise retoriciğı kullandığını ve matematiksel ispatlamadan edebiyat eleştirisine uzanan bütün konularda araştırmacıların retoriciğı kullandığını ileri sürerler. Bunun yanında modern felsefecilerin kendi retoriklerini görmezlikten geldiklerini, ilk defa on yedinci yüzyılda bilimsel metodolojinin maskelerini giyen araştırmacıların, bu maskenin altındaki retorik yüzlerini unuttuklarını belirtirler.

“Araştırmanın bu retorik boyutlarını kabul etmek, kesinlik arzusuyla yanıp tutuşan modernistlere tehlikeli göründü. Bazıları retoriciğı, Rölativizm çığılıklarıyla karşı çıktı” (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 158).

Bununla beraber, retoriciğın bu “yanlış” algılanışını düzeltmeye çalışırlar (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 158-159):

“Eski program, ‘mükemmel/tam’ bilimlerle ‘mükemmel olmayan/eksik’ bilimleri birbirinden ayırarak, öngörülen metodoloji ile fiili pratikler arasındaki bütün uyumsuzlukları pratiklerin hamlığına atfederek, bu tür zorluktan kaçır. Eksiklik, saf mantıkla uyum içinde saf bir forma benzemede başarısızlık olarak görülür. Bunun aksine retorisyenler somut tartışmalardan yola çıkarlar. Onların, matematikten ve fizikten alınan modelleri (her ne kadar yanlış anlaşılmışlarsa da) hukuk, siyaset ve edebiyattan alınan modellerle değıştirdikleri söylenebilir. Araştırma retoriciğı, herhangi bir insanî söylem alanını, bir araştırma incelemesinin en makul başlangıç noktası olarak görür. Bu araştırma retoriciğinin metinlerle başladığı anlamına gelir. O, edebidir.”

Burada, edebiyat eleştirmenlerinin retorik okuma tarzlarını hiç bırakmadıkları ve bu anlamda bir çok düşünürün kullanıldığını ileri sürerler. Fakat, daha önce de belirtildiğı üzere, Wayne Booth ve özellikle Kenneth Burke, retorik bilincinin, edebiyat eleştirmenlerinin yaptıklarının da ötesine yayıldığını açıklarlar (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 165);

“Onların çalışmaları, retorik epistemik statüsünde, konuşma iletişimine ilgiyle bütünleşir.”

Burke, şiiri “ciddi sembollerle eylemde bulunma meşguliyeti” olarak tanımlamıştı. Sonra ise, retorik görüşünü şiirle birleştirdi. Hayden White ise, Burke’ ün retorik politika ve şiir bütünleşmesini tarihsel ve sosyal araştırmaya soktu. 1973 yılında yayımlanan *Metahistory*’ de araştırmacıların kendi fenomenal alanlarını nasıl önceden şekillendirdikleriyle ilgilendi. Wayne Booth’ un retorik yaklaşımına bakıldığında ise, argümanın çok daha geleneksel boyutlarının vurgulandığı görülür. Modern dogmatizmlere ve rölativizme karşı bir “iyi nedenler” retorikini savunur. Konuşma iletişimde Booth, hem mantıksal delillerden çok iyi nedenlerin sunumu olarak argüman teorisine, hem de epistemik olarak retorik incelemesine katkıda bulunmuştur (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 166).

McCloskey, Megill ve Nelson (2002, 153-169) araştırmalarında, araştırmanın mantığının araştırma retorikine dönüşüm sürecinde, bilim adamlarının bu sürece etkisini, deyimi yerindeyse, adım adım izlerler. İlk olarak, bu sürecin özellikle, Chaim Perelman, Stephen Toulmin ve Thomas Kuhn’ un eserlerinde açıkça işlediğini ileri sürerler. Bu süreci başlatan çalışmalar ise; Chaim Perelman ve Lucie Olbrechts-Tyteca tarafından yazılan *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* (1958) ile Stephan Toulmin tarafından yazılan *The Uses of Argument* (1958) adlı iki kitaptır.

Perelman hukuk, Toulmin ise analitik felsefe eğitimi almışlardır. Perelman hukukta deliller oluşturma sorununu incelerken; Toulmin’ in ilgilendiği aynı zamanda etikti. 1970’ te yayınlanan *An Examination of the Place of Reason in Ethics* adlı eserinde, moral akıl yürütmenin, postülalardan elde edilen apriori ilkelerden türetilen akıl yürütmeden farklı olarak fiilen nasıl gerçekleştiğini açıklamıştır. Daha sonraki çalışmalarında ise, mantığa yönelerek, teorik akıl yürütmeden çok pratik akıl yürütmeye odaklanmasını sağlayacak yolu hukukta bulmuştur (McCloskey, Megill ve Nelson, 2002, 163).

Birinci Dünya Savaşı yılları aynı zamanda bilimsel araştırmada formelleşmenin başladığı dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde retorik üzerine çalışmalar politik konuşmalar üzerine odaklanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde politik retorik çalışmaları on dokuzuncu yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Bu yönelim, Thomas Kuhn’ un, 1970’ de yayınlanan, *The Structure of Scientific Revolutions* adlı eserinde

açıktır. Kuhn, retorik yazınının çok bilincinde olmamasına rağmen, bu metninde araştırma retorisyenleri için önemli olabilecek derin gözlemler yapmıştır. Fizik ve kimya gibi kesin (hard) bilimlerin söylem pratiklerini incelemiş ve içsel söylem pratiklerinin retorik boyutlarını gün ışığına çıkarmıştır. Bilginin gelişiminin, saf mantıksal-rasyonel faaliyet olduğunu varsayan bilim tarihinin ders kitaplarındaki versiyonunu reddetmiştir. Önerisi ise, bilimin tarihinin sosyolojik olarak yeniden bir değerlendirmesi olmuştur. Dolayısıyla, Kuhn’ un çalışmasının bu boyutları, her ne kadar kendisi bunun farkında olmasa da, onu retoriğe dönüşün cisimleştirilmesinin tam da içine yerleştirmektedir (Gaonkar, 2002, 206-207).

Ancak, modernist felsefeciler, epistemolojik “kesinlik” anlayışına karşı “tehlikeli” görüldüğünden dolayı, araştırmanın bu retorik boyutlarına karşı çıkmışlardır. Fakat Stanley Cavell ve Richard Rorty’ nin öne sürdükleri üzere, “*epistemoloji bu felsefi hastalığın çaresi değil, nedenidir.*” (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 158).

Stanley Cavell, Wittgenstein’ ın eleştirinin ve hakikatin felsefi kriterlerinin bir yapı sökülmesini yaptığı çalışmasını, ayrıntılı bir şekilde geliştirmiştir. Cavell, 1979 yılında yayınlanan, *The Claim of Reason* adlı kitabında yargı standartlarının gündelik hayattan etkilendiğini göstermiştir. Bu standartlar, gündelik hayatın karmaşalarından doğsa da, Cavell’ in çalışması, araştırmacılık dahil her insanî aktivitenin anlaşılmasının retorikle mümkün olduğunu söyler (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 159).

Hans Georg Gadamer’ in retoriğin canlanışına katkısı, tartışmayı ve epistemolojiyi, hermeneutik (anlamanın incelenmesi) olarak tanımlamasıdır. Gadamer, anlamaya ilişkin olarak, bir metni anlaşılmasının tarihsel tesir ya da metnin etkili oluşuyla bağlantılı olduğunu savunmuştur (Outhwaite, 2007, 36). Gadamer, Cavell’ in aklın cemaatlere bağlı olduğunu vurgulamasına benzer bir şekilde, yorumun metnin anlaşılmasındaki önemini vurgulamıştır. Gadamer’ in hermeneutiğine benzer bir hermeneutik yaklaşım, Richard Rotry’ den gelmiştir. 1979 yılında yayınlanan *Philosophy Mirror of Nature* isimli çalışmada Rotry, epistemolojinin yerine hermeneutiğin ikame edilmesi çağrısında bulunmuştur (Nelson, 2002, 288). Rorty, bilginin gelişimini açıklarken; ispatlamalar yerine muhabbetleri/ konuşmaları, gerçeklik yerine sözcük darcığını (vokabülerleri) koymuştur. O’ na göre, bilimler gerçekliğe yaklaşamaz ya da ondan uzaklaşamazlar. 1983’ de California Üniversitesi’ nde düzenlenen Hawison Konferansı’ nda açıkladığı üzere; eğer

Galileo' nun teknik terminolojisi Aristoteles' in terminolojisinden daha üretici ise, bu onun doğanın hakiki aynası olması düşüncesinden değil, çok başarılı bir konuşma tarzını keşfetmesinden kaynaklanmaktadır (McGee ve Lyne, 2002, 253).

Diğer yandan Habermas, retorik ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışmıştır. O, felsefeyi hermeneutik ya da retorikle eritmek yerine, retorik ilkeleri felsefeyle bir araya getirmeye çalışmıştır (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 160). O' nun "tahrif edilmemiş iletişim kavramı" araştırma retorığının etkili bir versiyonunu sağlar. Çalışmalarında, sosyal teori için yapılan çok sayıda çalışmayı iletişim başlığı altında bir araya getirmiştir.

"Tahrif edilmemiş iletişim kavramı, bireyleri a priori iletişime ehil olarak ele almaktadır. Çünkü Habermas' ın evrensel pragmatğinde bireyler tabiat ve hayvanların dışına dil sayesinde çıkmaktadırlar. Dilin bilinen tabiatı herkes için konulmuştur; herkes için aynı işlevi görür." (Çiğdem, 1997a, 121)

McCloskey, Megill ve Nelson' un çalışmalarında sözünü ettikleri diğer isimler ise, Michel Foucault ve Jacques Derrida' dır. Onlara göre, Foucault ve Derrida, Nietzsche ve Heidegger' den aldıkları mirası devam ettirmişlerdir. Onlar, Nietzsche ve Heidegger' in araştırmacılıktaki modern düşünceye karşı saldırılarını geliştirerek, dile dönmüşlerdir. Derrida' nın "metnin dışında hiçbir şey yoktur" iddiası, gerçekliğin retorik inşasının hatırlatıcılarından biridir (McCloskey, Megill, Nelson 2002, 161). Derrida, çalışmalarında merkezi düşünceler ya da tezler üzerine eğilmekten çok, bir çok yorumcunun göz ardı ettiği, "marjinal metaforlar" ve "retoriksel aygıtlar" üzerinde durmuştur (Hoy, 2007, 57).

Diğer yandan onlara göre, Foucault retorığa, Derrida' dan çok daha açık bir şekilde yönelmiştir. Foucault, hemen hemen bütün çalışmalarında, gücün/ iktidarın, bilim ve toplumlardaki, "biricik objektivite" iddiaları içerisindeki yer edinişinin anlaşılmasını sağlayarak gücün/ iktidarın egemenliği altındaki bilim düşüncesinin maskesini düşürmeye çalışmıştır. McGee ve Lyne (2002, 239) bu yaklaşımı daha açık bir şekilde şöyle ifade ederler;

".....bu yüzden Michael Foucault, tek bir terim durumundaki bilgi/ güç (iktidar) teriminin çok daha kesin biçimde resmettiği bir parçalanamaz bütünleşme olarak gördüğü şeyi ortaya çıkararak, bilgi ile gücü birbirine karıştırmak ister. Foucault ve diğer postmodern yazarlar için, araştırma retorığı ile ilgili incelemeler, egemenlik problemi üzerine odaklanan bir sosyal ya da kültürel eleştiri olmalıdırlar. Yani, retorik, siyasi polemiklere, hakikatin nerede şekillendiğinin, nerede egemen sosyal ve politik hegemonyanın çıkarlarına hizmete elverişli hale geldiğinin görülmesini zorlaştıran

araştırmaya has elbiseler giydirmek amacıyla kullanılan, bir güç/ iktidar aracı olarak görülür.”

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, McCloskey, Nelson ve Megill’ in, retoriğe açık ve zımnî dönüş çalışmalarını, hangi çalışmalara yoğunlaşarak açığa çıkardıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu noktadan sonra ise, onların araştırma retoriğinin, ortak çalışmalarından hareketle, neyi ifade ettiği incelenenecektir.

3.3. Araştırma Retoriği

McCloskey, Nelson ve Megill’ e göre, araştırma retoriğinin dayandığı iki temel vardır. İlki; *araştırma retoriği*, tartışmanın, akademik alanların parçalanmasından daha çok, bu alanları birleştirici özelliğine vurgu yapar. Çünkü, alanın ne olduğuna bakılmaksızın, her araştırmacı, retoriğin ortak araçları olan; ‘metaforlara’, ‘otorite isteklerine’ ve ‘izleyicilere’ başvurmaktadır. İkincisi ise, araştırma retoriğinin aynı zamanda, her alanın kendi özel retorik aygıt ve modelleriyle çalışmasına izin vermesidir. Yani her alan, sözün gelişi, varlık teoremleriyle, görünmeyen ellerden kaynaklanan argümanlarıyla tanımlanabilir.

Onlara göre, araştırma retoriği metodolojik tartışmaların olması gerektiğini reddetmez, ancak metodolojik tartışmalar, somut araştırmalar ve onların davranış dillerinden çok daha fazlasını getirmelidir. Bu anlamda araştırma retoriği, metodolojiyi, metodoloji ve retoriğin çalışmalarını ortaya koyarak, karşılaştırmaya teşvik eder.

Diğer taraftan, onlara göre metodoloji çalışmaları, kendisine referans olarak, Platon, Descartes ya da Popper’ ı almasına karşın, araştırma retoriği genel olarak, araştırmacılara meslektaşlarının çalışmalarını dikkate alarak karşılıklı etkileşim halinde öğrenmeleri gerektiğini teşvik ederek, kendi derslerini farklı araştırmaların karşılaştırmasından çıkarmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, retoriğe dönüş olarak araştırma retoriği, pozitivist/ modernist bilim düşüncesine, bir meydan okuma şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu meydan okumanın amacı ise, McCloskey ve diğerlerine göre, araştırma retoriğinin normal araştırma işiyle bütünleştirilmesidir. Bununla beraber, bu bütünleşme işini sağlayacak olan, araştırma retorisyenlerine önemli görevler düşmektedir (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 168):

“Araştırmanın, kendilerini soyutlamaya kaptırmış bulunan mantıkçıları, fiili pratiğe yönelmeyi beceremediler. Araştırma retorisyenleri, aynı yanlış yapılamalıdır: bir soyut ve özerk alan arayışına girmemelidirler. Faaliyetleri, pratikten yola çıkmalıdır. Birçok projeden bilgi elde etmeli ve birçok projeyi de değiştirmelidirler ve akademik hayatın ötesine uzanmalıdırlar.

Araştırma retorğinde, uzmanlara da yer vardır. Fakat, edebiyat teorisi ya da iletişim incelemeleri gibi tek disiplin içinde değil. Bu tür bir yoğunlaşma, uzak mesafelerden konuşmaya mecbur kalan ve yukarıdan aşağıya öğretme girişiminde bulunan haricî otoriteler üretecektir. Araştırma retorisyenleri, içerilerindeki ikna etme güçleriyle konuşabilmelidirler.”

Burada belirtilen, araştırma retorisyenleri için esas olan şeyin, iknanın gücü olduğudur. Araştırma retorisyenlerinden alınabilecek bu yöntem diğer disiplinlerce de kullanılmalıdır ve diğer kimselere, ikna etme gücüyle konuşabilmeleri konusunda yardım edecek kimseler ise, edebiyat eleştirmenleri ve iletişim uzmanlarıdır (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 168):

“Edebiyat ve iletişim uzmanlarının, tarihsel karşılaştırmalar ve araştırma retorisi içindeki önemli teorik ilkeler hakkında başkalarına öğretecekleri çok şeyleri vardır. Fakat aynı zamanda, şiirin poetik eleştirmenleri stilinde, ekonominin ekonomik, antropolojinin antropolojik eleştirmenleri de olmaları gerekir.”

Burada da açıkça belirtildiği üzere, bilimin ilerlemesi için uygulanacak yöntem, bu hangi alan olursa olsun, edebiyat eleştirilerinin o alana uygulanmasıdır. Bu şekilde bir uygulamanın önemi de, bir alanın edebi eleştirisinin, o alanın bilindik/normlaşmış araştırma yöntemlerinden nasıl koptuğunu göstermesindedir. Bu anlamda, araştırma retorisyenlerinin neler yapabileceğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Onlar, araştırmaların kendi retoriklerine nasıl duyarlı hale geleceklerini, ele alabilirler. Bu retorisyenler, retorikğin inceleme alanını, incelenen pratiklerle birleştirme eğiliminden yararlanabilirler.” (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 168)

“Peki, araştırma retorisi tam olarak neyi inceler?” sorusuna yanıt ise, araştırmacılıkta konuşma ve yazmanın niteliği içinde, stil ve içeriğin etkileşiminde bulunmaktadır (McCloskey, Megill, Nelson, 2002, 168-169):

“Retorik, aynı anda, iletilen şeyle onun daha iyi nasıl iletilmesi gerektiğini, iletişimde bulunulduğunda gerçekleşen şeyle, nasıl iyi iletişimde bulunulması gerektiğini ve genelde iletişimin ne olduğunu içine alır. Araştırma retorisi, bu anlamları, araştırma ve iletişimin birbirine bağımlılığını içerecek ve bütün liflerinin, eylemi bilgilendirecek daha iyi araştırmaya inanca bağlanmasını teşvik edecek tarzda genişletir.....Belirli alanlara has bir epistemoloji

olarak, araştırma retorığı, fiilen yapmakta olduğumuz şeyi ve fiilen yapmakta olduğumuz şeyi nasıl eleştireceğimizi gösterir. Farklı olanları çaprazlamasına kesen bir mukayeseli epistemoloji olarak araştırma retorığı, başkalarının yapmakta oldukları şeyi ve başkalarının yapmakta oldukları şeyden nasıl dersler çıkaracağımızı da gösterir. Araştırma retorığı, aklın nasıl retorik olduğunu inceler.”

McCloskey, Megill ve Nelson, bu açıklamalarının yanı sıra, araştırma retorığına karşı yükselen itirazları da değerlendirirler. Araştırma retorığına eleştiriler iki noktada toplanmaktadır; Bunlardan ilki, retorığın relativizme yol açtığının düşünülmesi üzerine, retorik ile rasyonalizmin zıt konumlara yerleştirilmesidir. İkincisi ise, retorığı pratikte incelemenin başarısızlığıdır. Bu eleştirilere karşı onlar, çalışmalarında da işlediğini gösterdikleri, araştırma retorığının icra edilmesiyle bu problemlerin aşılabileceğini belirtmişlerdir:

“Günümüzde kafası retorik olarak şekillenmiş olanlar, sebatlarında haklı çıkmış görünüyorlar. Çünkü, metodolojinin maskeleri, giyildikçe inceliyor. Birçok insan deney tekniğinin, dökümanter yorumun ya da geriye çekilme (regression) analizinin ‘sübjektiviteden’ kaçınabileceği iddialarından bıkmış durumda. Birçok araştırmacı, bilimin sanata karşı çıktığı ya da sanatın yerini aldığı, ‘olması gereken’ in ‘olan’ dan türetilemeyeceği veya herhangi bir yöntemin, problematik olmayan sonuçları garanti altına alacağı, yolundaki görüşlere kuşkuyla bakıyor. Bilim adamları ve hümanistler de aynı şekilde, retorların klasik giysileri içinde yeniden arzı endam ediyorlar: ikna etme konusunda hünerli iyi insanların ve araştırmanın bu gidişe destek olması gerekiyor.”

4. RETORİK YAKLAŞIMININ İKTİSADA UYGULANIŞI

Bu bölümde, önceki bölümlerde ele alınan araştırma retoriği yaklaşımının, McCloskey tarafından iktisada uygulanması incelenecektir. İlk olarak, McCloskey' nin iktisat disiplinde modernizm ya da modernist iktisat olarak adlandırdığı iktisadın bu yöntemi açıklanacak, daha sonra modernist iktisada McCloskey' nin getirdiği eleştiriler aktararak, McCloskey' in önerileri açıklanacaktır. Son olarak da, Klammer' in de katlılarıyla geliştirilen, söylev çözümlemesi açıklanacak ve bu çalışmalara getirilen eleştiriler kısaca aktarılacaktır.

4.1. Modernist İktisat Anlayışı

Daha önce de belirtildiği üzere, 1970' lerden itibaren başlayan yöntembilim tartışmaları iktisada iktisat yönteminde benimsenen görüş olarak yansımıştır. Bu görüşe göre, iktisadın yöntemi pozitivisttir. McCloskey ise, iktisadın yöntemini modernist olarak tanımlar. Başka deyişle, iktisatta modernizmin, egemen yaklaşım olarak, kabul gördüğünü söyler.

McCloskey' ye göre, iktisatçıların benimsediği iki tutum vardır. Birincisi resmi tutum, ikincisi ise resmi olmayan tutumdur. Bunlar açık ve kapalı tutum olarak adlandırılabilirler. Resmi tutum, resmi iktisat metodolojisinin savunduklarıdır ve hakim pozitivist söylemi benimser. Resmi olmayan tutum ise, iktisatçıların fiiliyatta yaptıklarıdır. McCloskey' ye göre bu iki tutum birbirine uymamaktadır.

Buradan hareketle McCloskey, iktisadın resmi metodolojisinin modernist olduğunu söyler. İktisatta benimsenen görüş (Received View) olarak adlandırılan bu görüş; içerisinde, mantıksal pozitivismi, davranışçılığı (behaviourism), enstrümentalizmi/ araçsalcılığı, operasyonalizmi/ işlemselciliği ve varsayımsal tümdengeliimi kapsar (McCloskey, 1983, 484; 1998, 143-144).

McCloskey, İktisadın resmi metodolojisi olan modernizmin özelliklerini şu şekilde sıralar (McCloskey, 1983, 484);

- 1) Bilimin amacı öndeyi (prediction) ve kontroldür
- 2) Bir kuramın doğruluğunu, sadece gözlemlenebilir öndeyiler belirler.
- 3) Gözlemlenebilirlik, nesnel ve tekrarlanabilir deneyler gerektirir.
- 4) Eğer bir teoride deneysel teorisin içeriği yanlış kanıtlanmış ise, teori de yanlış kanıtlanmıştır.
- 5) Nesnel olan bilgi değerli sayılır, nesnel ile öznel birleştirilemeyeceği için öznel olan bilgi, bilimsel bir bilgi değildir.
- 6) Kelvin' in görüşüne göre eğer bir şeyi sayılar ile açıklayamıyorsanız, o bilgi yetersiz ve tatmin etmeyen bir bilgidir.
- 7) Öznel gözlem, metafizik inanç, estetik ve buna benzer yaklaşımların hipotezlerin keşfinde çok önemli fonksiyonları olabilir. Fakat bunlar, hipotezlerin ispatlanmasında pek işe yaramazlar.
- 8) Metodolojinin temel görevi, bilimsel olan ile bilim dışı olanı ve pozitif ile normatif düşünme biçimlerini birbirinden ayırmaktır.
- 9) Bir olayın bilimsel açıklaması, onu bir yasa çerçevesi içine alır.
- 10) Bilim adamları, mesela iktisatçılar, bilim adamlığı sıfatıyla, ahlaki değerler ya da sanatsal değerler üzerine, neyin olması gerektiği konusunda bir açıklama yapmak zorunda değildirler.

Diğer bir deyişle, iktisatta modernizm kural koyucudur. Bilimsel araştırmanın kuralı olmalıdır. Kurallara uymak için de metodolojik ilkelere uyulmalıdır. Teorilerin bilimsel sayılabilmesi de onların test edilebilmesine ya da doğrulanabilir/yanlışlaşabilir olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, iktisatta ampirizmin, bu test edilebilirlikle yerini bulduğunu belirtir. İktisat, bu test edilebilirlik özelliğiyle birlikte istatistiksel anlamlılık ve ekonometrik modellerin uygulanmasına uygun hale gelmektedir.

Bu şekilde modernist yöntemin unsurlarını sıralayan McCloskey (1983, 486- 499), belirttiği tüm unsurları eleştirmektedir. O' na göre, iktisadın resmi yöntemi modernisttir ve modernizm yetersiz bir yöntemdir. Birçok bilim adamı modernist yöntemlere ve epistemolojiye kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Diğer taraftan, bizatihi modernizm imkansızdır ve izlenemez. O, felsefi olarak kadük ve yetersiz bir

yöntemdir. İktisatta egemen yaklaşım olan modernizm artık ölmüştür. Modernist metodolojinin salt amacı olan, “bilim nedir, gerçek/ hakikat nedir” gibi sorulara cevap aramak zaman kaybından başka bir şey değildir (McCloskey, 1984, 580). Bu görüşünü şu şekilde açıklar (McCloskey, 1998, 47):

“Paranın miktar teorisi veya marjinal verimlilik bölüşüm teorisinin, ikna edici, ilginç, kullanışlı, mantıklı, uygulanabilir ve kabul edilebilir olduğuna karar vermişsek, ayrıca onun doğru olduğunu bilmeye ihtiyacımız yoktur”.

McCloskey’ ye göre, diğer bilimlerin modernist yöntemin yetersizliğine kanaat getirirler de, iktisat bu yönteme bağlılığını sürdürmektedir (McCloskey, 1983, 513);

“...bilim adamları ve iktisatçıların, değerden bağımsız olarak teori üretebilecekleri şeklinde bir pratik öneren modernizmin, bu ilkelerine pek az felsefeci itimat etmesine rağmen, iktisatçıların önemli bir kısmı tam anlamıyla bunlara uymaktadır.”

McCloskey’ in iktisatta modernizmin varlığını, istatistiksel anlamlılık testini sorgulayarak ekonometrik retorik çok dar olduğunu, çok net bir şekilde açıklar. O’ na göre, bilim adamları, vakitlerinin büyük bir kısmını, topladıkları verileri istatistiksel tekniklerle değerlendirerek, ekonometrik modellerinin anlamlılıklarını, yani doğruluk ya da yanlışlıklarını test ederler. McCloskey, yapılan bu çalışmaların aslında, iktisatçıların birbirlerini ikna etmek ya da kendi haklılıklarını göstermek için kullandıkları “aldatmacadan” başka bir şey değildir (McCloskey, 1983, 480- 515).

McCloskey, ekonominin 1940’ lardan beri “kum havuzunda oynayan çocukların” elinde kaldığını savunur. İktisat bu çizgide bir düşünüş sergilemiştir. İktisadın bu düşünüşünün arkasında üç iktisatçının yanlış fikirlerinin olduğunu savunur. Bu isimler; Lawrence Klein, Paul Samuelson ve Jan Tinbergen’ dir (McCloskey, 1996). Bu isimler sırasıyla; istatistiksel anlamlılık, karatahta iktisadi ve sosyal mühendislikle iktisadi yanlış yönlendirmişlerdir. Burada belirtilen üç yanlışın kavramsallaşması, iktisatçıların objektif, değerden arınmış olduklarını iddia etmelerine neden olmuştur. Bu genel yanlış da, iktisadın ilgi alanının insanlar yerine ekonomik modellere kaymasına ve anlamlı olanın, iktisatçıların tarafından belirlenmesi yerine, istatistik tarafından belirlenmesine yol açmıştır (McCloskey, 1997a, 1997b).

İktisatta yöntembilimciler, genellikle yanlışlama testini, bilimsel nedenselliğin açıklayıcısı olarak görürler. McCloskey' ye göre, bu durum çok temel bir problemi yansıtmaktadır. O' na göre, iktisatçılar, istatistiksel nedensellik ile iktisadi nedenselliği birbirine karıştırmaktadırlar (McCloskey, 1985, 204). Ekonometrik modellerde, t istatistiğine göre yapılan değerlendirmeler sadece parametrelerin ana kütle katsayılarına benzerliğini ortaya koyarken, iktisatçılar bu anlamlılık değerlendirmesini nedensellik analizi gibi ele alırlar. Ancak, istatistiki anlamlılık hiçbir zaman ana kütledeki nedenselliği göstermez. Böyle bir yanlışlığın sürdürülmesi, iktisatçıların nesnel bir değerlendirmeden ne kadar uzak olduklarını göstermesi açısından önemlidir (McCloskey ve Ziliak, 1996, 97-114). Buradan hareketle iktisatçılar, modellerini istatistiksel testlerle sınamaya tabi tutarak, onların doğruluk/ anlamlılıklarını ya da yanlışlık/ anlamsızlıklarını belirlerler. Örneğin, kendi modelini doğrulamak isteyen bir iktisatçı için, iktisatçı ilk önce modelini kurar ve daha sonra modelini, H_0 hipotezi altında, genellikle yüzde beş veya yüzde bir anlamlılık düzeyinde teste tabi tutar. Bu sınama sonucunda H_0 hipotezinin kabul edilmesi, parametrenin anlamsız olması ya da modelin anlamsız olması, anlamına gelecektir. Modelin istatistiksel olarak anlamsız bulunması, yukarıda bahsedilen yanlış algılama sonucunda, kuramın reddedilmesi sonucunu doğurur. Bu durumda da iktisatçı, modeline tekrar geri dönecek ve iktisatçı genellikle modeli yanlışlamak yerine onun doğru olduğunu göstermek üzere çabalayacaktır. Diğer taraftan, tersinden düşünülecek olursa, diğer bir iktisatçının modelini yanlışlamak kolaylıkla mümkündür. Bu durum da iktisatçı açısından ekonometrik değerlendirmenin kredibilitesi sorununu ortaya çıkarır.

Diğer taraftan istatistikçiler, testin gücünün ölçülmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunurlarsa da, iktisatçılar bu uyarılara çok kulak asmazlar. Bazıları ise güvenilir koşullarda test yapmak adına ikinci tip hatayı dikkate alırlar. Çoğu bunu dahi dikkate almaz. Dolayısıyla, kelime oyununa devam ederek, istatistiksel anlamlılıkla kuramın anlamlılığını eş tutarlar. McCloskey' e bilimin ilerleyişini şansa bırakmak istemiyorsak, ekonomideki anlamlılık testlerinin, bu şekilde yanlış kullanılmasını tekrardan gözden geçirmeliyiz (McCloskey, 1985, 204).

Bu anlamda McCloskey, iktisat yazınına bakıldığında, çok az nesnelliğin olduğunu ve iktisatçıların, retorik araçlarını kullanarak, birbirlerini ikna etmeye çalıştıkları için, bu şekilde zahmetli yollara başvurdıklarını söyler. İktisatçıların, bu anlamlılık

testlerini, kendi kuramlarının hakimiyetini sağlamak için kullandıklarını açıklayarak, bu davranışlarındaki “sahtekarlığı” vurgular (McCloskey, 1983, 493-499). Bu durumda, bir yöntemin, başka bir yöntemle tercihi tamamen anlamsız hale geleceğinden, iktisat açısından, doğrunun ne olduğundan çok, iktisatçıların fiiliyatta yaptıklarının ne olduğu ve nasıl olması gerektiği önem kazanır. İktisatçıların diyaloglarına bakıldığında ise, bu diyaloglara bir ikna maratonu olarak bakmak anlamlı hale gelmektedir (Gordon, 1991, 610-612).

McCloskey’ nin modernist iktisatta var olduğunu söylediği bir diğer önemli hata, iktisatta öndeyidir (prediction). O’ na göre, iktisatta öndeyi yapabilmek imkansızdır. Genellikle, gerçek bilimin belirleyici özelliğinin, öndeyi yapabilir olması olduğu kabul edilir. Dolayısıyla iktisatta da, öndeyi yapabilir olmak, modernist iktisatçılar tarafından bilimsel olmakla eşdeğer kabul edilir. Bu noktada, iktisatta öndeyinin önemine vurgu yapan Friedman’ ın düşünceleri büyük önem arz etmektedir.

İktisatta pozitivism/modernizm denilince ilk akla gelen kuşkusuz ki Friedman’ dır. Friedman’ ın görüşleri, Popper ve mantıksal pozitivistlerle tam olarak örtüşmemektedir. Ancak, iktisadi ifadelerin test edilebilirlik bağlamında değerlendirilmesini mümkün kıldıkları için benzerlikleri vardır. Bu benzerlik ve farklılıkları anlayabilmek için, Friedman’ ın görüşlerine bakmak gerekir. Bu anlamda, Friedman’ ın görüşlerini geliştirirken kimlerden etkilendiği de önemlidir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Popper’ ın görüşlerini iktisada büyük oranda uygulayan, Hutchison, iktisadın sadece deneye dayalı bir bilim olmasının, doğru bir yönelim olabileceğini ifade etmiştir. Ancak, Hutchison’ a göre, iktisattaki temel teoriler liberal ütopyanın test edilmesi mümkün olmayan önermelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla iktisatta teorilerin, liberal ütopyanın, test edilmesi mümkün olmayan bu ifadelerinden, ayrıştırılması gerekir. Hutchison’ ın bu görüşleri, Machlup tarafından, temel varsayımların doğrudan testinin imkansız olması nedeniyle eleştirilmiştir. Machlup (1956)’ ın, zorunlu olarak kullanılması gereken, ancak olgularla desteklenemeyen varsayımların varlığına ve bunların ancak sonuçları ile test edilebileceğine dair görüşü, Friedman (1953)’ da en uç konumuna ulaşmıştır. Bu yaklaşım Friedman’ ı, hipotezlerin gerçekçi olması ve test edilebilir olmasının gerekliliğine karşın, varsayımların gerçekçi olmasının gerekmediği şeklinde bir görüşe yoğunlaştırır. Böylece, iktisattaki temel varsayımların hatalı olması önemsiz hale gelir. Çünkü önemli olan, varsayımların gerçekliği değil, teorilerin öndeyi

gücüdür. Bu şekilde, Friedman, iktisadın temel varsayımları hatalı olsa bile, öyle olsaydı (as if) tipi bir yaklaşımla kurgulanması gerektiğine vurgu yaparak, iktisatta açıklama yerine öndeyiye yönelinmesine yol açmıştır (Hanedar, 2007, 70).

Friedman, 1953’ de yazdığı, *The Methodology of Positive Economics* adlı uzun makalesinde, Keynes’ in pozitif ve normatif bilim ayırımından yola çıkarak pozitif iktisadın yönteminin ne olduğu veya olması gerektiği üzerine durur. Buradan hareketle de, iktisadın nihai amacının en iyi öndeyilerin yaratılması olduğunu savunur.

Caldwell (1996, 237)’ in ifadesiyle, Friedman’ ın görüşü basitçe şöyle ifade edilebilir;

“Bir teorinin değerlendirilebilmesi için onun varsayımlarının gerçekçiliği önemli değildir. Önemli olan teorinin tahmin/ öndeyi yeteneği ve ikinci olarak da basitliğidir.”

Dolayısıyla, Friedman’ a göre, iktisatta değerlendirme, geniş ama muğlak bir teorinin öndeyi gücüne bağlıdır. Teorilerin varsayımlarının gerçek/ anlamlı olup olmadığı önemli değildir ve hangi teorinin doğru olduğu da çok önemli değildir. Önemli olan verilen bazı problemler çerçevesinde hangi teorinin en iyi işlediğidir. İyi işleyen bir teorinin öndeyi gücü yüksektir. En iyi uygulanan teoriler basit teoriler olduğundan dolayı da, basitlik itibar kazanmaktadır. Bununla birlikte Friedman, ‘gerçekçi olmayan varsayımlar’ ın aslında bir zaaf değil, fazilet olduğu görüşünü savunmuştur (Friedman, 1953, 14);

“Hakikaten önemli ve anlamlı hipotezlerde bile, gerçeğin çok yanlış betimsel temsilleri olan varsayımların var olduğu tespit edilebilir ve bu bakımdan teori ne kadar anlamlıysa, gerçekçi olmayan varsayımlar da o kadar çoktur.”

Bu yüzden bir iktisadi teori, gerçekçi olmayan varsayımlara sahip olmakla eleştirilemez, eğer teorinin eleştirilmesi isteniyorsa, bu teorinin kestirimlerinin gerçeklerden saptığı gösterilmelidir. Friedman, bu tezini kanıtlayabilmek için, önce fizik ve biyolojiden, sonra da sosyal bilimlerden ayrıntılı örnekler verir (Friedman, 1953, 16-23). İktisat teorisine ilişkin verdiği örnekler, tam rekabetin veya eksik rekabet teorisinin varsayımlarına ilişkindir. Buradan hareketle, tam rekabet veya tekeller bir piyasanın gerçek hayatta hiçbir zaman hiçbir zaman karşılanmayan bir ‘gerçekliği’ tasvir ettiğini belirtmiştir. Bunun dışında, firmanın üretim yaparken kar

maksimizasyonu prensibine ne kadar uymaktadır, devletin olmadığı bir ekonomi nasıl mümkündür...vb. gibi durumlar da aynı şekilde ifade edilmiştir.

Friedman' ın bu görüşü temelde, Samuelson' un F saptırması (F-Twist) olarak isimlendirilen ve teorilerin, onların varsayımlarının gerçekçilikleriyle değerlendirilemeyecekleri yaklaşımına dayanmaktadır. Samuelson, anlamlı bir teorinin karmaşık bir gerçekliğe sahip olduğunu belirterek, bir teorinin daha basit bir anlatıma sahip olması gerektiğini ve bunun için de anlamsız ve gerçekçi olmayan varsayımlara sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Samuelson, 1963, 232).

Samuelson ve Friedman' ın çalışmaları iktisatta teorilerin test edilebilirliğine olan katkıları dolayısıyla önemlidir. Samuelson' un geliştirdiği işlemselcilik yaklaşımı, iktisada test pratiğinin uygulanabilir olması için prensipte yanlışlamacılığı kabul eder (Samuelson, 1963, 232-236). Totolojiden (kendi kendini doğrulama) kaçınmak için, Samuelson' a göre teorilerin olası bir şekilde yanlışlanabilir olması gerekmektedir. Ancak buradaki test edilebilirlikle kasıt, modellerin doğrudan testi olmadığı açıktır. İktisat teorilerinin bilimsel değerlendirmesi için salt yanlışlamacılığın uygulanması, teorilerin ampirik içerikten yoksun olması ve verilerin gözlem veya hipotez yüklü olması nedeniyle (Caldwell, 1984, 489-495) mümkün değildir. Dolayısıyla, Samuelson' un geliştirdiği ilkece yanlışlanabilirlik kavramı, iktisadi teorilerin test edilebilir olabilmesi açısından önemlidir. Bu anlamda, Friedman' ın araçsalcılığı ve Samuelson' un işlemselciliği, iktisatta test edilebilirliğin yanı sıra, soyutlamaların yapılabilmesi ve dolayısıyla iktisadın formelleşmesi anlamında da önemli adımlardır.

Bir yanlışlamacıyla Friedman arasında farklılıklar vardır. Her ikisi de, deneysel uzantılar taşımayan araştırmalara önem vermese de, bir yanlışlamacı teorilerin doğru ya da yanlış olmasına önem verirken, Friedman, teorilerin doğruluğuyla ilgilenmez, önemli olan teorinin öndeyi gücüdür. O' na göre gerçekçi olmayan varsayımlar birer araçtır ve bu araçlar da teorinin iyi öndeyi yapabilmesi için gerekmektedir. Diğer taraftan iktisatta yanlışlamacılığın katı kurallarını uygulamak mümkün olmadığından, Caldwell (1984, 489-495)' a göre; iktisatçılar, iktisadın bilim olup olmadığını değerlendirmede bir sınır çizme aracı olarak, Popper' ın durumsal mantık (Popper_s) ve Friedman' ın çözümlemelerini çokça kullanmaktadırlar. Daha açık bir ifadeyle, iktisatçılar pozitivist uğraş bağlamında, Popper' ın durumsal mantık (Popper_s) ve Friedman' ın uygulamalarını kullanırlar.

Özetle, Friedman’ ın geliştirdiği yöntemiyle iktisatçılar, temel teorilerine zarar vermeden ve aynı zamanda teorilerine bilimsellik kılıfının da ekleyerek, yollarına devam edebilirler. Bu özelliği nedeniyle de, Friedman’ ın yaklaşımı, uygulamacı iktisatçılar tarafından çokça kullanılmaktadır. Çünkü, Friedman’ ın yaklaşımı, gerçeklik/ doğruluk sorununu ikincilleştirerek iktisatçılara, “tartışmalara boşverin, işinize bakın” rahatlığını vererek, iktisattan değer yargılarının dışlanması ve iktisadın “teknisyenleşmesi” ni sağlamıştır (Buğra, 1989, 159).

Tekrar başa dönecek olursak, Friedman’ ın bu görüşlerine karşı, McCloskey, iktisatta öndeyinin imkansız olduğuna işaret eder. İktisatta öndeyi yapabilmenin mümkün olup olmadığı konusunda ayrılışlar da, Maki (1995, 1301)’ ye göre, McCloskey ve Friedman’ ın ortak oldukları noktalar da vardır. İlk olarak, her ikisi de, eski Chicago geleneğine mensup iktisatçılardır. Dolayısıyla, ikisi de liberal görüşten sapmazlar. Diğer taraftan, iktisadi teorilerde, varsayımların gerçekliği sorununun gereksizliği konusunda hemfikirdirler. Ancak McCloskey, bu anlamda Friedman’ ın iktisadın gerçek dışılığına ilişkin gündeme getirdiği savların keyfilliğini eleştirir (McCloskey, 1983, 487-488; 1988a, 393-406; 1998, 145-154). Bu anlamda, iktisatta öndeyinin anlamsızlığını şu sözleriyle açıklar;

“Satın alma gücü paritesi üzerine yapılan tartışmalar, iktisadi teorilerin gerçek yaşama çok fazla uymaması nedeniyle, iktisatta öndeyi mümkün kılan tek bir standardın olmadığını gösterir.....Eğer, çok akıllıysan (tam bilgiye sahip olarak kestirimde bulunabiliyorsan) neden zengin değilsin? (If You are so smart, Why ain’t you rich?) ifadesi, üniversitelilerin (akademisyenlerin) her zaman normal getiriler elde ettiği fikriyle birlikte düşünüldüğünde, iktisatta kestirim gücünün zayıflığını ortaya çıkarır.”

McCloskey’ ın iktisatta modernizme getirdiği bir diğer önemli eleştiri ise, iktisatta matematiğin kullanımına ilişkindir (McCloskey, 1998, 139-141). McCloskey, iktisatta matematiğin kullanımına karşı değildir. Çünkü McCloskey, iktisat matematik olmadan önemli bir gelişme göstermiş olsa da, matematiğin kullanılmasıyla çok daha hızlı bir gelişme sağlamıştır. İktisattaki talep, üretim fonksiyonu, büyüme gibi ifadeleri matematik olmadan açıklansaydı tam bir karmaşa durumu ortaya çıkabilirdi. Matematiğin, iktisadın ilerlemesindeki önemine vurgu yapan McCloskey, iktisatta matematik kullanımının aynı zamanda onu, formelleştirip soyut bir bilim haline getirerek, gerçek dünyadan uzaklaştırdığını söyler. O nedenle iktisatçılar uygulamalarında, matematik biliminin kullandığı soyut matematiği değil, fizik biliminin kullandığı uygulamalı matematiği kullanmalıdırlar. Çünkü,

McCloskey' ye göre, iktisadın matematikselliği fiziği bile aşmıştır (McCloskey, 1991, 6-13). Burada kastedilen iktisadın daha fazla matematiği kullandığı değil daha fazla “matematiksel” olduğudur. İktisat bölümlerinde matematik bölümlerinin ruhu hakimdir. Ancak fizik, modern iktisat kadar matematiksel değildir. Fizikçiler matematiksel şıklığa, iktisatçılar kadar hayran değildirler. Bunun yanı sıra, iktisat dışında, hiçbir disiplin “Genel Denge“ gibi bir varlık teoremine aşık değildir. Genel dengenin var olabilirliği, kapitalizmin kendi kendine dengeye giden ve iyi bir sistem olduğunu kanıtlamaz. Kanıtlanan şey ise, matematiğin evreninde her zaman bir çözüm olabileceğinin göstergesi olarak ortaya çıkar. İktisatçılar matematiğin dilini birbirlerini kolayca manipüle etmek için kullanırlar. Belirli varsayımlar altında, bir yerde bir çözümün var olduğunu, ispatlayabilirler. Bu sonuçlar varsayımlara dayalıdır ve dolayısıyla bazı varsayımlar altında geçerliken bazı varsayımlar altında geçerli değildirler. İktisatçılar belirli varsayımlar altında geçerli olabilecek teorileri modellerle kabul ettirmeye çalışırlar. Bu anlamda iktisatçıların yaptığı, kafalarında hiçbir plan olmadan model kurarak, “*şu değişkeni değiştirelim, bakalım ne olacak*” mantığıyla hareket etmektir. Dolayısıyla, iktisatçıların yaptıkları matematik olabilir, ancak bilim değildir.

McCloskey' in modernist iktisada getirdiği eleştiriler genel olarak bu şekilde toparlanabilir. Görüldüğü üzere, McCloskey iktisatta retoriği geliştirirken, iktisatçıların modernist, temelci (fundamentalist) ve kartezyen epistemoloji ve metodolojilerine yönelik bir meydan okumayı gerçekleştirmiştir. O' na göre, bireyin bilimsel faaliyetlerini şekillendiren, evrensel-objektif metot değil, birey-toplum etkileşimidir (Dulupçu, 1998, 25).

Bu noktadan sonra, McCloskey' nin iktisatta retorik çözümlemesinin ne ifade ettiği, Klammer ile yapmış oldukları çalışmalardan yararlanılarak, açıklanacak ve Klammer' le birlikte geliştirdikleri söylev çözümlemesinden ele alınacaktır. Son olarak ise, bu çalışmalara yapılan itirazlar belirtilecektir.

4.2. İktisatta Retorik

Daha önce de belirtildiği gibi, iktisat metodolojisinde hakim yaklaşım genellikle pozitivist bir tutum sergilemektedir. Bu literatürün temel tartışma konularından birisi, iktisadın bilim olup olmama kriteri üzerinedir. İktisadın en teknik tartışmalarında bile, bu bilimsellik kriteri arayışı göze çarpar. Bu tartışmaların

iktisat literatürüne yansımaları, 1980' li yılların ortalarında ortaya çıkmaktadır. Çağdaş felsefi gelişmelerden de yararlanılarak geliştirilen bu tartışmalar kendisini iktisat retoriği yaklaşımı şeklinde göstermiştir. Daha açık ifadeyle, McCloskey' nin iktisadın retoriği yaklaşımı, tam da bu bilimsellik kriteri tartışmalarının ortasında yer alır.

Bu yaklaşımın öncüsü olan McCloskey, 1983' de yazdığı *The Rhetoric of Economics* adlı makalesi ve 1985' de yayınlanan aynı adlı kitabında, “*iktisatçıları, iktisadın retoriksel iknadan ibaret olduğu konusunda ikna çabasına girişerek*” (Maki, 1995, 1300), bu bilimsellik kriteri tartışmalarına itiraz eder. Bu tartışmaların en son ulaştığı nokta ise, iktisadın bilim olmadığıdır. McCloskey buna karşı, iktisadın lisede öğrenilen anlamda bir bilim olmadığını, ama diğer bilimlerin de, hatta matematiksel bilimlerin dahi, bu durumdan farklı olmadıklarını, hepsinin aslında retorik içerdiklerini belirtir (McCloskey, 1983, 491; 1998, 164-167).

McCloskey, pozitivist bilindik bilim ile bilim olmayanı ayırma probleminin ve buna bağlı olarak, iktisadın bilim olup olmama probleminin geçersiz olduğunu vurgular. Bilimsel metodolojinin ayırma çizgisi (demarcation line) geçersizdir. (McCloskey, 1998, 175-179). Bu nedenle, 1920' lerde anlamlı olabilecek bilim olup olmama sorunu artık acilen terk edilmelidir.

İktisatçıların resmi söylemi olan pozitivist söylem, gözden düşeli çok olmuştur ve iktisatçılar fiiliyatta bu modernist metodolojinin kurallarına da çok dikkat etmezler. İktisatta metodoloji sorununun temelinde yatan, iktisatçıların fiilen izledikleri yöntem ile, izlediklerini savundukları yöntem arasında farklılık oluşudur. Dolayısıyla modernist iktisatçılar için, “*aynadan bakınca bir fizikçi görürken, konuşunca bir retorisyeni dinliyorum*” (Sebberson, 1990, 1019) betimlemesi yapılabilir.

Bu yaklaşımıyla McCloskey, Feyerabend' in *Against Method* (1975) adlı eserinde savunduğu, bilimde ilerlemenin ancak metodolojinin kurallarını kırmakla sağlanabileceği tezini, iktisada uygulamaya çalışmıştır. Feyerabend bu çalışmasıyla (1975), bilim adamlarının kuralları fiilen ihlal ettiklerini, kavrayış yetkileri daha yüksek bilim adamlarının bu ihlallerin farkında olduklarını ve bu kuralların (standartların) da ihlal edilmelerinin zorunlu olduğunu gösterir. Çünkü kurallar üzerine ısrar etmenin, durumu düzeltmek yerine, tersine bilimin başarısını/ ilerlemesini engellediğini söylemektedir (Feyerabend, 1999, 23-24). Diğer taraftan,

illa ki bilimde metodolojinin olması gerekiyorsa, “ne olsa uyar (anything goes)”. Yani, “*Yargılarımızı kabul edilmiş standartlara dayandırınca, böylesi araştırmalar için söyleyebileceğimiz tek şey şu olmaktadır: Ne olsa uyar.*” (Feyerabend, 1999, 57)

McCloskey’ de buna benzer bir tavırla, iktisatta metodun gereksizliğine işaret eder. O’ na göre, iktisadın anlaşılması sürecinde, medeni tartışma (muhabbet) veya iktisadın alet kutusu dışındaki yollara başvurmak saçma ve aslında komiktir (Boylan ve O’Gorman, 1995, 41). McCloskey’ ye göre, iktisat metodolojik formüllerle değil, sağlıklı tartışmalarla ilerler. Çünkü, McCloskey’ ye göre, bilim öznenin (subjenin) nesnelerle (objelerle) yaptığı tartışmadan (muhabbetten) başka bir şey değildir (McCloskey, 1984, 580; 1988b, 150; 1989, 225-238).

McCloskey, çalışmalarında bilginin nasıl elde edildiği konusunda da, iktisat disipliniinde hakim olan görüşün yanlış kavramsallaştırmasına karşı, iktisatçıları uyarır. Bilginin insandan bağımsız olmadığını ve bir konuşma diliyle insana bağlandığını vurgulayarak, metodolojik üstünlüğün konuşma dilinin ikna ediciliğine bağlı olduğunu belirtir. Bu nedenle başarılı olan yöntem çalışmaları değil, daha fazla ikna gücüne sahip olan söylemlerdir (Dulupçu, 1998, 26). Dolayısıyla, McCloskey’ ye göre, iktisatta retoriksel yaklaşım yeni bir metodoloji sağlamaz;

“Bilimsel yönteme, ya da dürüstlük, açıklık (clarity) ve hoşgörü dışında herhangi bir yönteme tutunularak bir şey elde edilemez.” (McCloskey, 1983, 482)

McCloskey’ nin retorik kavramının karakterizasyonu konusuna gelince, daha önceki bölümde belirtildiği üzere, bu kavramı geliştirirken eski sofistlerden ve çağdaş bilim felsefesi gelişmelerinden faydalanmıştır. McCloskey ilk olarak, retoriğin dilsel bir pratik olmasıyla, onun bu pratik üzerine sistematik bir çalışma olması arasındaki bariz farkı vurgular. McCloskey, iktisatçıların kullandıkları (dilsel bir pratik olarak) retorik üzerine çalışarak, (bu pratik üzerine çalışma olarak) retorik yapmayı gösterir. İkinci olarak ise, retoriğin kapsamı üzerine yeni ve tek bir tanım getirmek yerine, onun birbirinden farklı ve eski terimlerinden arındırılmış olarak, kısmi bir karakterizasyonunu sağlar. Bu anlamda McCloskey’ nin tanımı, bütünsellik taşımayan bir toparlama görüntüsü verebilir. Bu tanım yapısı itibariyle çoğulcudur. McCloskey’ nin retorik kavramını anlayabilmek için, bu iki konuyu birlikte ele almak gerekir (Maki, 1995, 1302).

McCloskey’ nin retorik kavramının kapsamını açıklamak görüldüğü üzere, kolay değildir. Bu anlamda Maki (1995, 1300-1318)’ nin *Diagnosing McCloskey* adlı makalesi, McCloskey’ nin çalışmaları konusunda açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Maki, bu çalışmasında McCloskey’ nin retorik yaklaşımını beş aşamada değerlendirmektedir. Bu aşamaları R1, R2.....,R5 olarak isimlendirir. Buna göre;

[R1] Retorik “tartışma/konuşma” dır.

McCloskey (1983, 482), retoriği “disipline edilmiş muhabbet” gibi genel bir tanımla ifade eder. Bu tanım, McCloskey’ nin retorik anlayışının temelidir. Retoriğin, muhabbeti edebi bir yolla açıklamak ve muhabbetle düşünmeyi keşfetmek anlamına geldiğini söylemiştir.

[R2] Retorik “argüman” dır.

McCloskey’ e göre, retorik kısaca argüman kullanma sanatıdır (McCloskey, 1988c, 256; Klammer ve McCloskey, 1988, 10). İktisatta bazı argümanlar kullanıma uygun bazıları ise uygun değildir. McCloskey, bu argümanların iktisatçılar tarafından kullanımını edebi bir yolla açıklar. Bu açıklamayı ise, iktisatta metaforların kullanımına dikkat çekerek yapar.

Metafor, bir şeyi diğeri cinsinden anlatmaya, benzetmeye, kıyaslamaya yardımcı olan mecazlardır. Buna örnek olarak, Herakleitos’ un “aynı nehirde iki kere yıkanılmaz” sözüyle zamanı nehir’e benzetmesi, gösterilebilir. Bilimsel metaforlara bakıldığında, basit şekliyle, ışığın ve sesin su dalgaları şeklinde anlaşılması ve aktarılması, metaforik düşünmenin örnekleridir. Metaforlar, bu anlamda, insanların yeni öğrendiklerini daha önce bildikleri cinsinden aktarmaya meyilli olduklarını gösterir (Dulupçu, 1998, 27).

İktisadi retoriğin en önemli örneği, iktisatçıların “model” dedikleri, metafordur. İktisatta metaforlar, iktisadi düşüncenin şekillenmesinde önem teşkil eder. İktisatta, arzın ve talebin eğri, üretimin fonksiyon, iş faaliyetlerinin döngüler (cycles), çocukların dayanıklı mal gibi görülmesi metaforların iktisadi düşüncedeki önemini göstermektedir (McCloskey, 1983, 502; 1998, 40). İktisatta kullanılan metaforlardan en önemlisi “akılcı seçim modeli” dir. Akılcı seçim modelinde, insanlar “öyle olsaydı” (as if) tipi bir düşünce şekline inanarak kararlarını alırlar. Neoklasik iktisatçılar, konuşmalarında kullandıkları bu metaforu diğer iktisatçılara bir dayatma şeklinde sunmayı çok iyi başarmışlar ve on sekizinci yüzyıldan, yirminci yüzyıl

tüketici fonksiyonuna kadar taşımışlardır (Klamer ve McCloskey, 1988, 14). Dolayısıyla bu durum iktisatta metaforların etkisini gösteren önemli örneklerden biridir. İktisatta metaforun daha belirgin bir örneği olan “oyun teorisi” çok bilinen bir metafordur (McCloskey, 1998, 40). İktisatta bilinen metaforlardan diğeri ise, Smith’ in “görünmez eli” dir. Bu metafor, piyasa sisteminin düzgün işleyişine olan hayranlığı yansıtmaktadır (Evensky, 1993, 197).

Diğer taraftan, matematik, fizik ve biyolojiden alınan metaforları sorgular. Biyolojik metafora örnek olarak, tam rekabet piyasası verilebilir. Tam rekabet piyasası, Darwin’ in doğal seleksiyonunun iktisada uyarlanmasıdır. Buna göre, karını uzun dönemde maksimize edemeyen firmalar piyasadandan dışlanır. Yani kar maksimizasyonu hayatta kalmanın temel şartıdır (Khalil, 1998, 29-43). İktisatta, mekanik metaforlar da kullanılır. Bunun en güzel örneği otomobildir. Bu metafor, otomobili yolda tutma kaygısından hareketle, devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekliliğine vurgu yapar (Mixon, 1995, 292-299). McCloskey, matematiksel mantığın da metaforik olduğundan bahseder (McCloskey, 1983, 505-508; 1998, 44-48). Buna en uygun örnek üretim fonksiyonudur. Üretim fonksiyonundaki toplam sermaye, üretimde kullanılan kum, tuğla..vs. gibi araçları içeren uygun bir benzetmedir. Diğer taraftan üretim fonksiyonu, üretim faaliyetini (yaratıcılık, disiplin ve planlama), matematiksel bir fonksiyonla anlamamıza olanak tanır. Matematiksel fonksiyonlar üretimi, malların boyutu, şekli ve tek değerliliğine indirgeyerek anlaşılır hale getirir. Bunlara ek olarak, McCloskey, iktisadın metaforlarının iktisattaki şiirselliği yansıttığını söyler. Bu noktada iktisatçıların bazı terimleri açıklarken kullandıkları figüratif dile dikkat çeker (McCloskey, 1983, 505). Örneğin, Akerlof’ un mal piyasasında asimetric bilgiyi yansıtmak için, malları “limon” a benzetmesi ya da emek piyasasında kar zarar hesaplamalarını açıklayabilmek için ekonomik birimlerin “ayrı adalar” gibi düşünülmesi verilebilir. Metaforun iktisattaki uygulama alanlarına dair daha bir çok örnek verilebilir.

McCloskey, iktisatta metafor kullanımına dikkat çekerek, iktisatta benzetmelerin ne kadar önemli olduğunu ve kullandıkları dille, aslında iktisatçıların edebi bir uğraş verdiklerini belirtir. Bu da iktisadın edebi karakterini yansıtır. Ancak metaforlar, iktisatçıların düşüncesini etkilemez, metaforlar düşüncüyü kurmada yardımcıdır, düşüncenin yerini almaz (McCloskey, 1983, 507). İktisatçılar, retorik için metafor kullanırlar. Bu çerçevede McCloskey, metaforların uygunluğunu sorgulamaz, kabul

eder. Bu konuda, Robinson Crusoe’ nun; iktisatta, diğer sosyal bilimlerde hatta sinema ve diğer sanatlarda farklı mesaj vermek için kullanılıyor olması, iyi bir örnektir. Ancak, iktisat disiplini gerçek dünyayla bağını güzel kurmak istiyorsa, metafor ve hikaye, düşünme ve izleme, teori yapma ve gözlemleme, hayal etme ve hissetme, konuşma ve dinleme gibi argümanları kullanmalıdır (McCloskey, 1997a, 241-245).

Bu açıklamalardan sonra tekrar Maki (1995, 1300-1318)’ ye dönersek; O’ na göre, ne [R1] ne de [R2] iktisatta retorik yaklaşımının esas hedefini açıklayamaz. McCloskey, retorığı “izleyici” ve “ikna” terimleriyle karakterize ederek, daha spesifik hale getirir.

[R3] Retorik, bir izleyici kitlelisini ikna etmedir.

Burada McCloskey, Aristoteles’ e geri döner. O’ nun retorığı dinleyicinin/ izleyicinin önemine vurgu yapar. Dilin kullanımı özelinde, iktisadın retorığı için, “*iktisadın retorığı, iktisatçıların; meslektaşlarını, politikacıları ve öğrencileri, bir iktisadi iddiayı kabul etmek ve diğerini reddetmek konusunda, nasıl ikna ettiklerini açıklar*” gibi bir açıklama getirir. Retorik, “*iktisatçıların kendi aralarında, birbirlerini ikna etmek amacıyla yaptıkları muhabbet*” üzerine bir çalışmadır. McCloskey’ ye göre, retorığın ilgisi, iktisatçıların birbirlerini gerçekten nasıl inandırdığı üzerinedir (1988c, 256).

[R2] ve [R3]’ ün de katılımıyla, retorığın bilindik formuna ulaşırız;

[R4] Retorik, izleyici kitlesinin iknası için argümanların kullanılmasıdır.

Maki’ ye göre, McCloskey, yalnızca [R1], [R2] ve [R3] tanımlarını birleştirmekle kalmaz, onun çalışmaları aynı zamanda, ahlaki bir bileşeni de içerir. Bu ahlaki bileşen ise, McCloskey’ nin çalışmalarında açıkça belirttiği “dürüstlük (honesty)” tür;

“Retorik, bütün sanat ve bilimsel çalışmalarda, dürüstçe ikna etmeyi içeren iyi sohbet/ iyi konuşmadır.....Bir iktisatçıyı iyi ya da kötü yapan, iyi yöntem değil, fakat bildik izci elkitabındaki anlamıyla, içinde dürüstlük, cesaret, hoşgörü ve saygıyı barındıran erdemdir.” (Klamer ve McCloskey, 1988; 14,16)

Buradaki açıklamalardan genel olarak retorik; ikna, izleyici, argüman ve ahlaki bir tavırla muhabbet gibi terimlerle açıklandığını görüyoruz. Bütün bu açıklamalardan hareketle son olarak;

[R5] *Retorik, bir izleyici kitlesinin, dürüst bir konuşmayla/ tartışmayla, ikna edilmesi amacıyla, argümanların kullanılmasıdır.*

Görüldüğü üzere, McCloskey için, iktisatçılar arasındaki tartışma önemlidir. Dolayısıyla, bu tartışmalarda iktisatçıların konuşma dilleri, ikna için önemli bir faaliyettir. Bunun için de, iktisatçıların bazı konuşma normlarına uyması gerekir. McCloskey’ ye göre bu normlar “*medeni tartışma/ konuşma normlarıdır (conversational norms of civilizations)*”. McCloskey, bu normları açıklamak için, Jurgen Habermas’ ın *Sprachethic* kavramını kullanır (McCloskey, 1998, 160). Habermas’ ın konuşma durumu/ ahlaki olarak adlandırdığı bu durum, konuşmaya katılan kimselerin kanıt ve argüman ortaya koymasına engel olan hiçbir harici zorlamanın olmadığı ve her bir kimsenin tartışmaya katılmada eşit ve açık şansa sahip olduğu bir durumdur (Giddens, 2007, 157). Muhabbet/ konuşma ahlaki denilen kavramın bazı ilkeleri vardır. Buna göre; yalan söylememeli önem verilmelidir, alay etmemeli işbirliği yapılmalıdır, bağırmmalı diğer insanların konuşmalarına imkan verilmelidir, açık fikirli olunmalıdır, sorulduğunda izah edilmelidir, kendi fikirlerinin lehine şiddet ve kandırma yoluna gidilmemelidir. Bunların olmadığı iyi bir entelektüel yaşam mümkün değildir (McCloskey, 1998, 160).

Bu perspektifte, retorik aşağıdakileri içeren, sosyal bir süreçtir (Maki, 1995, 1303);

- i. İkna edici (konuşmacı, yazar)
- ii. İkna edilen ya da izleyici kitlesi (dinleyici, okuyucu)
- iii. İkna edenin, ikna edileni ikna etme amacı
- iv. Amaca ulaşma aracı olarak, argüman
- v. İknanın sosyal kanalı olarak, dürüstçe tartışma/ konuşma

McCloskey’ nin iktisatta retorik ve metafor çözümlemesi, Klamer ile yaptıkları çalışmalarla geliştirilmiştir. Klamer ve McCloskey geliştirdikleri söylev (discourse) çözümlemesini, iktisadi retorikte “muhabbet üzerine yeni bir muhabbet” olarak açıklamışlardır. Yeni muhabbet onlara göre, “*iktisatçıların, Federal Rezerv hakkında konuşurken, öyküleri ve metaforlarıyla, gerçekte ne yaptıklarını inceler*” (Klamer ve McCloskey, 1998, 15). Klamer yaptıkları araştırmanın kapsamını şöyle ifade eder:

“Mantıksal ifadeler ve metaforlar, iktisadi söylevi niteleyen pek çok retorik aygıtından sadece ikisidir. Yeni muhabbetle biz, iktisadi söylev içinde işleyen mantık dışı kuralları araştırırız, anlamların üretilmesini çözümleriz ve daha ileri söylevi mümkün kılan ve zorlayan kurallar, değerler ve tartışma stratejilerini araştırırız.” (Klamer, 1988, 268)

Bu anlamda Klamer’ in çalışmaları (1983, 1984, 1988, 1989), iktisatçıların mesleklerine, meslektaşlarına ve diğer bilim dallarına bakış açılarını, bilgi üretiminde hangi ilkeleri benimsediklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Klamer, bu çalışmaları, iktisatçıların kendilerini savunurken hangi gerekçeleri kullandığını bizzat onlarla yaptığı mülakatlarla ya da iktisatçıların kendilerini anlattıkları, yayınlanmış anılarını çözümleyerek yapmıştır (Caldwell, 1996, 196). Bu çalışmalar iktisadi etkinliğin, daha önce üzerinde yeterince durulmamış ve gizli kalmış bazı noktalarını açığa çıkarır (Maki, 1988a, 89).

Klamer’ in yapmış olduğu çalışmalardan elde ettiği sonuçlara bakarsak; öncelikle, iktisatçılar ortak bir düzleme sahip değillerdir. Örnek olarak, Yeni Klasik, Yeni Keynesyen ve parasalcı ekole mensup iktisatçılarla yapılan mülakatlar sonucunda, bu isimlerin kuramsal ve deneysel sorunlar, somut politika önerileri, iktisadi konuların ele alınış ve konuluşunda izlenmesi gereken yöntem konusunda anlaşmazlık içinde olmaları gösterilebilir. Çoğu zaman, bu isimler birbirlerinin üzerinde çalıştıkları konuları dahi anlamamaktadırlar. Bulunan bir diğer sonuç, iktisatçıların savundukları hiçbir argüman veya model, istisna kabul etmez ve probleminden bağımsız değildir. Daha açık ifadeyle, değişik ekollere mensup ya da bağımsız iktisatçıların öne sürdükleri hiçbir argüman kesin değildir. Başka bir sonuca göre, gerek varsayımların, gerekse iddiaların savunulmasındaki üslup seçiminde değer yargıları önemli rol oynar (Klamer, 1983, 237-243; 1984, 284-285). Bu çalışmalarının sonucunda ise, iktisatta teorileşmenin *dünyayı keşfetmek değil onu kurmak anlamına geldiğini* söyler. Bu anlamda, parasalcı ve Keynesyen yaklaşımlar, birbirine düşman iki rakip olarak değil, iktisadi dünyayı kuran iki farklı yaklaşım olarak değerlendirilmelidirler (Klamer, 1988).

McCloskey, iktisatçıların yaptıklarının anlaşılmasının bilimsel faaliyetin anlaşılması için yeterli olduğu görüşünü savunur. Klamer’ le yaptıkları çalışmalar da bu görüşünü destekler niteliktedir. Bilimsel ilerleme metotla değil, bilim adamlarının birbirlerini ikna etmek için kullandıkları argümanların analiziyle gerçekleşebilir. İktisat literatürü açısından yapılan incelemeler sonucunda, iktisatçıların retorik

araçlarını kullanarak sadece birbirlerini ikna etmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yani iktisatçıların yaptıkları retorikten başka bir şey değildir. McCloskey’ nin esasen göstermeye çalıştığı da, tam olarak budur. Yani, retorik ne bildiğimizi ne de düşündüğümüzü etkilemez, etkisi dolaylıdır. Retorikle birlikte disiplin daha önce yaptığını yapmaya devam edecek, yine metaforlarla birbirlerini ikna etmeye devam edeceklerdir. Ancak, öncekinden farklı olarak, bu sefer iktisatçılar yaptıklarının retorikten başka bir şey olmadığını farkına varacaklardır. Dolayısıyla retorik, iktisadın modernizme verdiği post-modernist bir karşılıktır, modernizmi reddetmez, sadece sorgular ve sonra da kuşatır (Dulupçu, 1998, 29).

McCloskey, retorik yaklaşımı ile, özneyi bilmenin alternatif bir formülasyonunu geliştirmiş, iktisatçılara bilim karşısında ne yaptıklarını tanımlamalarına olanak tanımıştır (Hausman, 1989, 123). McCloskey’ e göre retorik, iktisatçıların faaliyetlerini, özde değişmeden, tanımlamakta ve bunu yaparken iktisadi konuşma ve tartışmalara, ortodoksiyi küçümseyip dışlamadan, heterodoks sesleri dahil etmektedir (Quinn, 1996, 1128-1130).

Diğer taraftan, McCloskey yaptığı çalışmaların, iktisatçılar tarafından, irrasyonalist olarak adlandırılabilceğinin farkındadır (McCloskey, 1983, 508-509; 1998, 168);

“Endişeye mahal yok. Modernizmin alternatifi irrasyonelizm değildir; barbarlar kapıya dayanmış değil.....Ekonomiye retorik bir yaklaşım, makine-kırıcı değildir, makine-yapıcıdır. O, bir argümanda irrasyoneliteye davet değildir. Tam tersine o, suni olarak daraltılmış bir argümanlar alanının terkine, insanî varlıklar gibi argümanlar öne sürmenin rasyonelliğine yönelişe davettir. O, iktisatçıların herhangi bir şekilde gerçekleştirdikleri argümantasyonu aydınlıkta bir argümantasyona dönüştürür. Çünkü onlar, bunu karanlıkta bir yerde yaparlar ve çeşitli resmî retorikler onları karanlıkta bırakmaktadırlar.”

Burada görüleceği üzere, McCloskey bilim adamlarının “rasyonalite” kavramını yanlış algılamalarına karşı bir düzeltme de getirmektedir. Ona göre bilimde objektivite denilen şeyin yüceltildiğini öne sürerek rasyonalite tanımının da bu objektivite arayışıyla şekillendiğini belirtir. Bunu yaparken Rorty’ nin görüşlerinden yararlanır.

Rorty’ ye göre, bilim adamları, objektif doğruyu aramayı, aklın kullanımıyla özdeşleştirme ve dolayısıyla doğa bilimlerini rasyonalitenin paradigmaları olarak düşünme eğilimindedirler (Rorty, 2002, 39-40):

“Bu yüzden onlar, “metodolojik”, “bilimsel” ve “objektif” terimlerini eş anlamlı terimler olarak kullanırlar. Objektivite ile ilgili endişeler yüzünden de bilim adamları rahibin yerini alarak, insanlığı kendi dışındaki bir şeyle temas halinde tutan kişi olarak görülmektedir. “Rasyonalite” ve “yönteme bağlılık” bu sorumluluğun farkına varılışı olarak göz önünde bulundurulur.”

Dolayısıyla rasyonel bilim adamları, kriterleri önceden belirlemeye muktedir kişiler olarak karşımıza çıkar. Ancak bu anlamıyla, hümaniter disiplinlerin rasyonel aktiviteler olarak kabul edilmemesi sorunu ortaya çıkar; *“Eğer hümaniter bilimler, araçlardan çok amaçlarla ilgili iseler, bu durumda onların başarılarını önceden belirlenmiş kriterlere göre değerlendirmenin hiçbir yolu yok demektir.”* (Rorty, 2002, 41). Bu anlamıyla rasyonalite terimini kullanmak, hümaniter disiplinlerin yok sayılmasıyla aynı anlama geleceğinden; rasyonaliteyi, önceden dile getirilebilir kriterlerin karşılanmasıyla çok daha başka bir şey olarak düşünmek gerekir (Rorty, 2002, 42);

“.....Bu anlamıyla terim, ‘metodik’ olmaktan çok, ‘akıllı’ veya ‘makul’ gibi bir şey demektir. O, bir ahlaki erdemler serisini adlandırır: hoşgörü, kişinin çevresindekilerin kanaatlerine saygı göstermesi, dinlemeye gönüllülük, güce değil iknaya bel bağlama.”

Kısaca McCloskey, iktisat disiplininin ilerleyebilmesi için metottan değil, sağlıklı tartışmalardan medet umar. Bunun için de, iktisatçılardan tartışmalarında daha dürüst, açık ve hoşgörülü olmalarını rica eder.

4.3. İktisatta Retorik Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler

İktisadın retorikğine, doğuşundan sonra çokça ilgi gösterilmiş ve bu konuda çokça çalışmalar yapılmış ve retorikğe pek çok eleştiri getirilmiştir. Bu eleştirilerden biri, Amariglio’ nun, McCloskey’ nin yaklaşımının sadece tartışmanın biçimini vurgulayarak, iktisadi kuramın anlamını/ içeriğini tümüyle dokunulmamış olarak bıraktığı, eleştirisidir (Amariglio, 1990, 25). Yani, iktisatta retorik, iktisadın ne olmadığını gösterir ancak, onun ne olduğu konusunda pek fazla bilgi vermez. Bu duruma iktisatta gerçekçilik problemi de denilebilir (Maki, 1989, 176-198). Ancak Maki, McCloskey’ nin yaklaşımının enstrümantalizmle benzerliklerini göstererek (Maki, 1988a, 89-109; 1988b, 167-169; 1995, 1301-1318) retorik ile gerçekçiliğin uzlaştırılabileceğini savunmuştur.

Diğer bir eleştiri, Heilbroner' dan gelmiştir. Retorikçiler, insanların inançlarının kaynaklarını bilmelerinin, onların yanlış olduğunu gördükleri inançlarını değiştirip, böylece insanları daha dürüst olmaya götüreceği şeklinde bir inanışla hareket etmişlerdir. Yani beklenti, bilim adamlarının birbirlerini yanlış yollarla ikna ettikleri bir söylem tarzının farkına varıp, daha erdemli bir söylem tarzına geçecekleri beklentisidir. Heilbroner' a göre retorikçilerin bu çok naif tavırları, insanların içinde bulundukları tarihsel durumu ve toplumsal dönüşüm odaklarını aydınlatmaya yetmez (Heilbroner, 1988, 38-43). Bu konuda, McCloskey ve Klamer çalışmalarında, her ne kadar, iktisat literatürü incelemelerinde çok az nesnellik olduğunu ortaya çıkarsalar da, iktisat retoriği ya da söyleviyle iktidar, meşruiyet vb. gibi kavramlar arasında bir ilişki kurmamışlardır.

Diğer bir eleştiri ise; McCloskey' nin iktisatta modernist/ kural koyucu metodolojinin sonunun geldiğini söylemesinin, iktisadın diğer insani girişimlerden nasıl ayrılacağı sorusunu yanıtsız bırakmasıdır. Diğer taraftan, McCloskey modernizmin sonlandığını söylerken haklı olsa da, metodolojinin sonlandığını düşünürken yanılmaktadır. Çünkü, kendisinin çalışması da, metodoloji literatüründe gittikçe büyüyen bir tavır olan post modernist/ pozitivist literatürün bir parçasıdır (Caldwell ve Coats, 1984, 576-577).

5. SONUÇ

Modernizmle birlikte gelişen algılama biçimi günümüz bilim algılayışını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu anlamda, bilimsel bilginin epistemolojisi ve neyin bilimsel olup olmadığına karar verirken başvurduğumuz metodoloji çalışmaları modernist algılayıştan etkilenmiştir. Bu süreçte bilime olan kesin inançla, epistemoloji ve metodoloji çalışmalarının gücünü ayrımcılık ve kural koyuculuktan aldığı görülmektedir. Bilim felsefesindeki gelişmelerin (epistemoloji ve metodoloji çalışmalarını kapsayacak şekilde), iktisadı ne şekilde etkilediği incelendiğine bakıldığında, dönemsel kırılmalar olsa da, iktisadın bahsedilen ayrımcı, kural koyucu anlayışla şekillenen metodoloji çalışmalarından çokça sapmadığı görülür.

İlk olarak süreci, mantıksal pozitivistlerin, tek bir bilim yaratma düşüncesiyle, disiplinler arası ayırım gözetmeyen tutumuyla başlatabiliriz. Bu yaklaşım, objektif bilgiye ulaşma çabasıyla, insani değerlerinin bilim yapma sürecinden dışlanmasını gerekli kılan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla, sosyal disiplinlerin bilimsel meşruiyetlerini sağlayabilmeleri de objektif/ kesin bilgiye ulaşabildikleri sürece mümkün olabilecektir. Bu süreç incelendiğinde, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin (özellikle fiziğe) yöntemini taklit etme çabası anlaşılabilir hale gelmektedir. Fizik bilimindeki gelişmeler, özellikle Newton' a dayanan mekanistik mantık, sosyal bilimler için de yegane yöntem olarak sunulmaya başlanır.

İktisat disiplini de bu gelişmelerden büyük oranda etkilenir. Nicel yanı diğer sosyal bilimlere nazaran fazla olan iktisat, diğer sosyal bilimlerin de bilimsel meşruiyetini kazanmaları açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bu süreçte doğa/ fizikalist bilimlerin yöntemini en iyi taklit edebilen disiplin, iktisat olmuştur. İktisadın fizikle olan ilişkisine bakıldığında ise, bu ilişkinin belirgin olarak marjinal devrim yıllarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu devrimin öncülleri büyük ölçüde fizikalist bilimleri özellikle de fizik bilimini örnek almışlardır. Bu değişimle birlikte iktisat “political economy” olmaktan çıkıp, artık doğa bilimine benzeyen (physics gibi) “economics” haline dönüşmüştür. Bu dönemle birlikte, fayda maksimizasyonu ilkesinin iktisatta

temel problem haline gelmesiyle, iktisat nicel konulara odaklanmaya başlamıştır. Dolayısıyla da iktisatta matematikselleşme vurgusu öne çıkmıştır. *“Söz konusu bu dönüşüm, iktisadın çıkarsamalarını değer yargılarından bağımsız olarak test edilebilir ve kanıtlanabilir hale getirme, iktisadi önermelerin bilimsel meşruiyetini arttırma çabası olarak değerlendirilebilir”* (Yay, 2007, 67). 1930’ lu yıllara gelindiğinde ise formelleşme anlamında önemli bir adım atılmıştır. Bu dönemde iktisadın tanımı, Lionel Robbins (1948, 16)’ in bugün de geçerliliğini sürdüren, *“İktisat, insan davranışlarının alternatif kullanımları olan kıt araçlar ile amaçlar arasındaki ilişki olarak inceleyen bir bilimdir”* şeklini almıştır. Kısaca iktisat, 1920’ li yıllarda, formelleşme anlamında önemli bir atılımda bulunmuştur. Diğer taraftan yine bu dönemde bilim felsefesi tartışmalarında esen Popper yanlışlamacılık yöntemi rüzgarı, iktisada test pratiğinin gelmesi yönünde önemli bir gelişmedir.

Ancak, iktisat, ölçme ve sınama konusunda fizikalist bilimler kadar başarılı değildir. Fizikalist bilimlerde öne sürülen hipotezlerin açıklama gücü, laboratuvar deneyleriyle test edilebilirken, iktisatta bir hipotezin bilimselliğinin ölçülmesi ya da başka bir hipotezle karşılaştırılmasında, deneysel olmayan verilerden yararlanılması söz konusudur (Yay, 2007, 69). Dolayısıyla fizikalist bilimlerin yöntemini olduğu gibi ithal etmek iktisat ve sosyal bilimler açısından bir problem teşkil etmektedir.

İşte tam da bu problem üzerine, yine bilim felsefesindeki çalışmalar sosyal bilimler açısından yol gösterici olacaktır. Bu problem karşısında Popper, sosyal bilimler için yegane yöntemin durumsal analiz olduğunu söyler. Bu çalışmasıyla Popper, rasyonellik ilkesinin bir sıfır ilkesi olarak kabul edilmesi gerektiğinden bahsederek, kuramın test edilmesi sürecinde rasyonellik ilkesine dokunulmadan, modelin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Böylece, sosyal bilimlerde test pratiğinin uygulanabilmesi için, uygun bir altyapı da sağlanmış olmaktadır.

İktisatta formalizmin gelişmesi yolunda Popper’ ın çalışmaları büyük önem arz etmekte ise de, iktisatın bugün de halen hakimiyetini sürdüren formel biçimine kavuşması, 1950’ li yıllarda gerçekleşmiştir. Yani, 1930’ larda başlayan formelleşme projesinin 1950’ li yıllarda olgunluğa eriştiği söylenebilir. Bu yıllarda, iktisattaki rasyonel kavramı da gelişmelere uygun olarak genişletilmiştir. Bir iktisadi ajanın rasyonel olabilmesi, o ajanın seçimlerinin tercih teorisinin ya da beklenen fayda teorisinin aksiyomlarını tahmin edebilmesiyle mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla, formel matematiğin aksiyomatik yöntemlerinin iktisat teorisinin temel kavramlarına

uygulanabilmesi mümkün olmuştur (Yılmaz, 2009, 95). İktisadın 1950' li yıllardaki büyük dönüşümünün metodoloji literatürüne yansması, Friedman' ın 1953 yılında yazdığı *The Methodology of Positive Economics* adlı makalesiyle olmuştur. Friedman' ın bu çalışması metodoloji literatüründe çokça tartışılmış olsa da, bugün bile iktisatçıların çokça kullandıkları bir yöntemi sunduğu görülmektedir. Friedman' ın iktisatçılar üzerinde bu denli etkili olmasının altında yatan kuşkusuz, gerçekçi olmayan ve basitleştirici varsayımların metodolojik çalışmalara dahil edilmesiyle olmuştur. Artık iktisatta önemli olan kurulan teorilerin kestirimde ne kadar başarılı olduğudur. Dolayısıyla, Friedman metodoloji konusunda tartışmanın gereksizliğine işaret ederek, iktisatçıları uygulamaya yöneltmiş ve teorilerin bilimsel olup olmadıklarının onların kestirim gücüne bağlı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Friedman' ın bu çalışmaları, iktisattan değer yargılarının dışlanması ve iktisadi sistemin “makine gibi işleyen” bir sistem olmasına katkıda bulunmuştur. Ancak, sürecin işleyişine bakıldığında, değer yargılarının iktisattan dışlanması amacıyla yapılan çalışmalarda bir çelişki olduğu görülmektedir. Çünkü, uygulamacı iktisatçıların yaptıkları çalışmalara bakıldığında, teorilerin çok fazla sorgulanmadan bilimsel temellerinin oluşturulması gibi bir yaklaşım söz konusudur. Örneğin Neoklasik yaklaşımda teorilerin altyapısına bakıldığında liberal ütopyanın gerektirdiği şekilde, denge ve düzen arayışının oluşu görülmektedir. Buna ek olarak da, düzensizlik yaratan ya da dengeden uzaklaştırıcı yaklaşımların dışlanması durumunun söz konusu olduğu gözlemlenmektedir.

Diğer taraftan, 1970' li yıllara gelindiğinde, iktisadın metodolojisi konusunda önemli tartışmaların yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu tartışmaların altyapısına bakıldığında, tartışmaların hem bilim felsefesinde 1950' lerde yaşanan gelişmelerden hem de iktisadın kendi içsel dinamiklerinden kaynaklandığı görülmektedir. 1950' lerde yaşanan modernist düşüncenin şekillendirdiği pozitivist metodolojiler sorgulamaya alınmıştır. Bu anlamda, modern bilim algısına karşı önemli itirazlar yükselmeye başlamıştır. Hatta bu dönemde fizikalist bilimlerin dahi sorgulamaya alındığı görülmektedir. Fizik biliminde yaşanan gelişmeler, özellikle 20. yy. başları itibarıyla kuantum ve 1950' li yıllardan itibaren gelişen kaos teorisi üzerine gelişmeler modernist bilim algılayışının toptan sorgulanmasına yol açmıştır denilebilir. Bu algılayış biçimiyle birlikte, sosyal bilimlerde de; eski Newton' cu mantığa dayalı, gerçeğe ilişkisi olmayan basitleştirme kolaycılığına sığınarak “doğrusal ilişkiler”

kurgulama alışkanlığı da sorgulamaya alınmıştır. Çünkü, sosyal bilimlerde bir “sosyal mühendislik” düşüncesinin sonucunda, “bütün parçaların toplamıdır” mantığıyla, insanların bir araya gelmelerinin, ilişkilerinin karşılıklı bağımlılıklarının sonuçları ile fazla ilgilenilmemiştir (Gürsaka1, 2007, 106).

Bilim felsefesinde yaşanan bu gelişmelerle felsefeciler, sosyal bilimler içinde uzunca bir süre fizikalist bilimlerin yöntemini taklit etme çabası içinde olan iktisada, ilgi duymaya başlamışlardır. Özellikle ahlak felsefecileri, refah iktisadı üzerine incelemeler yapmaya başladıkları görölmektedir (Yay, 2007b, 32). Bilim felsefesindeki gelişmelerle iktisat metodolojisine artan bu ilgi, dışsal nedenler olarak adlandırılabilir.

İktisat metodolojisinde yaşanan bu tartışmaların içsel nedenine gelince, 1970’ li yıllarda yaşanan stagflasyon krizine, hakim yaklaşımların çözüm üretmemesi ve bu çözümsüzlüğün, iktisatta teorilere olan güvensizliği ortaya çıkarması, olduğu söylenebilir. Bu anlamda, hakim yaklaşımın temelinde bulunan, tam rekabet şartları, bireyin rasyonelliği, genel denge, tam bilgi gibi temel varsayımlar sorgulanmaya başlanmıştır (Yay, 2007b, 32).

İktisat metodolojisi üzerine 1970’ lerde yapılan bu tartışmalar, 1980’ lerden itibaren somutlaşmaya başlamıştır. bu konudaki temel çalışmalardan birisi kuşkusuz ki, McCloskey’ nin modernist bilim anlayışına karşı geliştirdiği yaklaşımıdır. Bu anlamda, McCloskey’ nin çalışmaları, modernist bilim anlayışının iktisattaki etkileri üzerine bir eleştiridir. McCloskey, iktisat yönteminde benimsenen görüş olarak ifade ettiği, modernist iktisada karşı post modernist bir karşılık vermiştir denilebilir.

McCloskey, geliştirdiği araştırma retorliğini bütün insan bilimlerine (sosyal bilimlerle insan bilimleri arasında bir ayrım gözetmez) uygulamaya çalışmıştır. Bu yolla, bilim adamlarının araştırmalarında kullandıkları mecazları ve dolayısıyla edebi dillerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu anlamda McCloskey, iktisatçıların da araştırmalarında kullandıkları argümanların edebi niteliğine dikkat çekerek, aslında iktisatçıların da retorğin argümanlarını kullandıklarını gösterir. Çünkü, bilgi denilen olgu, insanlardan bağımsız değildir ve dolayısıyla, modernist anlamda bilimsel bilgiye ulaşmak için kullanılan, ayrımcı kural koyucu metodolojilerin üstünlüğü de konuşma dilinin ikna ediciliğinde gizlidir. Dolayısıyla önemli olan, hangi metodolojinin “kesin/ doğru” bilgiye ulaştırdığı değil, hangi argümanın ya da

tartışmanın daha ikna edici olduğudur. Bunun analizi ise, iktisatçıların söylemlerinde gizlidir ve bu da çok yönlü (diller, deneyimler, tarihler...vs.) bir bakış açısı gerektirir.

McCloskey, bilimsel araştırmalarda metodolojinin kurallarını dikkate almanın gereksizliğini vurgularken, iktisat disiplindeki metodolojik kurallara uyulup uyulmadığını dikkate alır. Yaptığı araştırmalar sonucunda, iktisatçıların da aslında metodolojik kurallara çok dikkat etmediklerini görür. 1950' li yıllarda bilim felsefesinde yaşanan gelişmelere, iktisatta hakim görüş olan neoklasik iktisadın kayıtsız kalması, McCloskey' nin bu tespitinin yerinde olduğunu gösterir. Diğer taraftan McCloskey, iktisatta belirli bir düşüncenin/ ideolojinin hakim olduğu şeklinde bir görüşe atıfta bulunmak yerine, iktisatçıların araştırmalarında kullandıkları argümanlarla ne yapmaya çalıştıklarını anlamaya çalışır. Bunun nedenini yapmış olduğu bir söyleşide şöyle açıklar (Yalçıntaş, 2006, 191):

“Retoriğe ilgi duydum çünkü şunu öğrenmek istiyordum: Meslektaşlarımın çoğu özünde yalan söylüyordu. Bu durumda, acaba iktisatçılar, ulaştıkları sonuçlara nasıl ulaşıyorlar diye merak ettim. Dediklerine göre bu sonuçlara, işte ne bileyim, ekonometrik testleri yanlışlayarak ulaşmışlar. Bunun açıkça doğru olmadığını görüyordunuz. Elbette bu duruma cevaben ideoloji diyebilirdim. Ama bu, çok aydınlatıcı olmazdı. Ben de argümanlarının içinde olduğu hikayelere daldım.”

Ancak McCloskey, iktisadın modernist bilim anlayışından çokça etkilendiğine vurgu yapar ve dolayısıyla iktisatçıların bu tür davranışlarını, iktisadı modernist anlamda bir “bilim” yapma gayretlerine bağlar. İktisatta kullanılan formel kurallara bağlılığa ve bu kuralların evrenselliğine olan inanca karşı, yoğun eleştiriler getirir.

Esas itibarıyla McCloskey' nin yapmaya çalıştığı, iktisatçıların birbirlerini ikna etmek için retoriğin araçlarını kullandıklarını görmelerini sağlamaktır. Bu yolla iktisatçılar, eski bilimsel olup olmama problemiyle uğraşmayı bırakarak, daha çok birbirlerinin ne anlatmaya çalıştıklarını anlamaya çalışacaklardır. Böylece iktisatçılar, eskiden yaptıkları gibi, birbirlerine “yalan söylemeyi” bırakacaklar ve daha iyi bir bilim için, ahlaklı tartışmayı ve bunun için de erdemli ve dürüst olmayı öğreneceklerdir.

McCloskey' nin iktisatçılardan beklentisi daha dürüst olmaları ve erdemli şekilde tartışma ahlakını edinmeleridir. Çünkü O' na göre, iyi bilim iyi tartışmalarla gerçekleşir ve bu yolla ilerler. Ancak, McCloskey' nin de gözlemlediği üzere (1998,

189-192); 1983 yılında yayınlanan “The Rhetoric of Economics” adlı makalesinden, 1998 yılında yayınlanan, aynı adlı kitabının ikinci basımına kadar, iktisatçılar araştırma faaliyetlerinde çok fazla değişikliğe gitmemişlerdir ve hala retorik tarzda konuştuklarından habersizdirler. Dolayısıyla, kitabın ikinci basımının son bölümünde; iktisatçılardan, cesurca ve kendileri gibi davranmalarını ve Adam Smith’den beri iktisat literatüründe yapılan muhteşem tartışmaları, insanlığın söyleşisi haline getirmelerini, rica eder. İktisatçıların kendi çalışmalarına çok dikkat etmediklerini bilse de, yine de umudunu kaybetmez. Daha sonraki dönemlerde ise, çalışmalarını, erdem felsefesi ve iktisatta ahlak alanlarına doğru genişletmiştir.

Sonuç olarak, McCloskey’ nin çalışması iktisadi araştırmalar için yeni bir metodoloji önermemektedir. Çünkü metodolojiye bağlı kalınarak, iyi bir bilim yapılıp yapılamayacağı kesin değildir. Bilimin ilerleyişi sağlıklı tartışmalarla mümkündür. İktisatta da aynı şekilde ilerleyebilmek için, iktisatçıların birbirlerini dinlemeye ve anlamaya ihtiyaçları vardır. McCloskey’ nin bu yaklaşımı, “tartışma” olgusuna yaptığı vurguyla, iktisatta farklı görüşlerin de tartışmaya katılmalarına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, bu yönüyle retorik yaklaşımının iktisada önemli ölçüde katkılar sağlayacaktır. Çünkü, iktisat gibi, insani faaliyetlerle yüksek derecede ilişkili bir disiplinin, çoğulcu bir zeminde, farklı tartışmalara olan ihtiyacı açıktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. 1979. **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Amariglio, Jack. 1990. Economics as A Postmodern Discourse. **Economics as Discourse: An Analysis of the Language of Economics**. ed. Warren J. Samuels. London: Kluwer Academic.
- Arslan, Hüsamettin. 1995. Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi. **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**. ed. Sebahattin Şen. İstanbul: Bağlam Yayınları: 541-583.
- Balak, Benjamin. 2006. **McCloskey's Rhetoric: Discourse Ethics in Economics**. New York: Roudledge.
- Blaug, Mark. 1985. Karl Popper and Economic Methodology: A New Look. **Economics and Philosophy**. c. 1 s. 2: 296-298.
- _____. 1988. **The Methodology of Economics: Or How to Economists Explain**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boylan, Thomas, Paschal F. O'Gorman. 1995. **Beyond Rhetoric and Realism in Economics, Towards a eformulation of Economic Methodology**. London: Routledge.
- Brown, R. Harwey. 2002. Retorik Akıl Olarak Akıl, Epistemoloji, Söylem ve Pratik Arasındaki İlişkiler Üzerine. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 219-232.
- Buğra, Ayşe. 1989. **İktisatçılar ve İnsanlar**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Caldwell, Bruce J. 1984. Some Problems With Falcificationizm in Economics. **Philosophy of The Social Sciences**. c. 14: 489-495.
- _____. 1994. **Beyond Positivism, Economic Methodology in The Twentieth Century**. London: Routledge.
- _____. 1996. Popper' ı Netleştirmek. çev. Ömer Demir. **İktisatta Yöntem Tartışmaları**. ed. Ömer Demir. Ankara: Vadi Yayınları: 189-246.
- Caldwell, Bruce, Alfred William Coats. 1984. Communications. **Journal of Economic Literature**. c. 22: 575-578.

- Comte, Auguste. 2001. **Pozitif Felsefe Kursları**. çev. Erkan Ataçay. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Çiğdem, Ahmet. 1997a. **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi: Jürgen Habermas ve Eleştirel Epistemoloji Üzerine Bir Çalışma**. 2. bs. Ankara: Vadi Yayınları.
- _____. 1997b. **Bir İmkan Olarak Modernite**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, Ömer. 1993. Pozitif Bilimin Normatif Metodolojisi: İktisadın ve İktisat Metodolojisinin Yöntem Sorunlarına Bir Çerçeve Önerisi. Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____. 1996. Stratejik Bir İlgi Alanı Olarak İktisat Metodolojisi. **İktisatta Yöntem Tartışmaları**. ed. Ömer Demir. Ankara: Vadi Yayınları: 13-36.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa. 1992. **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Dilthey, Wilhelm. 1999. **Hermeneutik ve Tin Bilimleri**. çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dulupçu, Murat Ali. 1998. Modernizm-İktisat-Retorik ve Metafor Üzerine Post Epistemolojik Bir Deneme. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. s.3: 15-34.
- Edmons, D., J., Eidinow. 2004. **Wittgenstein' in Maşası**. çev. Aslı Biçen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evensky, Jerry. 1993. Ethics and Invisible Hand. **Journal of Economic Perspectives**. c. 7: 197-205.
- Feyerabend, Paul. 1999. **Özgür Bir Toplumda Bilim**. çev. Ahmet Kardam. 2. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedman, Milton. 1953. The Methodology of Positive Economics. **Essays in Positive Economics**. Chicago: University of Chicago Press: 3-43.
- Gaonkar, P. Parameshwar. 2002. İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş Üzerine Düşünceler. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 191-217.
- Giddens, Anthony. 1997. Pozitivizm ve Eleştiricileri. çev. Levent Köker. **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gordon, Scott. 1991. **The History and Philosophy of Social Science**. London: Routledge.
- Gürsakal, Necmi. 2007. **Sosyal Bilimler Karmaşıklık ve Kaos**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Habermas, Jürgen. 2007. **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim**. çev. Mustafa Tüzel. 6. bs. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Hanedar, Avni Önder. 2007. İktisat Bilimi ve Metodolojik Bir Sınama: Nitel ve Nicel Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hausman, Daniel. 1989. Economic Methodology in A Nutshell. **Journal of Economic Perspectives**. c. 3: 115-127.
- Heilbroner, Robert. 1988. Rhetoric and Ideology. **The Consequences of Economic Rhetoric**. ed. Deirdre N. McCloskey, Arjo Klammer, Robert M. Solow. Cambridge: Cambridge University Press: 34-43.
- _____. 1996. Evrensel Bilim Olarak İktisat. çev. Ömer Demir. **İktisatta Yöntem Tartışmaları**. ed. Ömer Demir. Ankara: Vadi Yayınları: 160-177.
- Hoy, David. 2007. Jacques Derrida. çev. Ahmet Demirhan. **Çağdaş Temel Kuramlar**. ed. Quentin Skinner. Ankara: Vadi Yayınları: 55-84.
- Johansson, Ingvar. 1982. Anglosakson Bilim Felsefesi I, II. çev. Şahin Alpay. **Yazko Felsefe Yazıları**. İstanbul: Yazko Yayınevi. s.4: 5-35.
- Kara, Ahmet. 2001. **İktisat Kuramında Pozitivizm ve Postmodernizm**. Ankara: VadiYayınları.
- Kazgan, Gülten. 2004. **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. 11. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Khalil, Elias. 1998. The Five Careers of The Biological Metaphor in Economic Theory. **Journal of Socio-Economics**. c. 27: 29-52.
- Klammer, Arjo. 1983. **Conversations with Economists: New Classical Economists and Opponents Speak out on the Current Controversy in Macroeconomics**. Totowa: Rowman, Alanheld.
- _____. 1984. Levels of Discourse in New Classical Economics. **History of Political Economy**. c. 16: 263-290.
- _____. 1988. Economics as Discourse. **The Popperian Legacy in Economics**. der. N. de Marchi. Cambridge: Cambridge University Press: 259-278.
- Kösemihal, Nurettin Şazi. 1999. **Sosyoloji Tarihi**. 6. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Latsis, Spiro. 1972. Situational Determinism in Economics. **British Journal of The Philosophy of Science**. s. 23: 207-245.
- Löwy, Micheal. Sosyal Bilimlerde Tarafsızlık ve Bilimsel Bakış Açısı. çev. Fikret Başkaya. **Yeni Toplum**. s. 1: 9-15.

- Magee, Bryan. 1982. **Karl Popper' in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____. 1985. **Yeni Düşün Adamları**. çev. Mete Tunçay. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları
- Maki, Uskali. 1988a. How to Combine Rhetoric and Realism in The Methodology of Economics. **Economic Philosophy**. c. 4: 89-104.
- _____. 1988b. Realism, Economics, and Rhetoric: A Rejoinder to McCloskey. **Economics and Philosophy**. c. 4: 167-169.
- _____. 1989. On The Problem of Realism in Economics. **Ricerche Economiche**. c. 43: 176-198.
- _____. 1995. Diagnosing McCloskey. **Journal of Economic Literature**. c. 33: 1300-1318.
- McCloskey, Deirdre (Donald) N. 1983. The Rhetoric of Economics. **Journal of Economic Literature**. c. 21: 481-517.
- _____. 1984. Reply to Caldwell and Coats. **Journal of Economic Literature**. c. 22: 579-580.
- _____. 1985. The Loss Function Has Been Mislaid: The Rhetoric of Significance Tests. **American Economic Association**. c. 75: 201-205.
- _____. 1987. Rhetoric. **The New Palgrave: A Dictionary of Economics**. c. 4: 173-174.
- _____. 1988a. The Limits of Expertise. If You Are So Smart, Why Ain' t You Rich?. **American Scholar**. c. 57: 393-406.
- _____. 1988b. Two Replies and A Dialogue on The Rhetoric of Economics: Maki, Rappaport and Rosenberg. **Economics and Philosophy**. c. 4: 150-166.
- _____. 1988c. Thick and Thin Methodologies in the History of Economic Thought. **The Popperian Legacy in Economics**. ed. Neill de Marchi. Cambridge: Cambridge University Press: 245-257.
- _____. 1988d. The Consequences of Rhetoric. **The Consequences of Economic Rhetoric**. ed. Deirdre N. McCloskey, Arjo Klamer, Robert M. Solow. Cambridge: Cambridge University Press: 280-293.
- _____. 1989. Why I Am No Longer a Positivist. **Review of Social Economy**. c. 47: 225-238.
- _____. 1991. Economic Science: A Search Through the Hyperspace of Assumptions?. **Methodus**. c. 3: 6-16.

- _____. 1997a. Aunt Deirdre' s Letter to a Graduate Student. **Eastern Economic Journal**. c. 23: 241-245.
- _____. 1997b. The Rhetoric of Economics Revisited. **Eastern Economic Journal**. c. 23: 359-363.
- _____. 1998. **The Rhetoric of Economics**. 2. bs. Madison: The University of Wisconsin Press.
- McCloskey, Deirdre (Donald) N., Allan Megill, John S. Nelson. 2002. Araştırma Retoriği. çev.Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 152-169.
- McCloskey, Deirdre (Donald) N., Arjo Klamer. 1988. Economics in The Human Conversation. **The Consequences of Economic Rhetoric**. ed. Deirdre N. McCloskey, Arjo Klamer, Robert M. Solow. Cambridge: Cambridge University Press: 3-20.
- McCloskey, Deirdre (Donald) N., Stephen T. Ziliak. 1996. The Standart Error of Regressions. **Journal of Economic Literature**. c. 34: 97-114.
- McGee, M. Calvin, John L. Lyne. 2002. Bilgi İddialarını Retorik Açından Ele Almanın Unsurları. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 233-258.
- Mirowski, Philip. 1991. **More Heat Than Light: Economics as Social Physics Physics as Nature' s Economics**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mixon, J. Wilson. 1995. Keeping it on the Road: A Metaphor for Economy. **Et Cetera**. c. 52: 292-298.
- Nelson, John. 2002. Araştırma Retoriğinin Politik Temelleri. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 281- 312.
- Ochango, Armando. 1999. **Rationality in Economics Thought Methodological Ideas on the History of Political Economy**. Cheltenham: Edward Elgar.
- Outhwaite, Wiliam. 2007. Hans Georg Gadamer. çev. Ahmet Demirhan. **Çağdaş Temel Kuramlar**. ed. Quentin Skinner. Ankara: Vadi Yayınları: 33-54.
- Popper, Karl. 2005. **Bilimsel Araştırmanın Mantığı**. çev. İlknur Aka, İbrahim Turan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Quinn, Kevin. 1996. A Rhetorical Conception of Practical Rationality. **Journal of Economic Issues**. c.30: 1127-1142.
- Redman, Deborah. 1991. **Economics and the Philosophy of Science**. New York: Oxford University Press.

- Rorty, Richard. 2002. Dayanışma Olarak Bilim. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 39-55.
- Samuelson, Paul. Methodology of Economics-Discussion. **American Economic Review**. c. 53: 231-236.
- Sebberson, David. 1990. Retic of Inquiry. **Journal of Economic Issues**. c. 24: 1017-1026
- Simons, Herbert. 2002. Bir Entelektüel Akım Olarak Araştırma Retoriği. çev. Hüsamettin Arslan. **Retorik, Hermeneutik ve İnsan Bilimleri**. ed. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları: 313-343.
- Swingewood, Alan. 1998. **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**. çev. Osman Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Touraine, Alain. 2000. **Modernliğin Eleştirisi**. çev. Hülya Tufan. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yay, Turan. 2007a. İktisat Metodolojisindeki Gelişmeler Işığında Avusturya İktisat Okulu: Eskimiş Bir Metot Mu?. **İktisat Yazıları**. ed. Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 7-30.
- _____. 2007b. İktisat Metodolojisinde Gelişmeler Üzerine Düşünceler. **İktisat Yazıları**. ed. Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 31-44.
- _____. 2007c. İktisatta Yöntem ve Kapsam: İktisadın Sınırları Üzerine Metodolojik Bir Deneme. **İktisat Yazıları**. ed. Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: 47-77.
- _____. 2009. Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat. **Ekonomik Yaklaşım Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Dergisi**. c. 20 s. 70: 1-29.
- Yalçıntaş, Altuğ. 2006. Otomobillerimiz Var, Pizzalarımız da...: Deirdre McCloskey ile Bir Söyleşi. **Mülkiye Dergisi**. c. 30. s. 251: 185-198.
- Yılmaz, Feridun. 2009. **Rasyonalite: İktisat Özelinde Bir tartışma**. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Kâmuran Aksüt

Doğum Yeri ve Tarihi: Ordu/ 17.05.1984

Lisans Üniversite: İÜ İktisat Fakültesi/ İktisat Bölümü

Yüksek Lisans: YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İktisat Anabilim Dalı